

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΡΗΤΗΣ
ΣΧΟΛΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑΣ

Πτυχιακή εργασία με θέμα:

***Η ΣΧΕΣΗ ΜΕΤΑΞΥ ΤΗΣ ΑΥΤΟΕΚΤΙΜΗΣΗΣ ΚΑΙ ΤΗΣ
ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΗΣ ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗΣ ΣΤΑ ΠΑΙΔΙΑ:
Ο ΤΡΟΠΟΠΟΙΗΤΙΚΟΣ ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΠΑΤΡΙΚΗΣ ΕΜΠΛΟΚΗΣ***

Υπό την εποπτεία του Επίκουρου Καθηγητή Συμβουλευτικής Ψυχολογίας
κ. Θεόδωρου Γιοβαζολιά

Της φοιτήτριας Αγγελικής Ξυλιά Α.Μ.(2652)

ΡΕΘΥΜΝΟ 2013

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ:Εισαγωγή	3
1.1Η θεωρία της γονεϊκής αποδοχής-απόρριψης (Parental Acceptance-Rejection Theory, PARTheory).....	3
1.1.1 Η υπό-θεωρία της προσωπικότητας (Personality Subtheory).....	7
1.1.2 Η υπό-θεωρία της αντιμετώπισης (Coping Subtheory).....	10
1.1.3 Η υπό-θεωρία των κοινωνικό-πολιτιστικών συστημάτων (Sociocultural Systems Subtheory)	12
1.2Η εμπλοκή του πατέρα στη ζωή του παιδιού.....	14
1.3 Η σημασία του πατρικού ρόλου.....	18
1.3.1 Η σχέση ανάμεσα στην πατρική εμπλοκή και την ψυχολογική προσαρμογή παιδιών	21
1.4 Η σχέση ανάμεσα στην πατρική εμπλοκή και την αυτοεκτίμηση των παιδιών	24
1.5 Η σχέση ανάμεσα στην αυτοεκτίμηση και την ψυχολογική προσαρμογή παιδιών	26
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ: Η παρούσα έρευνα	29
2.1 Σκοπός έρευνας.....	29
2.2 Υποθέσεις έρευνας.....	29
2.3 Μεθοδολογία.....	33
2.3.1Δείγμα.....	33
2.3.2 Μέσα συλλογής δεδομένων.....	35
2.3.3 Διαδικασία συλλογής δεδομένων.....	38

2.4 Αποτελέσματα.....	40
2.4.1 Διαφορές φύλου.....	40
2.4.2 Συσχετίσεις μεταξύ όλων των μεταβλητών της έρευνας.....	41
2.4.3 Ο ρόλος της πατρικής εμπλοκής.....	42
2.5 Συζήτηση.....	54
2.5.1 Συμπεράσματα της έρευνας.....	54
2.5.2 Περιορισμοί της έρευνας.....	57
2.5.3 Μελλοντικές κατευθύνσεις-Προγράμματα παρέμβασης.....	58
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	60
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ.....	70

1.ΕΙΣΑΓΩΓΗ

1.1 Η ΘΕΩΡΙΑ ΤΗΣ ΓΟΝΙΚΗΣ ΑΠΟΔΟΧΗΣ-ΑΠΟΡΡΙΨΗΣ (PARENTAL ACCEPTANCE-REJECTION THEORY, PARTtheory)

Όλοι οι άνθρωποι έχουν την ανάγκη να αισθάνονται ότι είναι αποδεκτοί από τα πιο σημαντικά πρόσωπα της ζωής τους, έτσι και τα παιδιά (Baumeister&Leary,1995). Κάθε παιδί, παγκοσμίως, φέρει την ανάγκη να αντιλαμβάνεται τον εαυτό του ως αποδεκτό, κυρίως, από τους γονείς του (ή άλλους φροντιστές), αλλά ενδεχομένως και από άλλα άτομα, με τα οποία έχει δημιουργήσει στενούς συναισθηματικά δεσμούς. Η μη εκπλήρωση της ανάγκης αυτής από τους γονείς, μάλιστα, παρουσιάζεται να έχει αρνητικό αντίκτυπο στη γενικότερη ευημερία του παιδιού (Rohner, Khaleque, & Cournoyer, 2003, 2005).

Τη θεωρητική μελέτη της ποιότητας της σχέσης μεταξύ γονέα-παιδιού και ειδικότερα της συμπεριφοράς του κάθε γονέα (γονική αποδοχή-απόρριψη) και των επιρροών αυτής στη συναισθηματική, συμπεριφορική, κοινωνική και γνωστική ανάπτυξη του παιδιού, πραγματεύεται η θεωρία της γονικής αποδοχής-απόρριψης (*Parental Acceptance-Rejection Theory, PARTtheory*) (Rohner et al., 2003,2005). Η θεωρία αυτή, συμπεριλαμβανομένου των υπό-θεωριών της (υπό-θεωρία της προσωπικότητας, υπό-θεωρία της αντιμετώπισης, υπό-θεωρία των κοινωνικών-πολιτιστικών συστημάτων), διατυπώθηκε από τον ανθρωπολόγο και ψυχολόγο Rohner, αποτελώντας μια θεωρία κοινωνικοποίησης, η οποία επιχειρεί κατά κύριο λόγο να ερμηνεύσει τη φύση και τα αίτια της γονικής συμπεριφοράς, ενώ συγχρόνως, επιδιώκει να προβλέψει τις όποιες πιθανές συνέπειες της προαναφερθείσας στην εξέλιξη του παιδιού, διαπολιτισμικά (Hughes, Blom, Rohner, & Britner, 2005. Khaleque & Rohner, 2012. Rohner et al., 2003, 2005). Η εμπειρική μελέτη του ζητήματος της αποδοχής και απόρριψης από τους γονείς, από την άλλη πλευρά, χρονολογείται από το 1980, με συνεχή πρόοδο και εξέλιξη (Rohner et al., 2005).

Ξεκινώντας με τη συνολική διερεύνηση της θεωρίας της γονικής αποδοχής και απόρριψης (*Parental Acceptance-Rejection Theory, PARTtheory*), καθίσταται κατανοητό, πως η γονική αποδοχή ή απόρριψη που βιώνεται από το παιδί, δημιουργεί σε αυτό και το ανάλογο αίσθημα ζεστασιάς. Το αίσθημα αυτό της ζεστασιάς,

συνιστά ένα συνεχές (*Warmth Dimension Parenting*), στο οποίο ο κάθε άνθρωπος είναι δυνατό να τοποθετηθεί, λόγω του ότι, κατά την παιδική του ηλικία, έχει βιώσει περισσότερη ή λιγότερη αγάπη (αποδοχή ή απόρριψη), από τους κύριους φροντιστές του (γονείς ή άλλα πρόσωπα). Συνεπώς, το αίσθημα ζεστασιάς αφορά την ποιότητα της σχέσης μεταξύ του γονέα και του παιδιού και τις κάθε είδους συμπεριφορές (σωματικές, λεκτικές), που χρησιμοποιούν οι γονείς, προκειμένου να εκφράσουν τα συναισθήματα τους (Rohner et al., 2003,2005).

Στο ένα άκρο αυτού του συνεχούς συναντάται η γονική αποδοχή, η οποία αναφέρεται στη ζεστασιά, στοργή, φροντίδα, προσοχή, υποστήριξη, έντονο ενδιαφέρον, ανησυχία ή ευρέως στο αίσθημα της αγάπης, που οι γονείς τρέφουν και εκφράζουν προς το παιδί τους (Rohner et al., 2003, 2005). Στο αντίθετο άκρο από αυτό της γονικής αποδοχής, συναντάται η γονική απόρριψη, η οποία με τη σειρά της αναφέρεται στην παντελή απουσία ή σημαντική απόσυρση ζεστασιάς, στοργής, αγάπης και στην παρουσία, σωματικά και ψυχολογικά εξαιρετικά επιζήμιων για το παιδί, συμπεριφορών και συναισθημάτων, όπως εχθρότητα και επιθετικότητα, αδιαφορία και παραμέληση, αδιαφοροποίητη απόρριψη (Rohner, 2004. Rohner & Rohner, 1980).

Ο τρόπος έκφρασης της γονικής αποδοχής-απόρριψης προς το παιδί, σαφώς, διαφέρει. Η πρώτη μορφή συμπεριφοράς, απόρροια της απόλυτης γονικής αποδοχής του παιδιού, είναι η γονική ζεστασιά και στοργή (*Warmth/ Affection*). Η ζεστασιά και η στοργή των γονέων προς το παιδί, εκδηλώνεται είτε σωματικά (με φιλία, αγκαλιές, χάρδια κ.τ.λ.), είτε λεκτικά (με έπαινο, φιλοφρονήσεις και θετικά σχόλια από τους γονείς προς το παιδί κ.τ.λ.). Αντίθετη της πρώτης συμπεριφοράς και με απορριπτικό χαρακτήρα, εμφανίζεται να είναι αυτή της ψυχρότητας (*Cold/ Unaffectionate*), η έκφραση της οποίας μπορεί, επίσης, να γίνει είτε σωματικά (απουσία φιλιών, αγκαλιών κ.τ.λ.), είτε λεκτικά (απουσία επαίνων, ενθαρρύνσεων κ.τ.λ.) (Rohner et al., 2003, 2005). Η δεύτερη μορφή απορριπτικής συμπεριφοράς, είναι η εχθρότητα και η επιθετικότητα (*Hostility/Aggression*), η οποία αναφέρεται σε μια κατάσταση, όπου οι γονείς επιτυγχάνουν, σωματικώς (άσκηση σωματικής βίας) ή λεκτικώς (υβριστικός, προσβλητικός, υποτιμητικός, σαρκαστικός λόγος), να αποδοκιμάσουν και να ταπεινώσουν το παιδί. Ακολουθεί η τρίτη μορφή συμπεριφοράς απόρριψης, που εμφανίζεται να είναι η γονική παραμέληση (*Indifference/ Neglect*). Η παραμέληση των γονέων για το παιδί έγκειται στην αδιαφορία και αποτυχία των πρώτων, να

ικανοποιήσουν τις ανάγκες του παιδιού, αλλά και στη μη διαθεσιμότητα (σωματικά και συναισθηματικά) των ίδιων, απέναντι στο παιδί. Η τελευταία μορφή εκδηλωμένης απορριπτικής συμπεριφοράς, είναι η γνώστη ως αδιαφοροποίητη απόρριψη (*Undifferentiated Rejection*). Η αδιαφοροποίητη απόρριψη, αφορά την περίπτωση, όπου το παιδί αισθάνεται, πως οι γονείς του δεν το αγαπούν ή δεν ενδιαφέρονται για αυτό ή το παραμελούν ή ακόμα είναι επιθετικοί απέναντι του, χωρίς όμως, να υπάρχουν εμφανείς γονικές συμπεριφορικές ενδείξεις, οι οποίες να επιβεβαιώνουν κάποιον από τους παραπάνω ισχυρισμούς (Rohner & Rohner, 1980).

Η μελέτη του θέματος γονικής αποδοχής-απόρριψης βασίζεται στον τρόπο, με τον οποίο τα παιδιά βιώνουν, αντιλαμβάνονται και ερμηνεύουν τις συμπεριφορές των γονέων τους (φαινομενολογική προοπτική) ή στην παρατήρηση και αξιολόγηση της γονικής συμπεριφοράς από ένα άλλο άτομο (συμπεριφορική προοπτική) (Rohner et al., 2003, 2005). Εκ των δυο προαναφερθέντων μεθόδων διερεύνησης της αποδοχής και της απόρριψης των γονέων προς το παιδί, η προσοχή εστιάζεται στην πρώτη, δηλαδή στην αίσθηση, που δημιουργεί στο παιδί η κάθε γονική συμπεριφορά, η οποία, μπορεί να συμβαδίζει ή να αντικρούεται με την παρατηρούμενη γονική συμπεριφορά (π.χ. περίπτωση αδιαφοροποίητης απόρριψης). Το παραπάνω, οδηγεί εύλογα στη διαπίστωση πως οι γονείς είναι συχνά πιθανό, εν αγνοία τους, να προκαλούν ένα αίσθημα απόρριψης στο παιδί, συμβάλλοντας έτσι, στη μετέπειτα υποκίνηση μιας σειράς αρνητικών ψυχολογικά αντιδράσεων αυτού (Rohner, 2004. Rohner et al., 2003, 2005).

Άμεσες και έμμεσες επιδράσεις στην ψυχική υγεία του παιδιού, προερχόμενες από την αντιλαμβανόμενη γονική αποδοχή ή απόρριψη αυτού, εξετάζονται στα πλαίσια του Διαμεσολαβητικού Μοντέλου (*Mediation Model*) (Rohner, 2005). Συγκεκριμένα, υποστηρίζεται πως τα παιδιά που αισθάνονται να βιώνουν απόρριψη αντί αποδοχής από τους γονείς, παρουσιάζουν περισσότερα καταθλιπτικά συμπτώματα (Greenberger & Chen, 1996. Rohner, 2005. Rohner et al., 2005), εσωτερικευμένα και εξωτερικευμένα προβλήματα συμπεριφοράς (Kawabata, Alink, Tseng, Ijzendoorn, & Crick, 2011. Pedersen, 1994. Rohner, 2005. Rohner & Rohner, 1980) και προβλήματα χρήσης ουσιών και αλκοόλ (Rohner, 2005. Rohner et al., 2005. Rosenberg, 1971. Shedler & Block, 1990). Η εμφάνιση, βέβαια, των παραπάνω προβλημάτων, εξαρτάται όχι μόνο από το είδος της αντιλαμβανόμενης, από το παιδί, γονικής συμπεριφοράς, αλλά και από άλλους παράγοντες. Ένας από αυτούς τους παράγοντες

κινδύνου αφορά το ίδιο το άτομο, δηλαδή τα εσωτερικά και εξωτερικά χαρακτηριστικά της προσωπικότητάς του, τα συναισθήματα που τρέφει για τον ίδιο του τον εαυτό και για τους άλλους και την αρνητική άποψη που έχει σχηματίσει για τον κόσμο. Η ποιότητα των διαπροσωπικών σχέσεων του ατόμου, καθώς και το περιβάλλον (σχολικό, πολιτισμικό κ.α.) στο οποίο αυτό μεγαλώνει, έρχονται να ολοκληρώσουν τους παράγοντες πρόκλησης προβλημάτων ψυχολογικής προσαρμογής του (Rohner, 2005. Rohner et al., 2005).

Η υπάρχουσα έρευνα, επιπλέον, συμπληρώνει πιθανές αρνητικές συνέπειες της απορριπτικής συμπεριφοράς των γονέων για τα παιδιά, κάνοντας λόγο για την ύπαρξη προβλημάτων άγχους (Bogels & Brechman-Toussaint, 2006. Rohner & Rohner, 1980), χαμηλής αυτοεκτίμησης (Emler, 2002. Rohner & Rohner, 1980), συναισθηματικής εξάρτησης, δυσκολίας δημιουργίας και διατήρησης υγιών σχέσεων με άλλα πρόσωπα, εκδήλωσης βίαιης και επιθετικής-εχθρικής συμπεριφοράς, συνολικής ψυχολογικής δυσπροσαρμογής (Rohner & Rohner, 1980). Η ψυχολογική ευημερία, βέβαια, ενός απορριπτέου από τους γονείς ατόμου, επηρεάζεται αρνητικά, όχι μόνο κατά την παιδική ηλικία αυτού, αλλά και κατά τη διάρκεια της μετέπειτα ζωής του (Rohner & Rohner, 1980).

Τέλος, στα πλαίσια της θεωρίας γονικής αποδοχής-απόρριψης, η ολοκληρωμένη μελέτη της πολυσήμαντης αναπτυσσόμενης σχέσης μεταξύ γονέα-παιδιού, των καθοριστικών παραγόντων δημιουργίας της, των συνεπειών της, αλλά και των πιθανών μηχανισμών αντιμετώπισης της ίδιας από το άτομο, διαπολιτισμικά, επιτυγχάνεται μέσω τριών υπό-θεωριών: 1.της υπό-θεωρίας της προσωπικότητας (*Personality Subtheory*) 2.της υπό-θεωρίας της αντιμετώπισης (*Coping Subtheory*) και 3.της υπό-θεωρίας των κοινωνικών-πολιτιστικών συστημάτων (*Sociocultural Systems Subtheory*) (Rohner et al., 2005).

1.1.1. Η υπό-θεωρία της προσωπικότητας (Personality Sub theory)

Η υπό-θεωρία της προσωπικότητας επιχειρεί να προβλέψει και να εξηγήσει τις κύριες συνέπειες στην ψυχική υγεία, της αντιλαμβανόμενης γονικής αποδοχής και απόρριψης, στα παιδιά και στους ενήλικες. Ειδικότερα, προσπαθεί να απαντήσει και να ερμηνεύσει τα ακόλουθα δυο ερωτήματα: α) αν όλα τα παιδιά, ανεξαρτήτως κουλτούρας, εθνικότητας, φυλής, γένους, κοινωνικοοικονομικής θέσης ή άλλων καθοριστικών παραγόντων, αντιδρούν με τον ίδιο ή παρόμοιο τρόπο, όταν αντιλαμβάνονται ότι είναι αποδεκτά ή απορριπτέα από τους γονείς και β) σε ποιο βαθμό οι συνέπειες της γονικής απόρριψης στο παιδί συνεχίζουν να υπάρχουν και στη μετέπειτα ενήλικη ζωή του (Khaleque & Rohner, 2002. Rohner, 2004. Rohner et al., 2005).

Ως πρωταρχική υπόθεση και βάση της υπό-θεωρίας αυτής εμφανίζεται να είναι το ότι κάθε άτομο, κατά τη διάρκεια της εξέλιξης του, ανέπτυξε μια ανθεκτική στο χρόνο, βιολογικά βασισμένη ανάγκη για θετική απόκριση από τα άτομα που είναι τα πιο σημαντικά για αυτό. Η εν λόγω ανάγκη, κατά την παιδική ηλικία, συμπεριλαμβάνει την επιθυμία (συνειδητή ή ασυνείδητη) για αγάπη, στοργή, ενδιαφέρον, φροντίδα, υποστήριξη, παρηγοριά, σεβασμό, ενώ κατά την ενήλικη ζωή, η ίδια διαφοροποιείται και γίνεται πιο περίπλοκη, συμπεριλαμβάνοντας την επιθυμία (συνειδητή ή ασυνείδητη) για θετική εκτίμηση από τα άτομα, με τα οποία έχει συναφθεί ένας δεσμός ή μια σχέση. Τέλος, στη βρεφική-παιδική ηλικία, οι άνθρωποι, που φαίνεται να μπορούν και να ικανοποιούν με τον καλύτερο δυνατό τρόπο την προαναφερθείσα ανάγκη είναι οι γονείς, ενώ από την άλλη στην ενηλικίωση μπορεί να είναι εκτός των γονέων και άλλα σημαντικά πρόσωπα, με τα οποία έχουν δημιουργηθεί δυνατοί συναισθηματικοί δεσμοί (Khaleque & Rohner, 2002. Rohner, 2004. Rohner et al., 2005).

Η υπό-θεωρία της προσωπικότητας, ακολούθως, υποστηρίζει ότι η βιωθείσα απόρριψη του ατόμου, από τον έναν γονέα ή από τους δυο γονείς ή ακόμα και από σημαντικούς άλλους ανθρώπους, έχει συνεπή αρνητικά αποτελέσματα στη διαμόρφωση της προσωπικότητάς του, δημιουργώντας μια σειρά συναισθηματικών,

συμπεριφορικών και γνωστικών προδιαθέσεων αυτού (Hughes et al., 2005. Khaleque & Rohner, 2002, 2012. Rohner, 2004. Rohner et al., 2005).

Αρχικά, ένα παιδί ή ένας ενήλικας που αισθάνεται απόρριψη, συνηθίζει να παρουσιάζει έντονο άγχος και ανασφάλεια. Η προσπάθεια αυτού, να περιορίσει-απωθήσει τα παραπάνω συναισθήματα και να ικανοποιήσει την ανάγκη του για θετική ανταπόκριση, μπορεί να αυξηθεί σε τέτοιο βαθμό, που το άτομο να μετατραπεί σε αρκετά εξαρτώμενο. Η εκδήλωση της εξάρτησης αυτής, από τα μικρά παιδιά, επιτυγχάνεται με κλάμα, γκρίνια, κατά την αποχώρηση των γονέων από το σπίτι και με έντονη σωματική εγγύτητα (π.χ. αγκαλιά), κατά την επιστροφή αυτών. Αντίθετα, τα μεγαλύτερα παιδιά και οι ενήλικες, πιο συμβολικά, επιζητούν, διαρκώς, επιβεβαίωση, επιδοκιμασία, υποστήριξη, αγάπη από τους γονείς ή από άλλους σημαντικούς για τη ζωή τους ανθρώπους (Khaleque & Rohner, 2002. Rohner, 2004. Rohner et al., 2005).

Τα απορριπτέα άτομα, επιπλέον, είναι λιγότερο πιθανό να χαρακτηριστούν και ως αμυντικά ανεξάρτητα. Η αμυντική ανεξαρτησία (*defensive independence*), φαίνεται να προκύπτει ως αποτέλεσμα της προσπάθειας του κάθε ατόμου, να αντιμετωπίσει τα προερχόμενα εξ'απόρριψης, ψυχολογικά επώδυνα συναισθήματα και κυρίως αυτό του θυμού. Στα πλαίσια αυτής, λοιπόν, τα άτομα αρνούνται ότι έχουν την ανάγκη για θετική ανταπόκριση από τους άλλους, ενώ παράλληλα, είναι δυνατό να παρουσιάζουν πλήθος άλλων προβλημάτων, όπως αυτό της αδυναμίας έκφρασης της αγάπης και της αποδοχής προς τους άλλους ή της αδυναμίας αποδοχής της αγάπης των άλλων ή ακόμα της συνεχούς τάσης απόρριψης των άλλων (Rohner, 2004. Rohner et al., 2005).

Σύμφωνα με την υπό-θεωρία, παιδιά και ενήλικες που βιώνουν την απόρριψη, χαρακτηρίζονται από χαμηλή αυτοεκτίμηση. Το χαμηλό αίσθημα αυταξίας, οφείλεται στο ότι έχουν τη τάση να βλέπουν τον εαυτό τους, όπως νομίζουν ότι τους βλέπουν οι γονείς τους ή άλλα σημαντικά πρόσωπα της ζωής τους. Για παράδειγμα, στην περίπτωση που τα άτομα νομίζουν ότι δεν τα αγαπάνε και ότι δεν τα αποδέχονται, πιστεύουν ότι είναι ανάξια να αγαπηθούν. Επίσης, άρρηκτα συνδεδεμένη με την παραπάνω συνέπεια είναι αυτή της χαμηλής αυτάρκειας. Όσο τα άτομα νομίζουν ότι δεν είναι καλοί άνθρωποι, τόσο τείνουν να πιστεύουν ότι δεν μπορούν να ικανοποιήσουν μόνοι τους τις ανάγκες τους (Hughes et al., 2005. Rohner, 2004. Rohner et al., 2003, 2005).

Μια επιπρόσθετη συνέπεια της απόρριψης είναι η συναισθηματική αστάθεια. Ειδικότερα, ο θυμός, τα αρνητικά συναισθήματα και οι δυσάρεστες συνέπειες που συνοδεύουν την αντιλαμβανόμενη απόρριψη, καταφέρνουν να ελαττώσουν την ικανότητα των ατόμων να αντιμετωπίζουν ικανοποιητικά το άγχος-στρες. Εξαιτίας αυτού, τα απορριπτέα άτομα, όταν έρχονται αντιμέτωπα με στρεσογόνες καταστάσεις, αναστατώνονται συναισθηματικά πολύ πιο έντονα από ότι τα αποδεκτά (Hughes et al., 2005. Rohner et al., 2003, 2005).

Η γονική απόρριψη παρουσιάζεται ικανή να προκαλέσει πλήθος άλλων συμπεριφορικών προβλημάτων όπως είναι η αδυναμία διαχείρισης της επιθετικότητας και εχθρότητας τους, η συναισθηματική απάθεια (Hughes et al., 2005. Khaleque & Rohner, 2002, 2012. Rohner et al., 2003, 2005) η παραβατική συμπεριφορά, οι διαταραχές διάθεσης, οι διαταραχές προσωπικότητας και τα προβλήματα εσωτερίκευσης και εξωτερίκευσης (Rohner, 2004). Αρκετά συχνή, λόγω απόρριψης, εμφανίζεται να είναι και η κατάχρηση ουσιών και αλκοόλ σε παιδιά και κυρίως ενήλικες (Rohner, 2004).

Άτομα που βιώνουν την απόρριψη, τέλος, πολλές φορές έχουν διαμορφωμένη μια αρνητική αντίληψη για τον κόσμο, θεωρώντας τον εξαιρετικά εχθρικό, αφιλόξενο, επικίνδυνο, απειλητικό και ως ένα μέρος στο οποίο δεν μπορούν να εμπιστευτούν κανέναν (Hughes et al., 2005. Rohner, 2004. Rohner et al., 2003, 2005).

Οι άνωθεν περιγραφηθείσες προδιαθέσεις προσωπικότητας-συμπεριφοράς και κυρίως η αρνητική αυτοεκτίμηση, η χαμηλή αυτάρκεια και η αρνητική θεώρηση του κόσμου παρουσιάζονται να είναι υπεύθυνες για τη δημιουργία αρνητικών νοητικών αναπαραστάσεων στα απορριπτέα άτομα. Τέτοιου είδους αναπαραστάσεις διαμορφώνουν τον τρόπο με τον οποίο τα άτομα αντιλαμβάνονται, ερμηνεύουν και αντιδρούν σε καταστάσεις, επηρεάζοντας έτσι και τις διαπροσωπικές τους σχέσεις. Συγκεκριμένα, τα άτομα, τα οποία βιώνουν απόρριψη, εμφανίζουν δυσκολία στο να εμπιστευτούν τους άλλους ή γίνονται υπερευαίσθητοι ή ακόμα έχουν τη τάση να αντιλαμβάνονται ως εχθρική τη συμπεριφορά ενός άλλου ατόμου, χωρίς πραγματικά να ισχύει κάτι τέτοιο. Προσθέτως, οι νοητικές αυτές αναπαραστάσεις καθορίζουν σε ένα μεγάλο βαθμό τον τρόπο που τα άτομα αποθηκεύουν και θυμούνται τις εμπειρίες τους (Rohner, 2004. Rohner et al., 2003, 2005).

Ο βαθμός επηρεασμού της ψυχικής υγείας του ατόμου καθορίζεται από τη συχνότητα, τη σοβαρότητα και τη διάρκεια της απόρριψης του. Άτομα που

προέρχονται από αγαπημένες οικογένειες είναι δυνατό να εμφανίσουν τις τυπικές αρνητικές επιπτώσεις, που παρουσιάζονται στα άτομα που έχουν απορριφθεί. Σύμφωνα με το PARTheory, αυτά τα άτομα ονομάζονται *troubled* και συνήθως είναι ενήλικες που βιώνουν την απόρριψη από πρόσωπα, εκτός των γονέων τους, με τα οποία έχουν συνάψει στενούς δεσμούς (Rohner et al., 2003, 2005). Επιβεβαιώνεται, λοιπόν, πως διακυβεύεται η ψυχολογική προσαρμογή των περισσότερων ατόμων που βιώνουν την απόρριψη από ένα σημαντικό πρόσωπο στην πορεία της ζωής τους (Khaleque & Rohner, 2002, 2012. Rohner et al., 2003, 2005). Ωστόσο, μια μειοψηφία ατόμων επιτυγχάνουν να αντιμετωπίσουν συναισθηματικά την απόρριψη, που βίωσαν. Τα άτομα αυτά ονομάζονται *copers* και αποτελούν το επίκεντρο της επακολουθούσας υπό-θεωρίας της αντιμετώπισης (Rohner et al., 2003, 2005).

1.1.2 Η υπό-θεωρία της αντιμετώπισης (Coping Subtheory)

Η υπό-θεωρία της αντιμετώπισης αποσκοπεί να δώσει απάντηση στο ερώτημα του πώς κάποια άτομα αντιμετωπίζουν αποτελεσματικότερα την απόρριψη που βιώνουν, συγκριτικά με τα υπόλοιπα. Για την επίτευξη του κυρίαρχου αυτού στόχου της, υιοθετεί ένα πολυπαραγοντικό μοντέλο, κατά το οποίο η συμπεριφορά του ατόμου είναι απόρροια της αλληλεπίδρασης τριών στοιχείων (Rohner, 1986. Rohner et al., 2005).

Το πρώτο στοιχείο είναι ο *εαυτός* και περιλαμβάνει τις πνευματικές δραστηριότητες του απορριπτέου ατόμου μαζί με τα εσωτερικά (βιολογικά) και τα εξωτερικά (προσωπικότητα) χαρακτηριστικά του. Το δεύτερο στοιχείο είναι οι *άλλοι* και αφορά τα χαρακτηριστικά των απορριπτικών γονέων σε συνδυασμό με το τύπο, τη συχνότητα, τη διάρκεια και τη σοβαρότητα της απόρριψης που εκδηλώνεται. Το τρίτο και τελευταίο στοιχείο είναι το *περιεχόμενο*, το οποίο αναφέρεται στα άλλα σημαντικά πρόσωπα της ζωής του ατόμου και στο κοινωνικό περιβάλλον εντός του οποίου μεγαλώνει. Σε περίπτωση ισορροπίας μεταξύ των τριών παραπάνω στοιχείων, υποστηρίζεται πως η πιθανότητα να αντιμετωπίσει αποτελεσματικά ένα παιδί την απόρριψη, αυξάνεται με τη δημιουργία ενός στενού συναισθηματικού δεσμού με ένα

άτομο, που του παρέχει αγάπη, φροντίδα, ζεστασιά και υποστήριξη (Rohner, 1986. Rohner et al., 2005).

Βάσει των παραπάνω, αναμένεται πως συγκεκριμένες κοινωνικές και γνωστικές δεξιότητες επιτρέπουν σε μερικά παιδιά και ενήλικες να αντιμετωπίζουν πιο αποτελεσματικά την αντιλαμβανόμενη απόρριψη (Rohner, 1986. Rohner et al., 2005). Οι σημαντικές κοινωνικές και γνωστικές δεξιότητες είναι το να διαθέτει το άτομο μια ξεκάθαρη αίσθηση του εαυτού (*sense of self*), να χαρακτηρίζεται από την αίσθηση αυτοδιάθεσης (*self-determination*) και να έχει την ικανότητα αποστασιοποίησης από καταστάσεις, όταν βέβαια αυτό κρίνεται ωφέλιμο (*capacity to depersonalize*) (Rohner, 1986).

Ειδικότερα, όσον αφορά την ξεκάθαρη αίσθηση του εαυτού, υποστηρίζεται πως όσο μεγαλύτερη αυτογνωσία διαθέτει ένα παιδί (σωματικά και ψυχολογικά), τόσο μεγαλύτερη πιθανότητα υπάρχει να αναγνωρίζει τα αρνητικά μηνύματα που προέρχονται από τους γονείς του και από τα άλλα παιδιά και να αντιμετωπίζει αυτά επιτυχέστερα (Rohner, 1986). Η αίσθηση της αυτοδιάθεσης αναφέρεται στην ικανότητα ελέγχου και αντιμετώπισης, ως ένα βαθμό τουλάχιστον, μιας κατάστασης, μέσω των προσωπικών χαρακτηριστικών ή/και της προσπάθειας του ατόμου (Rohner, 1986. Rohner et al., 2005). Τα άτομα που χαρακτηρίζονται από αυτή την ικανότητα φαίνεται να ελαχιστοποιούν τις αρνητικές συνέπειες της αντιλαμβανόμενης απόρριψης (Rohner et al., 2005). Τέλος, η ικανότητα αποστασιοποίησης από διάφορες καταστάσεις βοηθά το άτομο να μην παίρνει προσωπικά τα γεγονότα της ζωής, τα σχόλια ή τις αντιδράσεις των άλλων και κατά συνέπεια να αντιμετωπίζει με πιο θετικό τρόπο τις διαπροσωπικές του συγκρούσεις (Rohner, 1986. Rohner et al., 2005).

Ένα ακόμα σημαντικό σημείο της υπό-θεωρίας είναι η χρήση διαφορετικών όρων προκειμένου να εκτιμηθεί ο βαθμός της αποτελεσματικής αντιμετώπισης της βιωθείσας απόρριψης από το άτομο. Από τη μια πλευρά, υπάρχουν τα άτομα των οποίων η ψυχική υγεία είναι αρκετά καλή, παρά το γεγονός ότι μεγάλωσαν σε ένα εξαιρετικά απορριπτικό περιβάλλον (*affective coper*). Από την άλλη πλευρά, υπάρχουν τα άτομα που ενώ ανταποκρίνονται ικανοποιητικά σε εκπαιδευτικές, επαγγελματικές και άλλου είδους δραστηριότητες, η ψυχική τους υγεία παρουσιάζεται ως έντονα διαταραγμένη (*instrumental coper*) (Rohner et al., 2005).

Από τα παραπάνω φαίνεται πως η υπό-θεωρία της αντιμετώπισης εστιάζει στην επίγνωση των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών και δεξιοτήτων των ατόμων που αντιμετωπίζουν πιο αποτελεσματικά την απόρριψη συγκριτικά με τους υπόλοιπους. Η εν λόγω επίγνωση σε συνδυασμό με μια επιτυχημένη ψυχοθεραπεία και την εκτίμηση των χαρακτηριστικών της προσωπικότητας του ατόμου και του περιβάλλοντος (οικογενειακό, κοινωνικό) μέσα στο οποίο μεγαλώνει, είναι δυνατό να αντιμετωπίσουν επιτυχώς τις αρνητικές επιπτώσεις της απόρριψης (Rohner, 1986. Rohner et al., 2005).

1.1.3 Η υπό-θεωρία των κοινωνικών-πολιτιστικών συστημάτων (Sociocultural Systems Subtheory)

Η υπό-θεωρία των κοινωνικών-πολιτιστικών συστημάτων επιχειρεί να εξηγήσει και να προβλέψει τα αίτια της γονικής αποδοχής και απόρριψης. Αναζητά πιθανούς παράγοντες (ψυχολογικοί, οικογενειακοί, κοινωνικοί) που επηρεάζουν τη γονική συμπεριφορά απέναντι στο παιδί (Rohner, 1986. Rohner et al., 2003, 2005).

Βάσει της υπό-θεωρίας, η απορριπτική συμπεριφορά γονέων συμβαίνει στα πλαίσια ενός περίπλοκου οικολογικού μοντέλου. Στο οικολογικό μοντέλο εμπεριέχονται τα χαρακτηριστικά της οικογένειας, της κοινωνίας και του φυσικού περιβάλλοντος, εντός του οποίου το παιδί μεγαλώνει. Η συμπεριφορά των γονέων (απορριπτική ή μη) παρουσιάζεται να έχει άμεσο αντίκτυπο στην ανάπτυξη της προσωπικότητας και στη διαμόρφωση της συμπεριφοράς του παιδιού. Το ενδεχόμενο επίδειξης μιας συγκεκριμένης συμπεριφοράς από τους γονείς εξαρτάται κυρίως από τα συστήματα διατήρησης της κοινωνίας αλλά και από το γενικότερο περιβάλλον του παιδιού. Τα συστήματα διατήρησης αφορούν τους θεσμούς και τις αξίες που χαρακτηρίζουν την κάθε κοινωνία όπως είναι οι οικογενειακοί, πολιτικοί, οικονομικοί θεσμοί (Rohner et al., 2003, 2005).

Η κουλτούρα έρχεται να προστεθεί στους παράγοντες επηρεασμού της συμπεριφοράς που εκδηλώνουν οι γονείς προς το παιδί τους. Αναλυτικότερα,

διαπολιτισμικές μελέτες αποκαλύπτουν πως ο τρόπος συμπεριφοράς των γονέων (π.χ. αν ασκούν υψηλό ή χαμηλό έλεγχο στο παιδί τους) αλλά και ο τρόπος αντίληψης αυτής από το παιδί διαφοροποιούνται ανάλογα με την κουλτούρα, τον πολιτισμό και τη χώρα (Khaleque & Rohner, 2002, 2012. Rohner & Britner, 2002). Πέρα των διαπολιτισμικών διαφορών, βέβαια, υπάρχουν και ομοιότητες. Για παράδειγμα, όπως αναφέρθηκε παραπάνω, παγκοσμίως η γονική απόρριψη συνδέεται με μια σειρά αρνητικών συνεπειών για το παιδί (ψυχολογικές διαταραχές, προβλήματα συμπεριφοράς, ψυχολογική δυσπροσαρμογή, κατάχρηση ουσιών και αλκοόλ, δυσκολία στις διαπροσωπικές σχέσεις), ενώ η γονική αποδοχή με ένα σύνολο θετικών συνεπειών για αυτό (καλή ψυχολογική προσαρμογή και ψυχική υγεία, υγιείς διαπροσωπικές σχέσεις) (Khaleque & Rohner, 2002, 2012. Rohner, 2004. Rohner & Britner, 2002).

Ένα ακόμα σημείο άξιο αναφοράς, που εντοπίζεται στο μοντέλο, είναι ότι τα χαρακτηριστικά της προσωπικότητας του παιδιού όπως η ιδιοσυγκρασία του αλλά και η συμπεριφορά του μπορούν να επηρεάσουν την ποιότητα συμπεριφοράς των γονέων απέναντι σε αυτό. Το παραπάνω αποτελεί αντικείμενο μελέτης για πλήθος ερευνητών. Αρκετοί είναι εκείνοι που θεωρούν πως η γονική συμπεριφορά είναι, ως ένα βαθμό, απόρροια της προσωπικότητας και της συμπεριφοράς του παιδιού (Khaleque & Rohner, 2002, 2012. Rohner, 2004. Rohner & Britner, 2002). Αντίθετα, οι υποστηρικτές της θεωρίας της γονικής αποδοχής-απόρριψης υποστηρίζουν πως ο τρόπος συμπεριφοράς των γονέων επιδρά στον σχηματισμό της προσωπικότητάς του παιδιού και όχι το αντίθετο (Rohner et al., 2003, 2005).

Ολοκληρώνοντας, η υπό-θεωρία των κοινωνικών-πολιτιστικών συστημάτων κρίνεται ιδιαίτερα σημαντική διότι αφενός βοηθά στην καλύτερη κατανόηση των λόγων που οδηγούν τους γονείς να φέρονται με αγάπη, ζεστασιά, στοργή προς το παιδί τους ή να είναι ψυχροί, επιθετικοί-εχθρικοί απέναντι σε αυτό και αφετέρου φανερώνει τη σημασία των κοινωνικών και πολιτιστικών παραγόντων στην εκδήλωση μιας συγκεκριμένης συμπεριφοράς από τους γονείς (Rohner, 1986. Rohner et al., 2003, 2005).

1.2 Η ΕΜΠΛΟΚΗ ΤΟΥ ΠΑΤΕΡΑ ΣΤΗ ΖΩΗ ΤΟΥ ΠΑΙΔΙΟΥ

Μόλις τις τελευταίες δεκαετίες ο ρόλος του πατέρα και πιο ειδικά η εμπλοκή του πατέρα στη ζωή του παιδιού τίθεται στο επίκεντρο της έρευνας και της μελέτης (Kazura, 2000. Lamb, 2000). Σύγχρονα ερευνητικά δεδομένα υποδεικνύουν ότι ο τύπος της σχέσης που αναπτύσσεται μεταξύ του πατέρα και του παιδιού διαφέρει από το τύπο της σχέσης που αναπτύσσεται μεταξύ της μητέρας και του παιδιού (Perse, 2011). Επιπλέον, ο ρόλος του πατέρα στην ανατροφή του παιδιού θεωρείται διαφορετικός συγκριτικά με αυτόν της μητέρας, κατά συνέπεια και η συμμετοχή του πατέρα στην ανάπτυξη του παιδιού διαφέρει από αυτήν της μητέρας (Parke, 2000. Perse, 2011).

Ο πατέρας φαίνεται να εμπλέκεται ενεργά στο μέγλωμα του παιδιού (Lamb, 2000). Οι αλληλεπιδράσεις πατέρα-παιδιού περιλαμβάνουν κατά κύριο λόγο το παιχνίδι και τις ψυχαγωγικές δραστηριότητες (Bogels & Phares, 2008. Flouri, 2005. Flouri & Buchanan, 2003. McBride & Mills, 1993. Videon, 2005), τις φυσικές δραστηριότητες όπως είναι ο αθλητισμός (Flouri & Buchanan, 2003), την παροχή συμβουλών για τη λήψη αποφάσεων (π.χ. αποφάσεις επαγγελματικής σταδιοδρομίας) (Videon, 2005) ή ακόμα και τις δραστηριότητες φροντίδας (McBride & Mills, 1993). Η μητέρα φαίνεται να ασχολείται κυρίως με την φροντίδα και την ανατροφή του παιδιού (π.χ. σίτιση) (Bogels & Phares, 2008. McBride & Mills, 1993. Parke, 2000) καθώς επίσης και με την σχολική προετοιμασία αυτού (Tan & Goldberg, 2009).

Σύνολο θεωρητικών μοντέλων έχει επιχειρήσει να προσδιορίσει τους τομείς της πατρικής εμπλοκής (Parke, 2000). Σύμφωνα με τους Lamb, Pleck, Charnov και Levine (1987) τρεις βασικές διαστάσεις της πατρικής εμπλοκής είναι πιο σημαντικές. Η πρώτη διάσταση είναι η εμπλοκή (*engagement*) και αναφέρεται στην άμεση επαφή του πατέρα με το παιδί μέσω των κοινών δραστηριοτήτων τους (π.χ. παιχνίδι, σπορ) (Lamb et al., 1987). Η δεύτερη διάσταση είναι η διαθεσιμότητα (*availability*) και αφορά την παρουσία του πατέρα και το βαθμό στον οποίο αυτός είναι διαθέσιμος για το παιδί (Lamb et al., 1987). Η τρίτη διάσταση είναι η υπευθυνότητα (*responsibility*) και αναφέρεται στις υποχρεώσεις του πατέρα απέναντι στο παιδί (π.χ. κάλυψη συναισθηματικών αναγκών) (Lamb et al., 1987).

Το μοντέλο του Lamb και των συνεργατών του (1987) αποτελεί τη βάση για ένα ακόμα μοντέλο που εξετάζει την πατρική εμπλοκή. Συγκεκριμένα, το μοντέλο του Palkovitz (2002) καταλήγει πως τρεις είναι οι τομείς της συμμετοχής του πατέρα: ο γνωστικός, ο συναισθηματικός και ο συμπεριφοριστικός. Κατά τον Palkovitz (2002), η πατρική εμπλοκή επιτυγχάνεται με πολλούς τρόπους, όπως μέσω της επικοινωνίας (*communicating*), της συμμετοχής σε γνωστικές διαδικασίες (*engaging in thought processes*), της εξασφάλισης των αναγκών του παιδιού (*providing*), της εκδήλωσης στοργής (*showing affection*), της συναισθηματικής υποστήριξης (*supporting emotionally*), της παροχής φροντίδας (*caregiving*), της προστασίας (*protecting*), του ελέγχου (*monitoring*), της διδασκαλίας (*teaching*), της συμμετοχής στην ανατροφή του παιδιού (*engaging in child-related maintenance*), της διαθεσιμότητας (*being available*), του μοιράσματος ενδιαφερόντων (*sharing interests*), του μοιράσματος δραστηριοτήτων (*sharing activities*), του σχεδιασμού-προγραμματισμού (*planning*) και της εκτέλεσης θελημάτων από την πλευρά του πατέρα (*running errands*).

Πέρα των τρόπων συμμετοχής του πατέρα στη ζωή του παιδιού, αξιοσημείωτο ενδιαφέρον παρουσιάζει και το γεγονός ότι ο βαθμός της πατρικής εμπλοκής καθορίζεται από πλήθος παραγόντων. Πολυάριθμες έρευνες έχουν εντοπίσει και έχουν καταγράψει μια σειρά παραγόντων που επηρεάζουν το βαθμό εμπλοκής του πατέρα στην ανάπτυξη του παιδιού. Η οικογενειακή δομή, οι ενδοοικογενειακές σχέσεις, η ιδιοσυγκρασία και η προσωπικότητα του παιδιού, η ιδιοσυγκρασία και η προσωπικότητα του πατέρα και της μητέρας, το μορφωτικό επίπεδο του πατέρα και της μητέρας είναι μόνο κάποιοι από τους ρυθμιστικούς παράγοντες του βαθμού συμμετοχής του πατέρα (McBride, Schoppe-Sullivan, & Ho, 2005).

Μια ανασκόπηση στις βιβλιογραφικές αναφορές των περασμένων δεκαετιών εξηγεί τις παρατηρούμενες μεταβολές του βαθμού ενασχόλησης του πατέρα με το παιδί. Το ιστορικό ανατροφής του πατέρα (π.χ. οι σχέσεις με τους γονείς του) (Cabrera, Fitzgerald, Bradley, & Roggman, 2007. Rustia & Abbott, 1993), το πολιτιστικό ιστορικό (π.χ. φυλή, εθνικότητα) (Cabrera et al., 2007. McBride et al., 2005), το βιολογικό ιστορικό (π.χ. ψυχοπαθολογία, αλκοολισμός, κατάθλιψη, υγεία) (Cabrera et al., 2007), τα χαρακτηριστικά του πατέρα (π.χ. επαγγελματική απασχόληση, ηλικία, εκπαίδευση, στάσεις, κίνητρα, προσωπικότητα) (Cabrera et al., 2007. McBride & Mills, 1993. Parke, 2000. Rustia & Abbott, 1993), τα χαρακτηριστικά της μητέρας (π.χ. επαγγελματική απασχόληση, ηλικία, εκπαίδευση, υγεία, ψυχική υγεία) (Cabrera

et al., 2007. McBride et al., 2005), οι «περιστασιακοί» παράγοντες (π.χ. συζυγική σχέση, οικονομική κατάσταση, κοινοτικές σχέσεις, τρόπος οργάνωσης της οικογένειας, εργασία, θρησκευτικές δραστηριότητες) (Cabrerera et al., 2007. McBride & Mills, 1993. Nettle, 2008. Parke, 2000) και τα χαρακτηριστικά του παιδιού (π.χ. ηλικία, φύλο, ιδιοσυγκρασία, αναπηρίες) (Cabrerera et al., 2007. McBride et al., 2005. Parke, 2000) μπορούν να επιδρούν στο πώς εμπλέκεται ο πατέρας με το παιδί.

Έμφαση έχει δοθεί στον παράγοντα που αφορά τις πεποιθήσεις του πατέρα αναφορικά με το ρόλο του και ειδικότερα στην επίδραση αυτού στο βαθμό πατρικής εμπλοκής. Έρευνες επιβεβαιώνουν πως η επικράτηση αναχρονιστικών αντιλήψεων, κατά τις οποίες ο πατέρας προβάλλεται αποκλειστικά ως παροχέας οικονομικής βοήθειας στην οικογένεια ενώ η μητέρα ως φροντιστής του παιδιού, οδηγούν σε χαμηλά επίπεδα ενασχόλησης του πατέρα με το παιδί. Αντιθέτως, προοδευτικές αντιλήψεις περί του πατρικού ρόλου έχουν ως αποτέλεσμα υψηλότερα επίπεδα συμμετοχής του πατέρα στην καθημερινή ζωή του παιδιού (Kazura, 2000. Lamb et al., 1987. Rustia & Abbott, 1993).

Μια ακόμα άποψη είναι πως ο πατέρας μπορεί να αλληλεπιδρά με το παιδί, εφόσον το επιτρέπει η μητέρα (Kazura, 2000. Parke, 2000. Perse, 2011). Η τελευταία συχνά υποστηρίζεται ότι περιορίζει άμεσα ή έμμεσα το βαθμό συμμετοχής του πατέρα στη ζωή του παιδιού για πληθώρα λόγων, όπως είναι η υιοθέτηση εκ μέρους της αναχρονιστικών αντιλήψεων περί των γονικών ρόλων (Kazura, 2000). Επιπροσθέτως, η σχέση πατέρα-μητέρας φαίνεται να επηρεάζει το πόσο εμπλέκεται ο πατέρας στην φροντίδα του παιδιού (McBride & Mills, 1993. Parke, 2000). Μια συζυγική σχέση που κατακλύζεται από έντονες συγκρούσεις και διαμάχες πιθανότατα να επιδρά αρνητικά στην εμπλοκή του πατέρα στην ανατροφή του παιδιού (Lundy, 2002. McBride & Mills, 1993).

Οι εργασιακοί ρόλοι των γονέων καθορίζουν σε ένα μεγάλο βαθμό τη συμμετοχή του πατέρα στην ανάπτυξη του παιδιού (Zinn & Eitzen, 1999). Για παράδειγμα, η εργασιακή απασχόληση της μητέρας αναφέρεται ότι οδηγεί σε μεγαλύτερη εμπλοκή του πατέρα και σε θετικότερες σχέσεις με το παιδί (McBride & Mills, 1993). Τέλος, το ίδιο το ωράριο της εργασιακής απασχόλησης των γονέων παρουσιάζεται να επηρεάζει το βαθμό ενασχόλησης του πατέρα με το παιδί (McBride & Mills, 1993). Χαρακτηριστικό είναι πως ένας μεγάλος αριθμός ωρών εργασίας από μέρους της μητέρας σε συνδυασμό με ένα μικρότερο από μέρους του πατέρα ενισχύει την

εμπλοκή του τελευταίου στο μέγιστο του παιδιού (Jacobs & Kelley, 2006. McBride & Mills, 1993).

Συμπερασματικά, η εμπλοκή του πατέρα στη ζωή του παιδιού πραγματοποιείται με διάφορους τρόπους, εκτείνεται σε διάφορους τομείς, καθώς επίσης και ο βαθμός αυτής επηρεάζεται από ένα δίκτυο αλληλεπιδρώντων παραγόντων. Αυτό που έχει σειρά να αναφερθεί και το οποίο θα μελετηθεί στην επόμενη ενότητα, είναι ο ρόλος της πατρικής εμπλοκής στην εμφάνιση συγκεκριμένων μορφών ψυχοπαθολογίας, όπως η κατάθλιψη, το ψυχολογικό στρες, τα εξωτερικευμένα και εσωτερικευμένα προβλήματα συμπεριφοράς, οι συναισθηματικές δυσκολίες στο παιδί (Wilson & Prior, 2011).

1.3 Η ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΟΥ ΠΑΤΡΙΚΟΥ ΡΟΛΟΥ

Η ικανότητα της οικογένειας να λειτουργεί προστατευτικά για το παιδί είναι επαρκώς ερευνητικά τεκμηριωμένη (Κουνενού, 2010). Μεγάλος όγκος μελετών καταλήγει στο ότι η ύπαρξη ενός υποστηρικτικού, ζεστού, ασφαλούς οικογενειακού περιβάλλοντος, συμβάλλει σημαντικά στην καλή προσαρμογή και την ψυχική υγεία του παιδιού (Collishaw, Pickles, Messer, Rutter, Shearer, & Maughan, 2007. Jaffee, 2007). Η παροχή αγάπης, φροντίδας, στοργής, στήριξης εκ μέρους των γονέων, λοιπόν, προαναγγέλλει την ψυχολογική-συναισθηματική αλλά και κοινωνική ευημερία του (Rohner, 1998. Rohner & Veneziano, 2001. Videon, 2005).

Πλήθος ερευνών έχει πραγματοποιηθεί σχετικά με το ρόλο και τη συμπεριφορά της μητέρας στην εξέλιξη του παιδιού. Η μητέρα θεωρείται ως το κύριο άτομο που ασχολείται με την φροντίδα και την ανατροφή του. Η παρουσία της μητέρας και η ανάπτυξη μιας υγιούς σχέσης μεταξύ αυτής και του παιδιού υποστηρίζεται ότι επηρεάζουν αρνητικά την εκδήλωση ψυχικών διαταραχών στο παιδί (Perse, 2011. Rohner, 1998. Rohner & Veneziano, 2001). Για παράδειγμα, παιδιά που είχαν υψηλά επίπεδα μητρικής αποδοχής και εκτίθονταν σε στρεσογόνες συνθήκες, ανέφεραν λιγότερα προβλήματα συμπεριφοράς και λιγότερα προβλήματα εσωτερίκευσης (Grant et al., 2000), ενώ επίσης η μητρική υποστήριξη και ζεστασιά φάνηκε να βοηθά στην ομαλή προσαρμογή του παιδιού (Luster & Small, 1997). Σε αντίθετη περίπτωση, αυξάνεται ο κίνδυνος ψυχοπαθολογίας (Perse, 2011) και άλλων προβλημάτων όπως αυτού της παραβατικότητας (Hoeve, Dubas, Gerris, Van der Laan, & Smeenk, 2011).

Συγκριτικά με τη μητέρα, το ενδιαφέρον που μέχρι και πρότινος είχε δείξει η έρευνα για τον πατέρα ήταν αμελητέο. Μεγάλο μέρος της βιβλιογραφίας αγνοούσε το ρόλο του πατέρα στην οικογένεια και ειδικά στην ανάπτυξη του παιδιού, με αποτέλεσμα να θεωρείται η επιρροή του ως μη σημαντική. Το παραπάνω δικαιολογούν οι τότε επικρατούσες αντιλήψεις, όπως το ότι οι πατέρες παρουσιάζονταν να έχουν έναν καθαρά βιοποριστικό ρόλο ή να είναι αναποτελεσματικοί, συχνά ανίκανοι και εκ φύσεως ακατάλληλοι να ασχοληθούν με την ανατροφή των παιδιών τους (Lamb, 2000. Rohner, 1998. Rohner & Veneziano, 2001).

Τα τελευταία χρόνια, ωστόσο, ιδιαίτερη έμφαση άρχισε να δίνεται στο πρόσωπο του πατέρα. Η αγάπη (αποδοχή-απόρριψη) που λαμβάνει το παιδί από τον πατέρα εμφανίζεται να είναι συχνά εξίσου ή περισσότερο σημαντική από την αγάπη που λαμβάνει από τη μητέρα για την εξέλιξη του. Τα υπάρχοντα στοιχεία, επίσης, καταλήγουν στο ότι η πατρική παρουσία (ή απουσία) και ακολούθως το είδος και η ποιότητα της σχέσης που αναπτύσσει ο πατέρας με το παιδί αποτελεί τον κυριότερο προβλεπτικό παράγοντα συγκεκριμένων αποτελεσμάτων για αυτό (Rohner, 1998. Rohner & Veneziano, 2001).

Αρκετές μελέτες επιβεβαιώνουν ότι η πατρική αποστέρηση έχει αρνητικές επιπτώσεις στο παιδί (Perse, 2011. Videon, 2005). Ειδικότερα, η παντελής απουσία του πατέρα από τη ζωή του παιδιού φαίνεται να σχετίζεται με προβλήματα συμπεριφοράς (Nash, 1965), με προβλήματα προσωπικότητας και ψυχολογικής προσαρμογής (Amato, 1994), με δυσκολίες γνωστικής και διανοητικής ανάπτυξης (Lefkowitz & Tesiny, 1984), με προβλήματα χρήσης ουσιών και την εγκληματικότητα (Emmelkamp & Heeres, 1988). Επιπροσθέτως, υπάρχουν ενδείξεις πως η απουσία του πατέρα είναι δυνατόν να οδηγήσει σε διαταραχές της σεξουαλικής συμπεριφοράς στα αγόρια και σε δυσκολίες στις διαπροσωπικές σχέσεις με τους άνδρες στα κορίτσια (Brown, 1957. Meerloo, 1956).

Η παρουσία του πατέρα φαίνεται να είναι ένα πολύ βασικό στοιχείο, όπως επίσης σημαντική είναι η ποιότητα της αναπτυχθείσας σχέσης μεταξύ αυτού και του παιδιού (Perse, 2011. Rohner, 1998. Rohner & Veneziano, 2001. Videon, 2005). Η πατρική αγάπη αποτελεί συχνά τον πιο ισχυρό προβλεπτικό παράγοντα της ψυχικής υγείας του παιδιού, ενώ σε κάποιες περιπτώσεις κρίνεται ισχυρότερος και από τη μητρική αγάπη (Amato, 1994. Rohner, 1998. Rohner & Veneziano, 2001). Ερευνητικά δεδομένα δείχνουν πως η πατρική αλλά όχι η μητρική ζεστασιά παρουσιάζει σημαντικές συσχετίσεις με την εκδήλωση επιθετικών συμπεριφορών (Veneziano, 2003). Η πατρική ζεστασιά και στοργή φαίνεται να σχετίζεται αρνητικά με προβλήματα διαγωγής, παραβατικής συμπεριφοράς και κατάχρησης ουσιών στο παιδί (Campo & Rohner, 1992). Η υποστήριξη που λαμβάνει το παιδί από τον πατέρα επηρεάζει θετικά την ψυχολογική προσαρμογή, την σχολική επίδοση, την κοινωνική συμπεριφορά και την ποιότητα των διαπροσωπικών σχέσεων του (Shek, 1999, 2000). Επιπλέον, η πατρική και όχι η μητρική υποστήριξη σχετίζεται αρνητικά με την εμφάνιση ψυχικής νόσου (Rohner, 1998. Rohner & Veneziano, 2001), όπως αυτή της

κατάθλιψης (Cole & McPherson, 1993). Σε αρκετές περιπτώσεις, ωστόσο, οι σχέσεις μεταξύ γονικής αγάπης και της λειτουργικότητας του παιδιού παρουσιάζονται να είναι παρόμοιες τόσο για τη μητέρα όσο και για τον πατέρα (Rohner, 1998. Rohner & Veneziano, 2001).

Σκόπιμο είναι να αναφερθεί πως ο ρόλος του πατέρα επηρεάζει την σχέση μητέρας-παιδιού και ακολούθως την προσωπικότητα του παιδιού. Η πατρική στοργή και αγάπη φαίνεται να επηρεάζει θετικά τις αλληλεπιδράσεις μητέρας-παιδιού, συμβάλλοντας έτσι στην αποφυγή δημιουργίας προβλημάτων σε αυτό (Shears & Robinson, 2005). Έχει, επίσης, σημασία ότι μια συζυγική διαφωνία διαταράσσει την σχέση της μητέρας με το παιδί και ιδίως την σχέση του πατέρα με το παιδί, έχοντας ως επακόλουθο βλαπτικά αποτελέσματα στην ψυχική υγεία του παιδιού (π.χ. ψυχολογική δυσπροσαρμογή, διαταραχές της προσωπικότητας και συμπεριφοράς) (Perse, 2011).

Τέλος, άξιο αναφοράς είναι ότι η ψυχολογική κατάσταση του πατέρα (και της μητέρας) μπορεί να προβλέψει τα επίπεδα ψυχολογικής προσαρμογής του παιδιού. Η υπάρχουσα ψυχοπαθολογία του πατέρα παρουσιάζεται να οδηγεί στην εκδήλωση ψυχοπαθολογικής συμπεριφοράς από το παιδί. Ενδεικτικά, παιδιά καταθλιπτικών πατεράδων εμφανίζουν συχνά περισσότερα εσωτερικευμένα και εξωτερικευμένα προβλήματα συμπεριφοράς συγκριτικά με το συνολικό πληθυσμό. Η ψυχολογική κατάσταση του πατέρα, βέβαια, μπορεί να επηρεάσει όχι μόνο άμεσα αλλά και έμμεσα την προσαρμογή του παιδιού, μέσω της μητέρας (Flouri, 2010).

Η προηγηθείσα μελέτη γενικά του ρόλου και της συμπεριφοράς του πατέρα προς το παιδί, επιβεβαιώνει την άποψη, πως για τη σωστή ανάπτυξη του παιδιού είναι απαραίτητη μια άριστη αναλογία του πατρικού και μητρικού ρόλου (Perse, 2011). Επιπρόσθετα, το πιο σύγχρονο επιστημονικό και ερευνητικό ενδιαφέρον εστιάζεται συγκεκριμένα στην εξέταση του θέματος της εμπλοκής του πατέρα στη ζωή του παιδιού (Rohner, 1998. Rohner & Veneziano, 2001). Η διερεύνηση της πατρικής εμπλοκής στην εξέλιξη του παιδιού πραγματοποιείται στην ακόλουθη υπό-ενότητα.

1.3.1 Η σχέση ανάμεσα στην πατρική εμπλοκή και την ψυχολογική προσαρμογή παιδιών

Όπως αναφέρθηκε στην παραπάνω ενότητα (βλ. ενότητα 1.3) η αποδοχή-απόρριψη που βιώνει το παιδί από τον πατέρα κρίνεται ζωτικής σημασίας για την ψυχολογική του προσαρμογή (Rohner, 1998. Rohner & Veneziano, 2001). Πέρα βέβαια από την ποιότητα των σχέσεων ανάμεσα στον πατέρα και το παιδί, η ανάμιξη του πατέρα στη ζωή του παιδιού φαίνεται να προβλέπει εξίσου αποτελεσματικά τα επίπεδα ψυχολογικής προσαρμογής του παιδιού και συνεπώς να επηρεάζει σημαντικά τη μελλοντική ζωή αυτού (Rohner & Veneziano, 2001).

Στην πλειοψηφία τους τα ερευνητικά δεδομένα επιβεβαιώνουν την ύπαρξη συσχέτισης μεταξύ της πατρικής εμπλοκής και της ψυχολογικής προσαρμογής του παιδιού. Η εμπλοκή του πατέρα φαίνεται να έχει ευνοϊκά αποτελέσματα για το παιδί (Flouri, 2005. Flouri & Buchanan, 2003. Phares & Compas, 1992. Rohner & Veneziano, 2001. Videon, 2005. Wilson & Prior, 2011). Για παράδειγμα, παιδιά των οποίων οι πατέρες έχουν ενεργό ανάμιξη στην καθημερινότητα τους συνήθως δεν εκδηλώνουν βίαιες ή επιθετικές αντιδράσεις (Flouri & Buchanan, 2003), είναι λιγότερο εξαρτημένα (Rohner & Veneziano, 2001), χαρακτηρίζονται από υψηλό αίσθημα αυτοεκτίμησης και αυταξίας (Flouri & Buchanan, 2003. Wilson & Prior, 2011), παρουσιάζουν συναισθηματική σταθερότητα (Flouri & Buchanan, 2003. Rohner & Veneziano, 2001), έχουν μια θετική εικόνα για τον κόσμο (Rohner & Veneziano, 2001) και δεν εμφανίζουν προβλήματα συμπεριφοράς (εσωτερίκευσης και εξωτερίκευσης) (Amato & Rivera, 1999. Choi & Jackson, 2011. Culp, Schadle, Robinson, & Culp, 2000).

Αντίθετα, η μη ουσιαστική ή μη ποιοτική εμπλοκή του πατέρα παρουσιάζεται ως αρνητικός παράγοντας για την ψυχική ευεξία του παιδιού (Perse, 2011). Παιδιά, που οι πατέρες τους περνούν λίγο χρόνο μαζί τους συχνά υποπίπτουν σε παραπτώματα και σε παραβατικές πράξεις (Flouri & Buchanan, 2003. Hovee et al., 2011. Zimmerman, Salem, & Maton, 1995). Επιπλέον, είναι πιθανό να εκδηλώσουν κάποια ψυχική διαταραχή (Perse, 2011. Phares & Compas, 1992) όπως αγχώδης διαταραχή (Bogels & Brechman-Toussaint, 2006. Bogels & Phares, 2008), κατάθλιψη

(Zimmerman et al., 1995). Έχει επίσης διαπιστωθεί, πως η μη ενεργή ενασχόληση του πατέρα με το παιδί οδηγεί σε χαμηλά επίπεδα ενσυναίσθησης αλλά και αυτοπεποίθησης του παιδιού (Flouri & Buchanan, 2003. Wilson & Prior, 2011). Η απουσία ανάμιξης του πατέρα στην ανατροφή του παιδιού παρεμποδίζει τη συναισθηματική ευεξία και την προσαρμοστικότητα του δεύτερου (Flouri, 2005).

Η συμμετοχή του πατέρα επηρεάζει και έμμεσα τις διαστάσεις της ψυχολογικής προσαρμογής του παιδιού (Bogels & Phares, 2008. Lamb, 2000. McBride & Mills, 1993. Perse, 2011). Ερευνητικά δεδομένα αναφέρουν πως ο πατέρας συμβάλλει έμμεσα, αλλά σημαντικά, στην ψυχική υγεία του παιδιού, μέσω της σχέσης του με τη σύζυγο του (Bogels & Phares, 2008. Lamb, 2000). Μητέρες, οι οποίες λαμβάνουν συναισθηματική υποστήριξη από τους συζύγους τους, παρουσιάζονται να έχουν μια ποιοτική σχέση με τα παιδιά τους (Bogels & Phares, 2008. Lamb, 2000). Αποτέλεσμα αυτής της ποιοτικής σχέσης είναι η προώθηση της ψυχοκοινωνικής προσαρμογής του παιδιού (Bogels & Phares, 2008). Η έμμεση επίδραση της πατρικής εμπλοκής επιτυγχάνεται και μέσω της οικονομικής στήριξης (Bogels & Phares, 2008. Lamb, 2000). Η παροχή οικονομικής βοήθειας από τον πατέρα προς την οικογένεια συμβάλλει στην αποφυγή οικονομικών προβλημάτων αυτής και κατά συνέπεια στην αποφυγή δυσκολιών προσαρμογής του παιδιού (π.χ. συναισθηματικά και συμπεριφορικά προβλήματα) (Lamb, 2000).

Η (άμεση ή έμμεση) σχέση της εμπλοκής του πατέρα με την ψυχολογική προσαρμογή του παιδιού επιβεβαιώνεται και στην περίπτωση διαζυγίου των γονέων (Kelly, 1993). Μετά από ένα διαζύγιο, η επιμέλεια του παιδιού σχεδόν πάντα ανατίθεται στη μητέρα, ενώ η εμπλοκή του πατέρα περιορίζεται στο σαββατοκύριακο ή ακόμα διακόπτεται παντελώς (Stott, Gaier, & Thomas, 1984. Turkat, 1994). Οι συνέπειες της άνωθεν κατάστασης στην ψυχολογική προσαρμογή του παιδιού μπορεί να περιλαμβάνουν χαμηλή αυτοεκτίμηση (Healy, Malley, & Stewart, 1990), προβλήματα συμπεριφοράς (Healy et al., 1990. Thomas & Forehand, 1993), έντονο άγχος (Thomas & Forehand, 1993), συναισθηματικές δυσκολίες (Storksen, Roysamb, Moum, & Tambs, 2005).

Τέλος, αξίζει να αναφερθεί ότι η πατρική εμπλοκή στη ζωή του παιδιού φαίνεται να σχετίζεται και με την γνωστική και την κοινωνική ανάπτυξη αυτού, πέραν από την ψυχολογική του προσαρμογή (Flouri & Buchanan, 2003. McBride & Mills, 1993. Wilson & Prior, 2011). Αναλυτικότερα, σ' ότι αφορά την γνωστική ανάπτυξη, έχει

βρεθεί ότι η ανάμιξη του πατέρα σχετίζεται θετικά με τη νοητική ανάπτυξη του παιδιού (Nettle, 2008), καθώς και με τις ακαδημαϊκές του επιδόσεις (McBride et al., 2005. Tan & Coldberg, 2009. Wilson & Prior, 2011). Επιπροσθέτως, η πατρική εμπλοκή επιδρά θετικά στην ανάπτυξη των κοινωνικών δεξιοτήτων του παιδιού (Flouri, 2005. Flouri & Buchanan, 2003. Zhang, 2013). Για παράδειγμα, υποστηρίζεται ότι τα παιδιά που ο πατέρας τους συμμετέχει ενεργά στη ζωή τους συνήθως δεν αντιμετωπίζουν δυσκολίες στις σχέσεις τους με τους συνομηλίκους, ενώ επίσης διαθέτουν υψηλή ικανότητα επίλυσης προβλημάτων (Zhang, 2013).

Φαίνεται λοιπόν ότι η εμπλοκή του πατέρα στη ζωή του παιδιού επηρεάζει την ψυχολογική προσαρμοστικότητα του δεύτερου. Η ανάμιξη του πατέρα, όταν χαρακτηρίζεται από θετικά στοιχεία, αποτελεί προστατευτικό παράγοντα της ψυχικής υγείας του παιδιού, ενώ αντίθετα όταν χαρακτηρίζεται από αρνητικά στοιχεία αποτελεί παράγοντα κινδύνου αυτής (Rohner & Veneziano, 2001). Το παραπάνω συμπέρασμα αναμένεται να επιβεβαιωθεί και στην επόμενη ενότητα, κατά την οποία επρόκειτο να εξετασθεί συγκεκριμένα η σχέση μεταξύ της πατρικής εμπλοκής και της αυτοεκτίμησης ως διάσταση της ψυχολογικής προσαρμογής.

1.4 Η ΣΧΕΣΗ ΑΝΑΜΕΣΑ ΣΤΗΝ ΠΑΤΡΙΚΗ ΕΜΠΛΟΚΗ ΚΑΙ ΤΗΝ ΑΥΤΟΕΚΤΙΜΗΣΗ ΤΩΝ ΠΑΙΔΙΩΝ

Μια έννοια που από νωρίς προσέλκυσε το ενδιαφέρον των κοινωνικών επιστημών και ιδιαίτερα της ψυχολογίας είναι η αυτοεκτίμηση (Lingren, 1991. Neiss, Sedikides, & Stevenson, 2002). Παρά το μεγάλο όγκο της βιβλιογραφίας, ο όρος της αυτοεκτίμησης για πολλούς παραμένει περίπλοκος, σύνθετος και δύσκολος στην ερμηνεία (Lingren, 1991). Γενικά, η αυτοεκτίμηση ορίζεται ως η καθολική, συναισθηματική ή αξιολογική εκτίμηση κάθε ατόμου, η οποία αντανακλά το βαθμό που το άτομο σκέφτεται θετικά ή αρνητικά για τον εαυτό του (Neiss et al., 2002). Παρόμοια και η αυτοεκτίμηση του παιδιού αναφέρεται στο πόσο πολύτιμο και αξιόλογο βλέπει το ίδιο τον εαυτό του στον κόσμο (Lingren, 1991). Αυτή η εκτίμηση, βέβαια, δεν βασίζεται μόνο στην προσωπική αντίληψη του παιδιού αλλά επηρεάζεται και διαμορφώνεται από πλήθος παραγόντων (π.χ. βιολογικοί, κοινωνικοί, οικογενειακοί κ.α.) (Lingren, 1991).

Τα στοιχεία που υπάρχουν συγκλίνουν στην άποψη, πως ο πιο σημαντικός παράγοντας όλων για την ανάπτυξη της αυτοεκτίμησης του παιδιού είναι η οικογένεια και συγκεκριμένα οι γονείς (Bulanda & Majumdar, 2009. Emler, 2002. Hakvoort, Bos, Van Balen, & Hermanns, 2010. Lingren, 1991). Οι περισσότερες έρευνες, αναφορικά με την σχέση γονικής συμπεριφοράς και αυτοεκτίμησης παιδιών, επικεντρώνονταν στη μητέρα (Bulanda & Majumdar, 2009). Μέχρι πρόσφατα, η μητέρα θεωρούνταν ότι ασκούσε την κύρια επίδραση στην αυτοεκτίμηση του παιδιού, ενώ ο πατέρας θεωρούνταν ότι είχε μηδαμινή επίδραση σ' αυτή (Bulanda & Majumdar, 2009). Τις τελευταίες δεκαετίες, ωστόσο, το ενδιαφέρον έχει στραφεί κυρίως στον πατέρα και ειδικότερα στο πώς η εμπλοκή του στη ζωή του παιδιού επηρεάζει την αυτοεκτίμηση του δεύτερου (Bulanda & Majumdar, 2009).

Σειρά ερευνών υποδεικνύει ότι υπάρχει σημαντική συσχέτιση μεταξύ της πατρικής εμπλοκής και της αυτοεκτίμησης των παιδιών (Bulanda & Majumdar, 2009). Η υψηλή εμπλοκή του πατέρα έχει βρεθεί πως επηρεάζει θετικά την αυτοεκτίμηση του παιδιού (Allen, Hauser, Bell, & O'Connor, 1994. Zimmerman et al., 1995). Παιδιά που οι πατέρες τους περνούν αρκετό χρόνο μαζί τους και τα στηρίζουν

συναισθηματικά, παρουσιάζουν μεγαλύτερη αυτοεκτίμηση από αυτά που οι πατέρες τους δεν συμμετέχουν στην ανατροφή τους (Amato, 1986). Σε μια έρευνα των Deutsch, Servis και Payne (2001), βρέθηκε πως τα παιδιά που έχουν μεγαλύτερη αυτοεκτίμηση, είναι εκείνα που οι πατέρες τους τα φροντίζουν, τα συμβουλεύουν και κάνουν πράγματα μαζί τους. Σε σχετική έρευνα των Levant, Slattery, Loiselle, Sawyer-Smith και Schneider (1990), διαπιστώθηκε πως τα κορίτσια που οι πατέρες τους εμπλέκονται ενεργά στην καθημερινή φροντίδα τους, εμφανίζουν σημαντικά μεγαλύτερη αυτοεκτίμηση συγκριτικά με αυτά των οποίων οι πατέρες τους δεν εμπλέκονται στο μέγλωμα τους. Επίσης σύμφωνα με το Biller (1993), η ανάμιξη του πατέρα επηρεάζει θετικά την αυτοαξιολόγηση και την αυταξία του παιδιού. Παρόμοια είναι και τα ευρήματα της έρευνας του Gecas (1971), τα οποία δείχνουν πως η πατρική αποδοχή και εμπλοκή συμβάλλουν θετικά στην ανάπτυξη της αυτοεκτίμησης του παιδιού.

Αντιθέτως, τα χαμηλά επίπεδα εμπλοκής εκ μέρους του πατέρα θεωρείται πως επιδρούν αρνητικά στην αυτοεκτίμηση των παιδιών (Allen et al., 1994. Zimmerman et al., 1995). Παιδιά των οποίων οι πατέρες τους είναι απορριπτικοί, αδιάφοροι και αφιερώνουν λίγο χρόνο μαζί τους, έχει βρεθεί πως αναπτύσσουν συναισθήματα χαμηλής αυτοεκτίμησης (Flouri & Buchanan, 2003. Rohner & Veneziano, 2001. Wilson & Prior, 2011). Αυτό συνήθως συμβαίνει, διότι ένας πατέρας ο οποίος δεν εμπλέκεται με το παιδί του μπορεί να δώσει την εντύπωση σε αυτό ότι δεν είναι αγαπητό και έτσι ότι δεν αξίζει να αγαπηθεί (Rohner & Veneziano, 2001).

Γίνεται λοιπόν κατανοητό, ότι η πατρική αποδοχή, η προσοχή, η υποστήριξη και κυρίως η εμπλοκή του πατέρα στη ζωή του παιδιού παίζουν καθοριστικό ρόλο στο χτίσιμο μιας υγιούς αυτοεκτίμησης του δεύτερου (Bulanda & Majumdar, 2009. Goetz, 1998). Το παραπάνω κρίνεται ως ιδιαίτερα σημαντικό, αν σκεφτεί κανείς πως η αυτοεκτίμηση αποτελεί το σπουδαιότερο «καύσιμο» για την ψυχή (Mann, Hosman, Schaalma, & De Vries, 2004). Η αυτοεκτίμηση, όπως θα γίνει φανερό στην επόμενη ενότητα, προστατεύει την ψυχική ευεξία του παιδιού, ενώ αντίθετα η έλλειψη αυτής οδηγεί σε ποικιλία ψυχολογικών και συναισθηματικών δυσκολιών (Dubois & Tevendale, 1999. Mann et al., 2004).

1.5 Η ΣΧΕΣΗ ΑΝΑΜΕΣΑ ΣΤΗΝ ΑΥΤΟΕΚΤΙΜΗΣΗ ΚΑΙ ΤΗΝ ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΗ ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗ ΠΑΙΔΙΩΝ

Το ερευνητικό ενδιαφέρον για το θέμα της αυτοεκτίμησης στα παιδιά είναι διαρκώς αυξανόμενο (Lingren, 1991. Neiss et al., 2002). Πέραν των ερευνών που μελετούν την αυτοεκτίμηση ως τελικό αποτέλεσμα μιας πολύπλοκης αλληλεπίδρασης παραγόντων, οι πιο σύγχρονες έρευνες εστιάζουν στο ρόλο της αυτοεκτίμησης στην ψυχική υγεία των παιδιών (Mann et al., 2004. Neiss et al., 2002). Η αυτοεκτίμηση κάθε παιδιού, κατά γενική ομοφωνία των ευρημάτων, ασκεί σπουδαία επίδραση σε ποικίλους τομείς της ψυχολογικής προσαρμογής αυτού (Dubois & Tevendale, 1999. Lingren, 1991. Mann et al., 2004).

Έρευνες αποκαλύπτουν πως όταν η αυτοεκτίμηση ενός παιδιού είναι υψηλή, τότε αυτή επιφέρει θετικά αποτελέσματα στο παιδί και μάλιστα το προστατεύει και το οχυρώνει σε διάφορες αρνητικές ή απειλητικές καταστάσεις (Dubois, Bull, Sherman, & Roberts, 1998). Συγκεκριμένα, παιδιά που χαρακτηρίζονται από υψηλά επίπεδα αυτοεκτίμησης, υποστηρίζεται πως συνήθως νιώθουν ευτυχημένα και ικανοποιημένα με τη ζωή τους (Baumeister, Campbell, Krueger, & Vohs, 2003. Dubois & Tevendale, 1999. Mann et al., 2004), δεν υποπίπτουν σε παραπτωματική συμπεριφορά (Dubois & Tevendale, 1999), διαθέτουν συναισθηματική σταθερότητα (Dubois et al., 1998) και δεν εμφανίζουν προβλήματα συμπεριφοράς (εσωτερίκευσης και εξωτερίκευσης) (Dubois & Tevendale, 1999). Επιπλέον, η υψηλή αυτοεκτίμηση του παιδιού έχει βρεθεί ότι βοηθάει στην αντιμετώπιση των στρεσογόνων καταστάσεων-εμπειριών, του άγχους (Greenberg, Solomon, Pyszczynski, Rosenblatt, Burling, Lyon, et al., 1992) και ότι δρα ως προστατευτικός παράγοντας εναντίον κάθε ψυχικής διαταραχής (π.χ. κατάθλιψη, διαταραχή πρόσληψης τροφής κ.α.) (Dubois & Tevendale, 1999. Mann et al., 2004).

Εν αντιθέσει με την υψηλή αυτοεκτίμηση που παρουσιάζεται να συνδέεται με επιθυμητά αποτελέσματα για το παιδί και με την ικανότητα του να διαχειρίζεται και να αντιμετωπίζει πιο αποτελεσματικά τις δυσκολίες της ζωής (Dubois et al., 1998), η χαμηλή αυτοεκτίμηση θεωρείται ότι συνεπάγεται πλήθος δυσκολιών ψυχολογικής προσαρμογής (Leary, 1999). Για παράδειγμα, αρκετές έρευνες έχουν δείξει πως

πιθανά επακόλουθα της χαμηλής αυτοεκτίμησης των παιδιών και των εφήβων είναι η κατάθλιψη με ή χωρίς αυτοκτονικό ιδεασμό (Battle, 1980. Dubois & Tevendale, 1999. Leary & MacDonald, 2003. Mann et al., 2004. McGee, Williams, & Nada-Raja, 2001), οι διαταραχές άγχους (Leary & MacDonald, 2003. Mann et al., 2004. Schweitzer, Seth-Smith, & Callan, 1992), οι διαταραχές πρόσληψης τροφής (Dubois & Tevendale, 1999. Leary & MacDonald, 2003. Mann et al., 2004), οι διαταραχές προσωπικότητας (Leary & MacDonald, 2003. Mann et al., 2004).

Μεγάλος αριθμός ερευνών πιστοποιεί τη σημαντική συσχέτιση ανάμεσα στη χαμηλή αυτοεκτίμηση, τη βία και την παραβατικότητα (Baumeister et al., 2003. Donnellan, Trzesniewski, Robins, Moffitt, & Caspi, 2005. Dubois & Tevendale, 1999. Mann et al., 2004. Trzesniewski, Donnellan, Moffitt, Robins, Poulton, & Caspi, 2006). Παιδιά με ανεπαρκή αυτοεκτίμηση, τα οποία επιθυμούν να ενισχύσουν αυτήν, στρέφονται σε βίαιες αποκλίνουσες συμπεριφορές (Baumeister et al., 2003. Donnellan et al., 2005. Trzesniewski et al., 2006). Αυτό πιθανώς συμβαίνει, διότι η βία φαίνεται να λειτουργεί ως μέσο παροχής ανέλιξης, αναγνώρισης της στερημένης αξίας και απόκτησης ταυτότητας (Baumeister et al., 2003. Donnellan et al., 2005. Trzesniewski et al., 2006).

Η συνάφεια μεταξύ της χαμηλής αυτοεκτίμησης, της χρήσης παράνομων ουσιών και της κατανάλωσης αλκοόλ, επιβεβαιώνεται επίσης από τα ερευνητικά δεδομένα (Dubois et al., 1998. Mann et al., 2004). Μια πιθανή εξήγηση είναι ότι παιδιά εφηβικής ηλικίας με μειωμένη αυτοεκτίμηση, προσπαθούν να αυξήσουν αυτήν μέσω επικίνδυνων συμπεριφορών (Dubois et al., 1998. Mann et al., 2004). Η αυτοεκτίμηση τους αναπτρώνεται από τις επικίνδυνες συμπεριφορές, διότι η χρήση κάποιας παράνομης ουσίας ή/και η κατανάλωση αλκοόλ, δημιουργούν μια ψευδαίσθηση κύρους, αποδοχής και ελέγχου (Mann et al., 2004).

Τέλος, αξίζει να αναφερθεί ότι η αυτοεκτίμηση φαίνεται να επηρεάζει το παιδί και στο γνωστικό τομέα ανάπτυξης και προσαρμογής του (Bos, Muris, Mulken, & Schaalma, 2006. Dubois & Tevendale, 1999. Mann et al., 2004. Rahmani, 2011). Συγκεκριμένα, υποστηρίζεται πως η υψηλή αυτοεκτίμηση του παιδιού επηρεάζει θετικά τις νοητικές του ικανότητες, τις ακαδημαϊκές του επιδόσεις και το ενδιαφέρον του για το σχολείο (Rahmani, 2011). Είναι δε σημαντικός παράγοντας για την κοινωνική ανάπτυξη του παιδιού, αφού έχει δείχτει πως παιδιά με ισχυρή αυτοεκτίμηση διαθέτουν υψηλές επικοινωνιακές δεξιότητες με τις οποίες

διαμορφώνουν υγιείς σχέσεις με τους συνομηλίκους τους (Bos et al., 2006. Dubois & Tevendale, 1999. Mann et al., 2004).

Με βάση τα ερευνητικά δεδομένα που παρατέθηκαν μπορούμε να συμπεράνουμε ότι υπάρχει μια ισχυρή σχέση ανάμεσα στην αυτοεκτίμηση του παιδιού και την ψυχική υγεία του (Dubois & Tevendale, 1999. Lingren, 1991. Mann et al., 2004). Συνοπτικά, φαίνεται πως όταν η αυτοεκτίμηση του παιδιού κυμαίνεται σε υψηλά επίπεδα, αποτελεί προστατευτικό παράγοντα της ψυχικής ανάπτυξης και προσαρμογής του, ενώ αντίθετα όταν κυμαίνεται σε χαμηλά επίπεδα αποτελεί παράγοντα κινδύνου αυτής (Dubois et al., 1998. Leary, 1999). Το τελευταίο καθιστά αναγκαίο τον σχεδιασμό λύσεων και τεχνικών για την αποτελεσματική αντιμετώπιση της χαμηλής αυτοεκτίμησης και την αναχαίτιση της δράσης της (Lingren, 1991).

2. Η ΠΑΡΟΥΣΑ ΕΡΕΥΝΑ

2.1 ΣΚΟΠΟΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

Με βάση τη βιβλιογραφική ανασκόπηση που παρουσιάστηκε, στην παρούσα έρευνα επιχειρείται να εξεταστεί η σχέση που υπάρχει ανάμεσα στην πατρική εμπλοκή, την αυτοεκτίμηση και την ψυχολογική προσαρμογή σε παιδιά (11 έως 13 ετών). Συγκεκριμένα, μελετάται ο τροποποιητικός ρόλος της πατρικής εμπλοκής στην σχέση της αυτοεκτίμησης με την ψυχολογική προσαρμογή των παιδιών. Η παρούσα έρευνα και τα αποτελέσματά της αναμένεται να συμβάλλουν στον εμπλουτισμό της διαθέσιμης γνώσης για την εμπλοκή του πατέρα στη ζωή του παιδιού και ειδικότερα για το πώς αυτή μπορεί να επηρεάσει την παραπάνω σχέση.

2.2 ΥΠΟΘΕΣΕΙΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

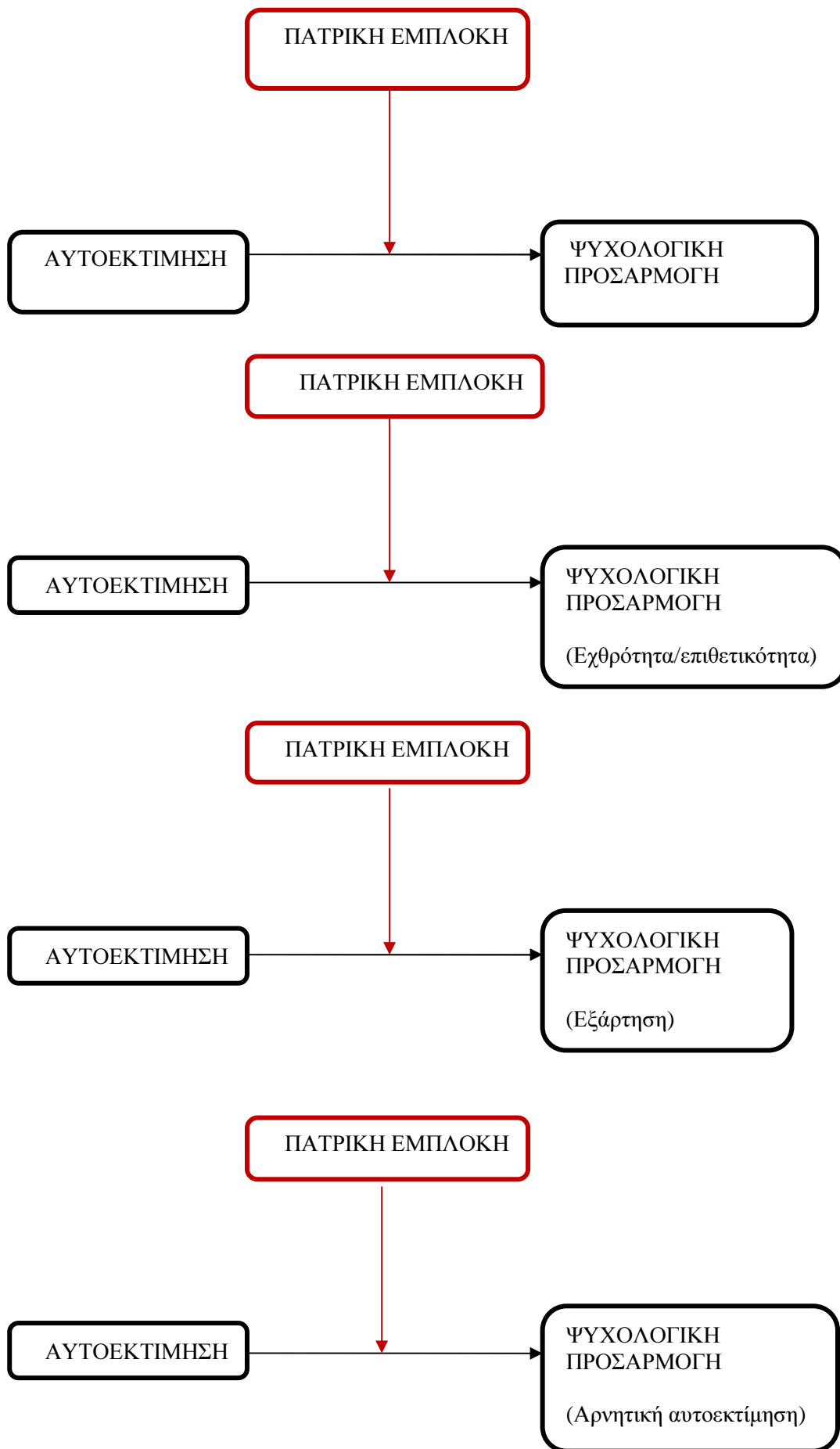
Οι υποθέσεις της έρευνας που εξετάζονται είναι οι εξής:

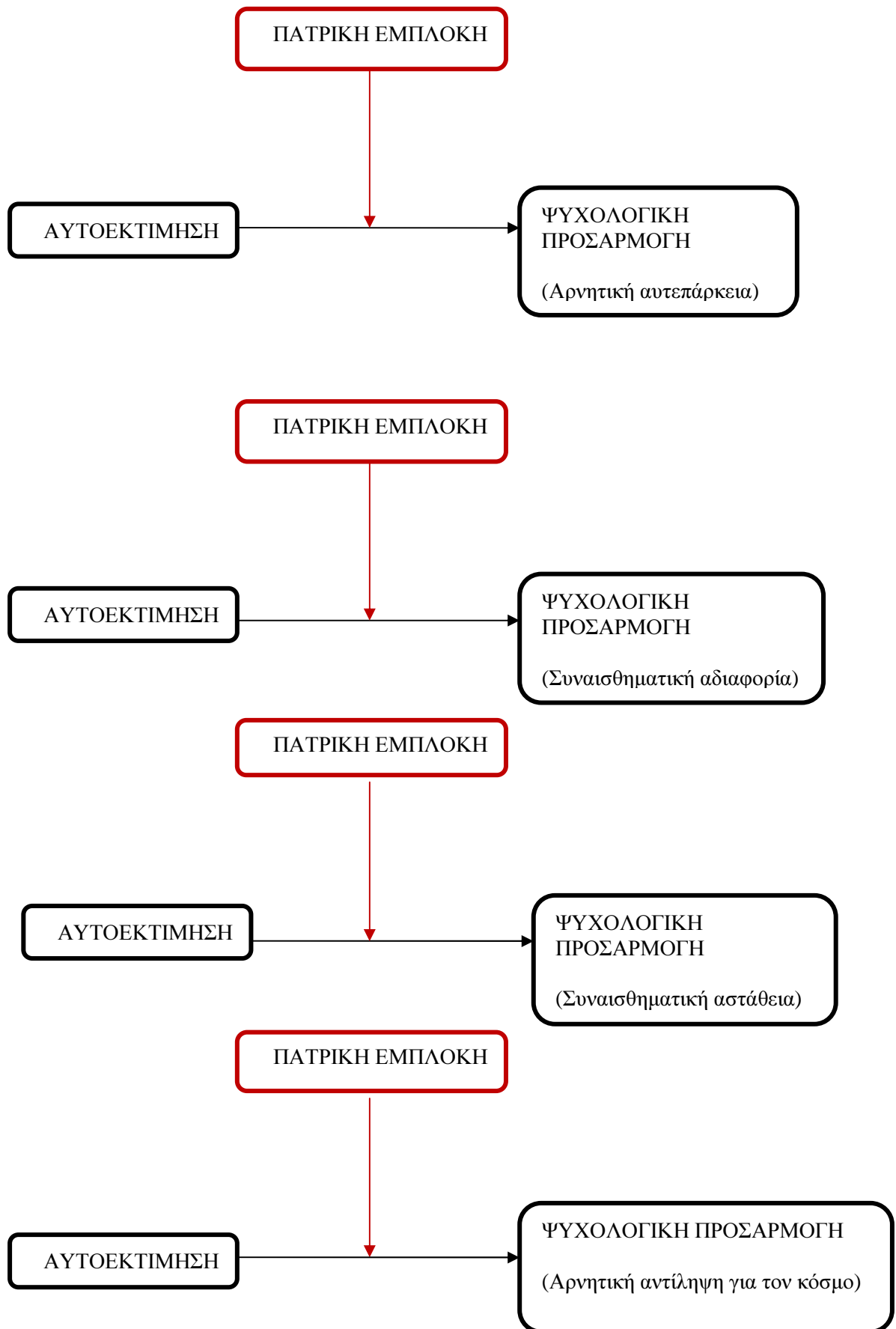
1. Υποθέτουμε ότι η αυτοεκτίμηση θα σχετίζεται αρνητικά με την ψυχολογική δυσπροσαρμογή των παιδιών.

2. Υποθέτουμε ότι η εμπλοκή του πατέρα θα σχετίζεται αρνητικά με την ψυχολογική δυσπροσαρμογή των παιδιών.

3. Υποθέτουμε ότι η εμπλοκή του πατέρα θα σχετίζεται θετικά με την αυτοεκτίμηση των παιδιών.

4. Η σχέση ανάμεσα στην αυτοεκτίμηση και την ψυχολογική προσαρμογή των παιδιών αναμένεται να τροποποιηθεί από το ρόλο της πατρικής εμπλοκής. Η παραπάνω υπόθεση θεωρείται ότι θα επιβεβαιωθεί για κάθε επιμέρους διάσταση της ψυχολογικής προσαρμογής. Παρακάτω ακολουθεί το μοντέλο με βάση το οποίο θα εξετάσουμε πώς η εμπλοκή του πατέρα επηρεάζει την κάθε σχέση (βλ. Σχήμα 1).

Σχήμα 1. Τα τροποποιητικά μοντέλα που χρησιμοποιήθηκαν για την πρόβλεψη της ψυχολογικής προσαρμογής των παιδιών.

2.3 ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ

2.3.1 Δείγμα

Στην παρούσα έρευνα χορηγήθηκαν 162 ερωτηματολόγια σε μαθητές Δημοτικών Σχολείων του Νομού Αττικής και του Νομού Ρεθύμνου Κρήτης, ηλικίας 11-13 ετών (Μ.Ο.=11.58 έτη και Τ.Α.=.52). Για τις τελικές αναλύσεις εξαιρέθηκαν 10 ερωτηματολόγια, διότι δεν δόθηκαν απαντήσεις σε όλες τις ερωτήσεις. Το ποσοστό των κοριτσιών που συμμετείχαν στην έρευνα ανέρχεται στο 46.7% (71), ενώ το ποσοστό των αγοριών στο 53.3% (81). Από τους 152 μαθητές, οι 50 (32.5%) προέρχονταν από το 9^ο Δημοτικό Σχολείο Ζωγράφου Αττικής, οι 38 (25.3%) από το 7^ο Δημοτικό Σχολείο Ζωγράφου Αττικής και οι 64 (42.2%) από το 9^ο Δημοτικό Σχολείο Πλατανιάς Ρεθύμνου. Η κατανομή του δείγματος στις δυο τάξεις του δημοτικού έχει ως εξής: Το ποσοστό των παιδιών που φοιτούν στην Ε' Δημοτικού είναι 46.7% (71)– 22.4% (34) για τα αγόρια και 24.3% (37) για τα κορίτσια και στην ΣΤ' Δημοτικού 53.3% (81)– 30.9% (47) για τα αγόρια και 22.4% (34) για τα κορίτσια. Επιπλέον, να αναφερθεί ότι το 85.1% (130) των μαθητών μένουν σε πόλη ενώ το 14.9% (22) σε χωριό. Στον πίνακα 1 παρουσιάζονται οι μέσοι όροι, οι κεντρικές και οι επικρατούσες τιμές ανά φύλο, ενώ στον πίνακα 2 παρουσιάζεται η κατανομή των μαθητών ως προς το φύλο και την τάξη τους.

Πίνακας 1

Μέσοι όροι, κεντρικές και επικρατούσες τιμές ανά φύλο.

Φύλο	F	%	Μέσοι όροι	Κεντρικές τιμές	Επικρατούσες τιμές
Αγόρια	81	53.3	11.64	12	12
Κορίτσια	71	46.7	11.51	11	11
Σύνολο	152	152	11.58	12	12

Πίνακας 2

Κατανομή των μαθητών ως προς το φύλο και την τάξη.

Φύλο	Τάξη Εκπαίδευσης					
	Ε' Δημοτικού		ΣΤ' Δημοτικού		Σύνολο	
	F	%	F	%	F	%
Αγόρια	34	22.4	47	30.9	81	53.3
Κορίτσια	37	24.3	34	22.4	71	46.7
Σύνολο	71	46.7	81	53.3	152	100

2.3.2 Μέσα Συλλογής Δεδομένων

Για τη συλλογή των δεδομένων χορηγήθηκαν στους συμμετέχοντες τα ακόλουθα:

1) *Φόρμα κοινωνικο-δημογραφικών στοιχείων* στην οποία ζητούνται πληροφορίες για το φύλο, την ηλικία, την τάξη φοίτησης, το σχολείο, τον τόπο καταγωγής και το εκπαιδευτικό επίπεδο του γονέα.

2) *Το Ερωτηματολόγιο Αξιολόγησης της Προσωπικότητας* (“Personality Assessment Questionnaire–Child PAQ”) (Rohner, 1978) (μτφ.-Γιοβαζολιάς, Κοθάλη και Λούβρου, 2009). Πρόκειται για ένα ερωτηματολόγιο αυτοαναφοράς αποτελούμενο από 42 ερωτήσεις. Σχεδιάστηκε να αξιολογεί επτά διαστάσεις της προσωπικότητας που συνολικά αντιπροσωπεύουν ένα δείκτη της συνολικής προσαρμογής των νέων ατόμων. Οι επιμέρους διαστάσεις είναι: α) Εχθρότητα/επιθετικότητα (‘Hostility/aggression’) που περιλαμβάνει ερωτήσεις για τη φυσική βία, τη λεκτική, την παθητική και γενικώς προβλήματα που σχετίζονται με τη διαχείριση της επιθετικότητας, β) Εξάρτηση (‘Dependence’) που περιλαμβάνει ερωτήσεις για τη συναισθηματική εξάρτηση από άλλο πρόσωπο, γ) Αυτοαξιολόγηση που διαχωρίζεται στην Αυτοεκτίμηση και την Αυτεπάρκεια, δ) Συναισθηματική Ανταπόκριση, ε) Συναισθηματική Σταθερότητα και ζ) Αξιολόγηση του κόσμου. Δείγματα ερωτήσεων αναφέρονται παρακάτω: «Έχω συνέχεια στο μυαλό μου να είμαι αγενής ή να μαλώνω» (Εχθρότητα/επιθετικότητα), «Μου αρέσει όταν οι γονείς μου δίνουν πολλή προσοχή» (Εξάρτηση), «Μου αρέσει ο εαυτός μου» (Θετική αυτοεκτίμηση), «Μπορώ να διεκδικήσω με επιτυχία πράγματα που θέλω» (Θετική αυτεπάρκεια), «Είναι εύκολο για μένα να δείξω στην οικογένειά μου ότι τους αγαπώ» (Συναισθηματική ανταπόκριση), «Τη μια είμαι γεμάτος ζωντάνια και χαρούμενος και την άλλη στιγμή, κατσούφης και στεναχωρημένος» (Συναισθηματική αστάθεια) και «Νομίζω ότι ο κόσμος είναι ένα ευχάριστο και ευτυχισμένο μέρος» (Αξιολόγηση του κόσμου). Στην παρούσα έρευνα, η αξιοπιστία της κάθε υποκλίμακας κυμαίνεται από .23 έως .71, ενώ η αξιοπιστία της συνολικής κλίμακας βρίσκεται στο .82 (βλ. πίνακα 3).

Οι συμμετέχοντες απαντούν σε μια 4βαθμη κλίμακα τύπου Likert από το 1 («Σχεδόν ποτέ αληθινό») έως 4 («Σχεδόν πάντα αληθινό»). Η άθροιση σε κάθε υποκλίμακα μας δίνει μια βαθμολογία. Κατόπιν όλα τα αθροίσματα ενοποιούνται παρέχοντάς μας ένα συνολικό άθροισμα. Όσο πιο υψηλή η βαθμολογία του ατόμου, τόσο χειρότερη είναι η ψυχολογική του προσαρμογή. Βαθμολογίες μπορεί να κυμαίνονται από το 42 (θετική ψυχολογική προσαρμογή) έως το 168 (αρνητική ψυχολογική προσαρμογή).

3) *Η Κλίμακα Πατρικής Συμμετοχής* (“Father Involvement Scale-FIS”) (Finley & Schwartz, 2004) (μτφ.- Γιοβαζολιάς, Κοθάλη και Λούβρου, 2009). Πρόκειται για ένα ερωτηματολόγιο αυτοαναφοράς αποτελούμενο από 20 ερωτήσεις, που έχει σχεδιαστεί για να εξάγει πληροφορίες αναφορικά με τις αντιλήψεις των μαθητών όσον αφορά τη συχνότητα συμμετοχής του πατέρα σε διάφορους τομείς της καθημερινότητάς τους. Ενδεικτικά παραδείγματα της κλίμακας αναφέρονται παρακάτω: «Σε βοηθάει στο να μιλάς για το πώς νιώθεις;», «Σε βοηθάει στο να γίνεσαι καλύτερο παιδί;», «Σε βοηθάει στο να αναπτύσσεις τις δυνατότητες σου;».

Για κάθε μια από τις 20 ερωτήσεις οι συμμετέχοντες χρειάζεται να δηλώσουν σε μια κλίμακα τύπου Likert με βαθμολογία από 1 «Πάντα» έως το 4 «Ποτέ» τη συχνότητα με την οποία ο πατέρας τους συμμετέχει στους συγκεκριμένους τομείς της ζωής τους. Η συνολική βαθμολογία περιλαμβάνει το άθροισμα των επιμέρους ερωτήσεων και μπορεί να κυμανθεί από 20 (μέγιστη πατρική εμπλοκή) έως 100 (ελάχιστη πατρική εμπλοκή). Στην παρούσα έρευνα, η αξιοπιστία της κλίμακας βρίσκεται στο .91 (βλ. πίνακα 3).

4) *Η κλίμακα της αυτοεκτίμησης* (“The Rosenberg Self-Esteem Scale-SES”) (Rosenberg, 1965) (μτφ.-Schmitt & Allik, 2005). Πρόκειται για μια κλίμακα αυτοαναφοράς αποτελούμενη από 10 προτάσεις. Η κλίμακα αυτή αποτελεί μια προσπάθεια καταγραφής μιας σφαιρικής αντίληψης που έχει το άτομο για την αυτοεικόνα του και την αυτοεκτίμηση του. Ενδεικτικά παραδείγματα της κλίμακας αναφέρονται παρακάτω: «Νιώθω ότι αξίζω τουλάχιστον όσο αξίζουν και οι άλλοι» «Σε γενικές γραμμές αισθάνομαι αποτυχημένος/η», «Κατά καιρούς αισθάνομαι εντελώς άχρηστος/η».

Για κάθε μια από τις 10 προτάσεις οι συμμετέχοντες χρειάζεται να δηλώσουν σε μια κλίμακα τύπου Likert με βαθμολογία από το 1 «Συμφωνώ απόλυτα» έως το 4 «Διαφωνώ απόλυτα». Η κλίμακα αυτή είχε αναπτυχθεί αρχικά για να αξιολογήσει την αυτοεκτίμηση σε έφηβους. Η συνολική βαθμολογία περιλαμβάνει το άθροισμα όλων

των προτάσεων, μετά την αντιστροφή των θετικά διατυπωμένων προτάσεων. Η βαθμολογία αυτή μπορεί να κυμανθεί από 10 έως 40, με την υψηλότερη βαθμολογία να δείχνει υψηλότερη αυτοεκτίμηση. Στην παρούσα έρευνα, η αξιοπιστία της κλίμακας βρίσκεται στο .77 (βλ. πίνακα 3).

Πίνακας 3

Δείκτες αξιοπιστίας, μέσοι όροι και τυπικές αποκλίσεις των μέσων συλλογής δεδομένων.

	Items	Cronbach a	M.O.	T.A.
PAQ				
Εχθρότητα/ επιθετικότητα	6 ερωτήσεις	.71	11.17	3.69
Εξάρτηση	6 ερωτήσεις	.23	16.88	2.44
Αρνητική Αυτοεκτίμηση	6 ερωτήσεις	.70	10.71	3.24
Αρνητική Αυτεπάρκεια	6 ερωτήσεις	.55	11.67	2.95
Συναισθηματική Αδιαφορία	6 ερωτήσεις	.35	11.61	2.85
Συναισθηματική Αστάθεια	6 ερωτήσεις	.62	14.23	3.53
Αρνητική Αξιολόγηση του κόσμου	6 ερωτήσεις	.67	11.1	3.32
Συνολική κλίμακα	42 ερωτήσεις	.82	87.36	13.53
FIS	20 ερωτήσεις	.91	67.27	10.34
SES	10 ερωτήσεις	.77	31.44	4.8

2.3.3 Διαδικασία συλλογής δεδομένων

Ο υπεύθυνος της έρευνας με θέμα: «Η σχέση μεταξύ της αυτοεκτίμησης και της ψυχολογικής προσαρμογής στα παιδιά: Ο τροποποιητικός ρόλος της πατρικής εμπλοκής» ήταν ο κύριος Θεόδωρος Γιοβαζολιάς, Επίκουρος Καθηγητής Συμβουλευτικής Ψυχολογίας του Τμήματος Ψυχολογίας του Πανεπιστημίου Κρήτης. Για τη διενέργεια της έρευνας, δόθηκε έγκριση από την Επιτροπή Ερευνητικής Δεοντολογίας του Πανεπιστημίου Κρήτης, μετά από υποβολή σχετικής αίτησης. Η έρευνα αφορούσε παιδιά της Ε' και ΣΤ' τάξης του Δημοτικού Σχολείου. Ο επιθυμητός αριθμός των συμμετεχόντων ήταν περίπου 160 άτομα. Αφού δόθηκε η έγκριση, ακολούθησε η διαδικασία εύρεσης των σχολείων που θα μπορούσαν να συνεργαστούν ώστε να πραγματοποιηθεί η χορήγηση των ερωτηματολογίων και η συλλογή των δεδομένων. Η συλλογή των δεδομένων διήρκησε από 14 Νοεμβρίου 2012 έως 23 Νοεμβρίου 2012.

Τα Δημοτικά Σχολεία που επιλέχθηκαν να συμμετάσχουν στην έρευνα ήταν αυτά του Νομού Αττικής και του Νομού Ρεθύμνου Κρήτης. Υπήρξε τηλεφωνική επικοινωνία με το Διευθυντή του εκάστοτε σχολείου κατά την οποία εξηγήθηκε διεξοδικά σε αυτόν ο σκοπός της έρευνας, ο επιθυμητός αριθμός δείγματος, οι διαδικασίες που θα έπρεπε να ακολουθηθούν (π.χ. αιτήσεις συναίνεσης προς τους γονείς). Πρέπει επίσης να ειπωθεί, ότι ο κάθε Διευθυντής ενημερώθηκε για την ύπαρξη έγκρισης από την Επιτροπή Ερευνητικής Δεοντολογίας του Πανεπιστημίου Κρήτης για τη διεξαγωγή της έρευνας. Η τηλεφωνική επικοινωνία έκλεισε με τη θετική ή την αρνητική απόφαση του Διευθυντή για τη συμμετοχή των παιδιών στην έρευνα αυτή. Τα Δημοτικά Σχολεία που συμμετείχαν τελικά στην έρευνα ήταν το 7^ο Δημοτικό Σχολείο Ζωγράφου Αττικής, το 9^ο Δημοτικό Σχολείο Ζωγράφου Αττικής και το 9^ο Δημοτικό Σχολείο Πλατανιάς Ρεθύμνου.

Αφού βρέθηκαν τα σχολεία, σειρά είχε η διασφάλιση της ενήμερης συγκατάθεσης των γονέων των παιδιών. Αναλυτικότερα, στα παιδιά της Ε' και ΣΤ' τάξης των τριών Δημοτικών Σχολείων μοιράστηκαν (από τους Διευθυντές) αιτήσεις συναίνεσης, τις οποίες έπρεπε να παραδώσουν στους γονείς/κηδεμόνες τους προκειμένου να τις

υπογράψουν στην περίπτωση που έδιναν σε αυτά την άδεια συμμετοχής στη συγκεκριμένη έρευνα. Τα παιδιά έπρεπε να επιστρέψουν τις αιτήσεις συναίνεσης υπογεγραμμένες από τους γονείς/κηδεμόνες τους μέχρι μια ορισμένη ημερομηνία (δόθηκε περιθώριο μιας εβδομάδας) και να τις παραδώσουν στο/στη δάσκαλο/α τους. Παιδιά των οποίων οι γονείς/κηδεμόνες τους δεν θα υπέγραφαν την αίτηση συναίνεσης ή παιδιά που δεν θα επέστρεφαν αυτήν υπογεγραμμένη για οποιοδήποτε λόγο, θα εξαιρούνταν της διαδικασίας. Μετά την ενημέρωση των γονέων/κηδεμόνων, καθορίστηκε η ακριβής ημερομηνία χορήγησης των ερωτηματολογίων βάσει του σχολικού προγράμματος των παιδιών και των υποχρεώσεων του/της κάθε δασκάλου/ας.

Στα τρία Δημοτικά Σχολεία, τα ερωτηματολόγια επιδόθηκαν στα παιδιά κάθε τάξης ξεχωριστά, τη διδακτική ώρα, με τη δική μου παρουσία και την παρουσία του/της δασκάλου/ας. Κατόπιν, τα παιδιά ενημερώθηκαν για το σκοπό της έρευνας, για τη χρησιμότητα της έρευνας αλλά και για τη σημασία συμμετοχής τους σε αυτή. Επισημάνθηκε πως η συμπλήρωση των ερωτηματολογίων ήταν εθελοντική, ανώνυμη, ότι δεν είχε αξιολογικό χαρακτήρα και πως δεν υπήρχαν σωστές ή λάθος απαντήσεις. Επιπλέον, τονίστηκε ότι τα παιδιά, πέραν του δικαιώματος που είχαν να αρνηθούν να συμμετάσχουν στη διαδικασία, είχαν το δικαίωμα παραίτησης από αυτήν οποτεδήποτε ήθελαν. Στη συνέχεια, δόθηκαν λεπτομερείς εξηγήσεις για τον τρόπο συμπλήρωσης κάθε ερωτηματολογίου ξεχωριστά, ενώ κάποιες φορές έγινε χρήση παραδειγμάτων, με σκοπό να διαπιστωθεί αν όλα τα παιδιά είχαν κατανοήσει επακριβώς τις οδηγίες. Σε περίπτωση που προέκυπτε πρόσθετη απορία, τα παιδιά μπορούσαν να απευθυνθούν σε εμένα ή το/τη δάσκαλο/α τους. Αφού ολοκληρώθηκε η διαδικασία συμπλήρωσης, τα ερωτηματολόγια συγκεντρώθηκαν σε ένα φάκελο και τα παιδιά επιβραβεύτηκαν για την πολύτιμη προσπάθειά τους.

Τέλος, αξίζει να αναφερθεί πως κατά τη διάρκεια συμπλήρωσης τα παιδιά έκαναν παράπονα όσον αφορά το μεγάλο αριθμό των σελίδων των ερωτηματολογίων. Επίσης, κάποια παιδιά δυσανασχέτησαν αναφορικά με τη δυσκολία ορισμένων προτάσεων-ερωτήσεων των ερωτηματολογίων (π.χ. «Μπορώ να διεκδικήσω με επιτυχία πράγματα που θέλω», «Νιώθω ότι έχω αρκετές αρετές», «Σε βοηθάει στο να καλλιεργείς τα συναισθήματα σου;», «Σε βοηθάει να αναπτύσσεις τις ικανότητές σου;»), ενώ άλλα θέλησαν επίμονα να μάθουν περισσότερες πληροφορίες για την έρευνα.

2.4 ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ

2.4.1 Διαφορές φύλου

Με σκοπό να διαπιστωθεί αν υπάρχουν διαφορές ανάμεσα στα αγόρια και στα κορίτσια της έρευνας σε σχέση με τις κλίμακες που χρησιμοποιήθηκαν, πραγματοποιήθηκε ο έλεγχος των μέσων όρων με το t-κριτήριο για τα ανεξάρτητα δείγματα. Από τον έλεγχο βρέθηκε ότι δεν υπάρχουν στατιστικά σημαντικές διαφορές ανάμεσα στα αγόρια και στα κορίτσια ως προς την κλίμακα «Ψυχολογική Προσαρμογή» (PAQ) και τις υποκλίμακες της, με εξαίρεση την υποκλίμακα που αφορά την «Εξάρτηση». Αναφορικά με την υποκλίμακα της «Εξάρτησης» βρέθηκε ότι ο μέσος όρος των τιμών για τα κορίτσια (Μ.Ο.=16.32, Τ.Α.=2.55) είναι σημαντικά χαμηλότερος ($t=2.641, df=150, p<.05$) από τον αντίστοιχο μέσο όρο των αγοριών (Μ.Ο.=17.36, Τ.Α.=2.28). Επιπλέον, ο έλεγχος έδειξε ότι δεν υπάρχουν στατιστικά σημαντικές διαφορές μεταξύ αγοριών και κοριτσιών ως προς τις κλίμακες «Πατρική Εμπλοκή» (FIS) και «Αυτοεκτίμηση» (SES) (βλ. Πίνακα 4).

Πίνακας 4

Μέσοι όροι και τυπικές αποκλίσεις των κλιμάκων PAQ (και υποκλιμάκων), FIS και SES ως προς το φύλο του παιδιού.

	Φύλο				
	Αγόρια		Κορίτσια		T (df=150)
	M.O.	T.A.	M.O.	T.A.	
Ψυχολογική Προσαρμογή (PAQ)	88.20	13.17	85.89	13.66	σ.α.
Εχθρότητα/επιθετικότητα	11.6	3.9	10.5	3.2	σ.α.
Εξάρτηση	17.36	2.28	16.32	2.55	2,641*
Αρνητική Αυτοεκτίμηση	10.75	3.04	10.61	3.50	σ.α.
Αρνητική Αυτεπάρκεια	11.54	2.82	11.69	3.05	σ.α.
Συναισθηματική Αδιαφορία	11.46	2.62	11.72	3.12	σ.α.
Συναισθηματική Αστάθεια	14.38	3.35	14.06	3.73	σ.α.
Αρνητική Αξιολόγηση του κόσμου	11.10	3.06	10.96	3.58	σ.α.
Πατρική Εμπλοκή (FIS)	68.25	9.99	65.99	10.75	σ.α.
Αυτοεκτίμηση (SES)	31.11	4.95	31.89	4.66	σ.α.

* $p<.05$

2.4.2 Συσχετίσεις μεταξύ όλων των μεταβλητών της έρευνας

Ο πίνακας 5 παρουσιάζει τις συνάφειες (Pearson r) μεταξύ των μεταβλητών της έρευνας. Η πατρική εμπλοκή βρέθηκε ότι συσχετίζεται θετικά και στατιστικά σημαντικά με την αυτοεκτίμηση των παιδιών ($r(154)=0.206, p<.05$). Επίσης, η πατρική εμπλοκή συσχετίζεται αρνητικά και στατιστικά σημαντικά με τη συνολική ψυχολογική δυσπροσαρμογή των παιδιών ($r(154)=-0.412, p<.01$, μέτρια συσχέτιση). Η αυτοεκτίμηση συσχετίζεται αρνητικά και στατιστικά σημαντικά με τη συνολική ψυχολογική δυσπροσαρμογή των παιδιών ($r(154)=-0.578, p<.01$, υψηλή συσχέτιση). Τέλος, να σημειωθεί ότι οι διαστάσεις της ψυχολογικής προσαρμογής συσχετίζονται όλες μεταξύ τους χαμηλά έως υψηλά θετικά και στατιστικά σημαντικά ($r(154)=0.166$ έως $0.733, p<.05$), εκτός από τη διάσταση της εξάρτησης. Η διάσταση της εξάρτησης συσχετίζεται θετικά και στατιστικά σημαντικά μόνο με τη συνολική ψυχολογική προσαρμογή των παιδιών ($r(154)=0.193, p<.05$, πολύ χαμηλή συσχέτιση).

Πίνακας 5

Συνάφειες (Pearson r) μεταξύ των μεταβλητών της έρευνας.

Pearson (r)	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.
1. Ψυχολογική Προσαρμογή (PAQ)	—									
2. Εχθρότητα/ επιθετικότητα	.733**	—								
3. Εξάρτηση	.193*	.090	—							
4. Αρνητική Αυτοεκτίμηση	.695**	.273**	.029	—						
5. Αρνητική Αυτεπάρκεια	.605**	.201*	.042	.569**	—					
6. Συναισθηματική Αδιαφορία	.578**	.361**	-.042	.272**	.285**	—				
7. Συναισθηματική Αστάθεια	.673**	.622**	.007	.276**	.166*	.265**	—			
8. Αρνητική Αξιολόγηση του κόσμου	.690**	.393**	-.086	.499**	.347**	.326**	.340**	—		
9. Πατρική Εμπλοκή (FIS)	-.412**	-.316**	.137	-.330**	-.271**	-.366**	-.173*	-.369**	—	
10. Αυτοεκτίμηση (SES)	-.578**	-.195*	-.074	-.675**	-.691**	-.270**	-.142	-.432**	.206*	—

* $p<.05$, ** $p<.01$

2.4.3 Ο ρόλος της πατρικής εμπλοκής

Προκειμένου να εξεταστεί αν η πατρική εμπλοκή τροποποιεί την σχέση της αυτοεκτίμησης με την ψυχολογική προσαρμογή των παιδιών, χρησιμοποιήθηκε η μέθοδος PROCESS του Andrew Hayes (2012) μέσω του στατιστικού πακέτου SPSS 20,0. Συγκεκριμένα, χρησιμοποιήθηκε το PROCESS Model 1, ενώ οι αναλύσεις πραγματοποιήθηκαν με τη διαδικασία bootstrapping (n=5000) και διαστήματα εμπιστοσύνης απαλλαγμένα από προκατάληψη και ασυμμετρία της τάξεως του 95%. Ως ανεξάρτητη μεταβλητή επιλέχθηκε η αυτοεκτίμηση (SES), ως εξαρτημένη μεταβλητή η ψυχολογική προσαρμογή (PAQ) και οι διαστάσεις της (εχθρότητα/επιθετικότητα,εξάρτηση, αρνητική αυτοεκτίμηση, αρνητική αυτεπάρκεια, συναισθηματική αδιαφορία, συναισθηματική αστάθεια, αρνητική αξιολόγηση του κόσμου) και τέλος ως τροποποιητική μεταβλητή η πατρική εμπλοκή (FIS). Οι αναλύσεις έγιναν στο συνολικό δείγμα (N=154). Αντίστοιχες αναλύσεις σε κορίτσια και αγόρια δεν έδειξαν στατιστική σημαντικότητα ως προς την κλίμακα «Ψυχολογική Προσαρμογή» (PAQ) και τις υποκλίμακες αυτής ($p > .05$).

Σύμφωνα με τον πίνακα 6, το συνολικό μοντέλο παλινδρόμησης στο οποίο εξετάστηκε ο τροποποιητικός ρόλος της πατρικής εμπλοκής στην σχέση της αυτοεκτίμησης με την ψυχολογική προσαρμογή των παιδιών, έχει στατιστική σημαντικότητα: $F(3,150)=39.336, p < .05$. Το μοντέλο εξηγεί το 46.1% της συνολικής διακύμανσης. Στην αλληλεπίδραση των μεταβλητών (πατρική εμπλοκή-αυτοεκτίμηση), βρέθηκε ότι υπάρχει στατιστική σημαντικότητα: $p < .05$ (βλ. Γράφημα 1).

Πίνακας 6

Η τροποποιητική επίδραση της πατρικής εμπλοκής (FIS) στην σχέση της αυτοεκτίμησης (SES) και της ψυχολογικής προσαρμογής (PAQ) των παιδιών.

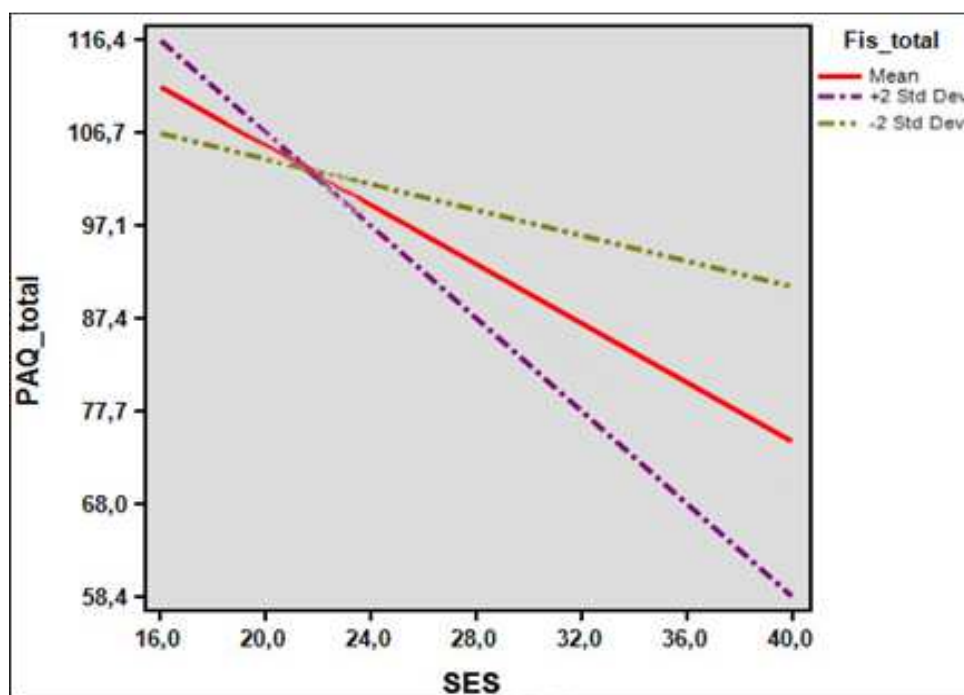
Model	B	SE	T	95% CI lower	95% CI upper
Constant	87.788	0.877	100.135	86.055	89.520*
Πατρική Εμπλοκή (FIS)	-0.422	0.114	-3.689	-0.648	-0.196*
Αυτοεκτίμηση (SES)	-1.541	0.192	-8.020	-1.920	-1.161*
FIS*SES	-0.042	0.018	-2.325	-0.078	-0.006*
Εξαρτώμενη έμμεση επίδραση σε συγκεκριμένα επίπεδα του τροποποιητή					
Πατρική Εμπλοκή (FIS)	B	SE	T	95% CI lower	95% CI upper
Υψηλό FIS	-1.102	0.258	-4.282	-1.611	-0.594*
Χαμηλό FIS	-1.979	0.280	-7.062	-2.532	-1.425*

$R^2=0.46, F(3,150) =39.336, p < .05$

Note: B = unstandardised b coefficients, SE = standard error.

* $p < .05$

Στον κάθετο άξονα του γραφήματος 1 τοποθετήθηκε η εξαρτημένη μεταβλητή που είναι η ψυχολογική προσαρμογή ενώ στον οριζόντιο άξονα υπάρχουν τιμές της ανεξάρτητης μεταβλητής που είναι η αυτοεκτίμηση των παιδιών. Η κόκκινη γραμμή αντιπροσωπεύει το μέσο όρο της πατρικής εμπλοκής, η καφέ και η μωβ γραμμή αντιπροσωπεύουν -2/+2 τυπικές αποκλίσεις από το μέσο όρο. Σύμφωνα με το γράφημα 1 και τον πίνακα 6, φαίνεται ότι η χαμηλή πατρική εμπλοκή απέδωσε ένα διάστημα εμπιστοσύνης (bias corrected and accelerated) -1.611 έως -0.592, ενώ η υψηλή πατρική εμπλοκή απέδωσε -2.532 έως -1.425. Εφόσον, λοιπόν, στις δύο περιπτώσεις το διάστημα εμπιστοσύνης δεν περιλαμβάνει το μηδέν, τότε η έμμεση επίδραση που είναι σημαντικά διαφορετική του 0 σε $p = 0.05$ είναι αυτή που απορρέει από την ομάδα των υψηλά και των χαμηλά εμπλεκόμενων πατέρων.

Γράφημα 1. Γραφική αναπαράσταση της τροποποιητικής επίδρασης της πατρικής εμπλοκής (FIS) στην σχέση της αυτοεκτίμησης (SES) και της ψυχολογικής προσαρμογής (PAQ) των παιδιών.

Σύμφωνα με τον πίνακα 7, το συνολικό μοντέλο παλινδρόμησης στο οποίο εξετάστηκε ο τροποποιητικός ρόλος της πατρικής εμπλοκής στην σχέση της αυτοεκτίμησης με την εχθρότητα/επιθετικότητα των παιδιών, έχει στατιστική σημαντικότητα: $F(3,150)=20.052, p<.05$. Το μοντέλο εξηγεί το 24.2% της συνολικής διακύμανσης. Στην αλληλεπίδραση των μεταβλητών (πατρική εμπλοκή-αυτοεκτίμηση), βρέθηκε ότι υπάρχει στατιστική σημαντικότητα: $p<.05$ (βλ. Γράφημα 2).

Πίνακας 7

Η τροποποιητική επίδραση της πατρικής εμπλοκής (FIS) στην σχέση της αυτοεκτίμησης (SES) και της εχθρότητας/επιθετικότητας των παιδιών.

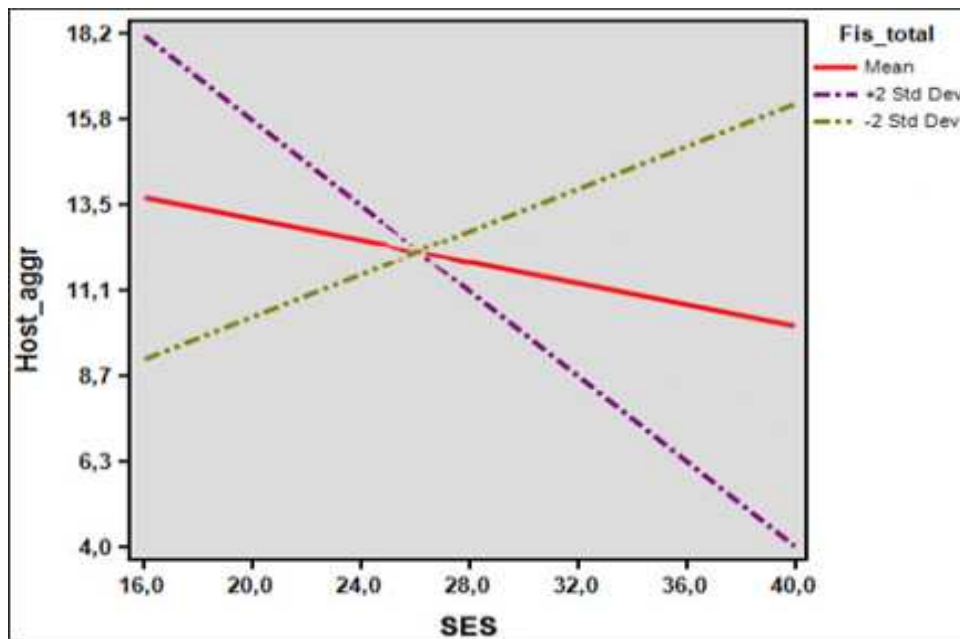
Model	B	SE	t	95% CI lower	95% CI upper
Constant	11.387	0.269	42.370	10.856	11.918*
Πατρική Εμπλοκή (FIS)	-0.114	0.028	-4.014	-0.170	-0.058*
Αυτοεκτίμηση (SES)	-0.148	0.056	-2.648	-0.259	-0.038*
FIS*SES	-0.021	0.004	-5.491	-0.029	-0.014*
Εξαρτώμενη έμμεση επίδραση σε συγκεκριμένα επίπεδα του τροποποιητή					
Πατρική Εμπλοκή (FIS)	B	SE	t	95% CI lower	95% CI upper
Υψηλό FIS	0.073	0.053	1.369	-0.032	0.179
Χαμηλό FIS	-0.370	0.082	-4.527	-0.531	-0.209*

$R^2=0.24, F(3,150)=20.052, p<.05$

Note: B = unstandardised b coefficients, SE = standard error.

* $p<.05$

Στον κάθετο άξονα του γραφήματος 2 τοποθετήθηκε η εξαρτημένη μεταβλητή που είναι η εχθρότητα/επιθετικότητα ενώ στον οριζόντιο άξονα υπάρχουν τιμές της ανεξάρτητης μεταβλητής που είναι η αυτοεκτίμηση των παιδιών. Η κόκκινη γραμμή αντιπροσωπεύει το μέσο όρο της πατρικής εμπλοκής, η καφέ και η μωβ γραμμή αντιπροσωπεύουν -2/+2 τυπικές αποκλίσεις από το μέσο όρο. Σύμφωνα με το γράφημα 2 και τον πίνακα 7, φαίνεται ότι η χαμηλή πατρική εμπλοκή απέδωσε ένα διάστημα εμπιστοσύνης (bias corrected and accelerated) -0.032 έως 0.179, ενώ η υψηλή πατρική εμπλοκή απέδωσε -0.531 έως -0.209. Εφόσον, λοιπόν, μόνο το διάστημα εμπιστοσύνης για την υψηλή πατρική εμπλοκή δεν περιλαμβάνει το μηδέν, τότε η μόνη έμμεση επίδραση που είναι σημαντικά διαφορετική του 0 σε $p = 0.05$ είναι αυτή που απορρέει από την ομάδα των χαμηλά εμπλεκόμενων πατέρων.

Γράφημα2. Γραφική αναπαράσταση της τροποποιητικής επίδρασης της πατρικής εμπλοκής (FIS) στην σχέση της αυτοεκτίμησης (SES) και της εχθρότητας/επιθετικότητας των παιδιών.

Σύμφωνα με τον πίνακα 8, το συνολικό μοντέλο παλινδρόμησης στο οποίο εξετάστηκε ο τροποποιητικός ρόλος της πατρικής εμπλοκής στην σχέση της αυτοεκτίμησης με την εξάρτηση των παιδιών, έχει στατιστική σημαντικότητα: $F(3,150)=0.8661, p<.05$. Το μοντέλο εξηγεί το 3% της συνολικής διακύμανσης. Στην αλληλεπίδραση των μεταβλητών (πατρική εμπλοκή-αυτοεκτίμηση), βρέθηκε ότι δεν υπάρχει στατιστική σημαντικότητα: $p>.05$ (βλ. Γράφημα 3).

Πίνακας 8

Η τροποποιητική επίδραση της πατρικής εμπλοκής (FIS) στην σχέση της αυτοεκτίμησης (SES) και της εξάρτησης των παιδιών.

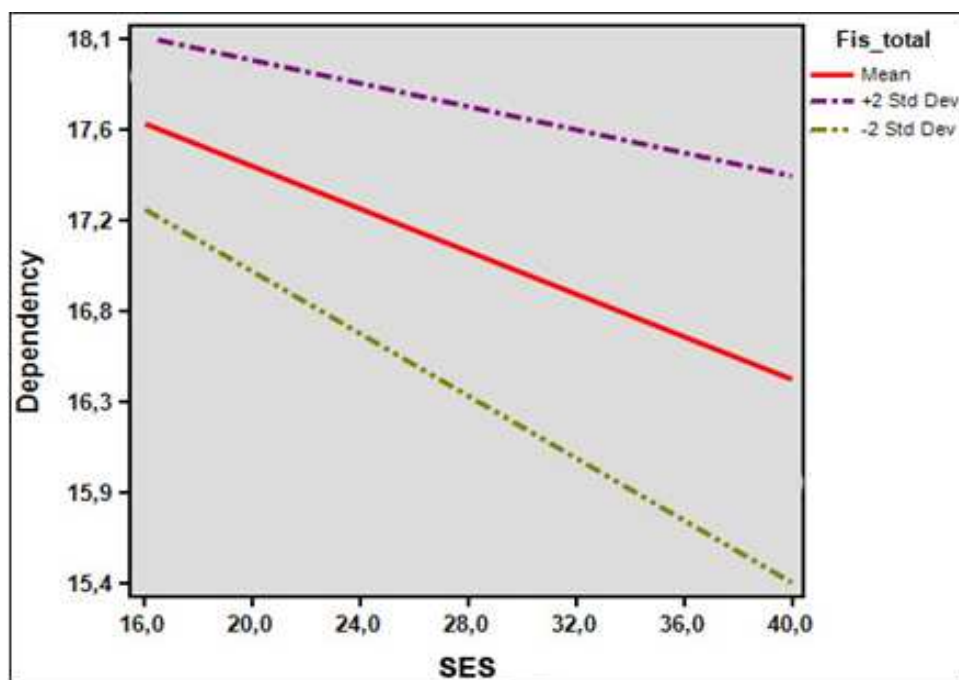
Model	B	SE	t	95% CI lower	95% CI upper
Constant	16.865	0.204	82.673	16.462	17.268*
Πατρική Εμπλοκή (FIS)	0.038	0.0274	1.3877	-0.016	0.0921
Αυτοεκτίμηση (SES)	-0.052	0.0474	-1.095	-0.146	0.0418
FIS*SES	0.0012	0.0044	0.262	-0.008	0.0099
Εξαρτώμενη έμμεση επίδραση σε συγκεκριμένα επίπεδα του τροποποιητή					
Πατρική Εμπλοκή (FIS)	B	SE	t	95% CI lower	95% CI upper
Υψηλό FIS	-0.0639	0.0675	-0.9471	-0.1972	0.0694
Χαμηλό FIS	-0.0399	0.0643	-0.6209	-0.167	0.0872

$R^2=0.03, F(3,150) =0.8661, p<.05$

Note: B = unstandardised b coefficients, SE = standard error.

* $p < .05$.

Στον κάθετο άξονα του γραφήματος 3 τοποθετήθηκε η εξαρτημένη μεταβλητή που είναι η εξάρτηση ενώ στον οριζόντιο άξονα υπάρχουν τιμές της ανεξάρτητης μεταβλητής που είναι η αυτοεκτίμηση των παιδιών. Η κόκκινη γραμμή αντιπροσωπεύει το μέσο όρο της πατρικής εμπλοκής, η καφέ και η μωβ γραμμή αντιπροσωπεύουν -2/+2 τυπικές αποκλίσεις από το μέσο όρο. Όπως φαίνεται και σχηματικά στο γράφημα 3 δεν υπάρχει αλληλεπίδραση.

Γράφημα 3. Γραφική αναπαράσταση της τροποποιητικής επίδρασης της πατρικής εμπλοκής (FIS) στην σχέση της αυτοεκτίμησης (SES) και της εξάρτησης των παιδιών.

Σύμφωνα με τον πίνακα 9, το συνολικό μοντέλο παλινδρόμησης στο οποίο εξετάστηκε ο τροποποιητικός ρόλος της πατρικής εμπλοκής στην σχέση της αυτοεκτίμησης με την αρνητική αυτοεκτίμηση των παιδιών, έχει στατιστική σημαντικότητα: $F(3,150)=37.073, p<.05$. Το μοντέλο εξηγεί το 49.3% της συνολικής διακύμανσης. Στην αλληλεπίδραση των μεταβλητών (πατρική εμπλοκή-αυτοεκτίμηση), βρέθηκε ότι δεν υπάρχει στατιστική σημαντικότητα: $p>.05$ (βλ. Γράφημα 4).

Πίνακας 9

Η τροποποιητική επίδραση της πατρικής εμπλοκής (FIS) στην σχέση της αυτοεκτίμησης (SES) και της αρνητικής αυτοεκτίμησης των παιδιών.

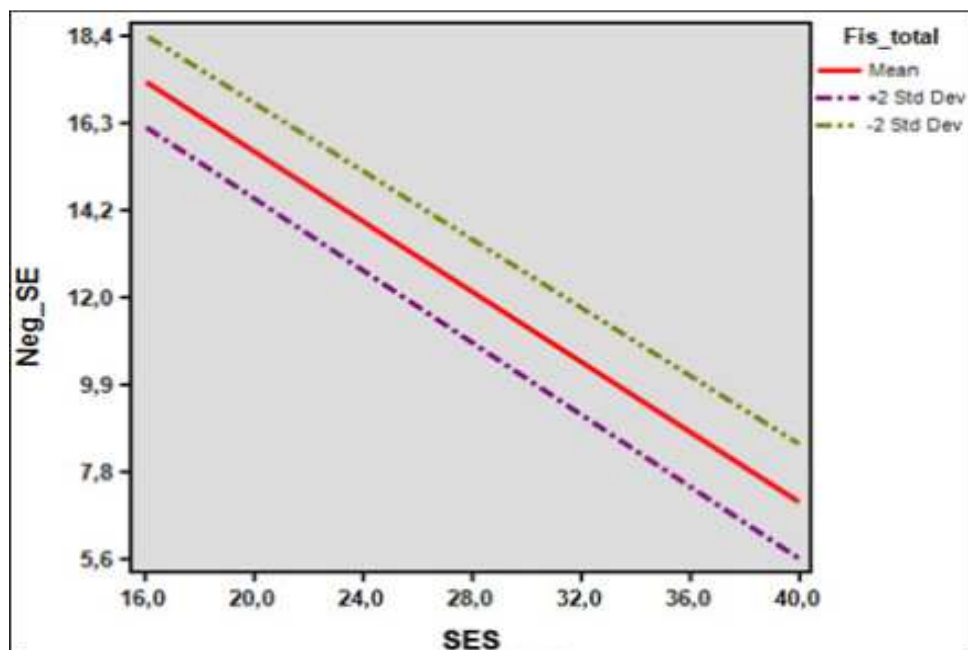
Model	B	SE	T	95% CI lower	95% CI upper
Constant	10.714	0.207	51.657	10.304	11.124*
Πατρική Εμπλοκή (FIS)	-0.063	0.027	-2.314	-0.116	-0.009*
Αυτοεκτίμηση (SES)	-0.429	0.053	-8.150	-0.532	-0.325*
FIS*SES	-0.001	0.005	-0.131	-0.010	0.008
Εξαρτώμενη έμμεση επίδραση σε συγκεκριμένα επίπεδα του τροποποιητή					
Πατρική Εμπλοκή (FIS)	B	SE	T	95% CI lower	95% CI upper
Υψηλό FIS	-0.422	0.072	-5.892	-0.564	-0.281*
Χαμηλό FIS	-0.435	0.069	-6.331	-0.570	-0.299*

$R^2=0.49$, $F(3,150)=37.073$, $p<.05$

Note: B = unstandardised b coefficients, SE = standard error.

* $p<.05$

Στον κάθετο άξονα του γραφήματος 4 τοποθετήθηκε η εξαρτημένη μεταβλητή που είναι η αρνητική αυτοεκτίμηση ενώ στον οριζόντιο άξονα υπάρχουν τιμές της ανεξάρτητης μεταβλητής που είναι η αυτοεκτίμηση των παιδιών. Η κόκκινη γραμμή αντιπροσωπεύει το μέσο όρο της πατρικής εμπλοκής, η καφέ και η μωβ γραμμή αντιπροσωπεύουν -2/+2 τυπικές αποκλίσεις από το μέσο όρο. Όπως φαίνεται και σχηματικά στο γράφημα 4 δεν υπάρχει αλληλεπίδραση.

Γράφημα 4. Γραφική αναπαράσταση της τροποποιητικής επίδρασης της πατρικής εμπλοκής (FIS) στην σχέση της αυτοεκτίμησης (SES) και της αρνητικής αυτοεκτίμησης των παιδιών.

Σύμφωνα με τον πίνακα 10, το συνολικό μοντέλο παλινδρόμησης στο οποίο εξετάστηκε ο τροποποιητικός ρόλος της πατρικής εμπλοκής στην σχέση της αυτοεκτίμησης με την αρνητική αυτεπάρκεια των παιδιών, έχει στατιστική σημαντικότητα: $F(3,150)=55.303$, $p<.05$. Το μοντέλο εξηγεί το 49.4% της συνολικής διακύμανσης. Στην αλληλεπίδραση των μεταβλητών (πατρική εμπλοκή-αυτοεκτίμηση), βρέθηκε ότι δεν υπάρχει στατιστική σημαντικότητα: $p>.05$ (βλ. Γράφημα 5).

Πίνακας 10

Η τροποποιητική επίδραση της πατρικής εμπλοκής (FIS) στην σχέση της αυτοεκτίμησης (SES) και της αρνητικής αυτεπάρκειας των παιδιών.

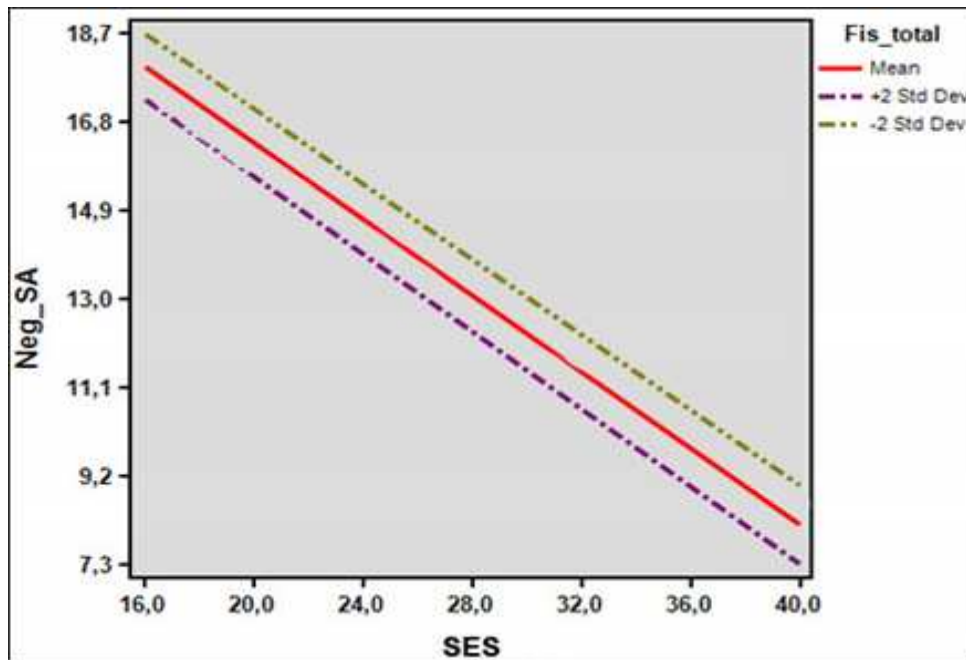
Model	B	SE	t	95% CI lower	95% CI upper
Constant	11.672	0.192	60.868	11.293	12.051*
Πατρική Εμπλοκή (FIS)	-0.038	0.026	-1.507	-0.089	0.012
Αυτοεκτίμηση (SES)	-0.408	0.040	-10.137	-0.488	-0.329*
FIS*SES	0.000	0.005	-0.069	-0.010	0.009
Εξαρτώμενη έμμεση επίδραση σε συγκεκριμένα επίπεδα του τροποποιητή					
Πατρική Εμπλοκή (FIS)	B	SE	t	95% CI lower	95% CI upper
Υψηλό FIS	-0.405	0.068	-5.976	-0.539	-0.271*
Χαμηλό FIS	-0.412	0.058	-7.095	-0.526	-0.297*

$R^2=0.49$, $F(3,150)=55.303$, $p<.05$

Note: *B* = unstandardised *b* coefficients, *SE* = standard error.

* $p<.05$

Στον κάθετο άξονα του γραφήματος 5 τοποθετήθηκε η εξαρτημένη μεταβλητή που είναι η αρνητική αυτεπάρκεια ενώ στον οριζόντιο άξονα υπάρχουν τιμές της ανεξάρτητης μεταβλητής που είναι η αυτοεκτίμηση των παιδιών. Η κόκκινη γραμμή αντιπροσωπεύει το μέσο όρο της πατρικής εμπλοκής, η καφέ και η μωβ αντιπροσωπεύουν -2/+2 τυπικές αποκλίσεις από το μέσο όρο. Όπως φαίνεται και σχηματικά στο γράφημα 5 δεν υπάρχει αλληλεπίδραση.

Γράφημα 5. Γραφική αναπαράσταση της τροποποιητικής επίδρασης της πατρικής εμπλοκής (FIS) στην σχέση της αυτοεκτίμησης (SES) και της αρνητικής αυτεπάρκειας των παιδιών.

Σύμφωνα με τον πίνακα 11, το συνολικό μοντέλο παλινδρόμησης στο οποίο εξετάστηκε ο τροποποιητικός ρόλος της πατρικής εμπλοκής στην σχέση της αυτοεκτίμησης με τη συναισθηματική αδιαφορία των παιδιών, έχει στατιστική σημαντικότητα: $F(3,150)=9.959, p<.05$. Το μοντέλο εξηγεί το 17.7% της συνολικής διακύμανσης. Στην αλληλεπίδραση των μεταβλητών (πατρική εμπλοκή-αυτοεκτίμηση), βρέθηκε ότι δεν υπάρχει στατιστική σημαντικότητα: $p>.05$ (βλ. Γράφημα 6).

Πίνακας 11

Η τροποποιητική επίδραση της πατρικής εμπλοκής (FIS) στην σχέση της αυτοεκτίμησης (SES) και της συναισθηματικής αδιαφορίας των παιδιών.

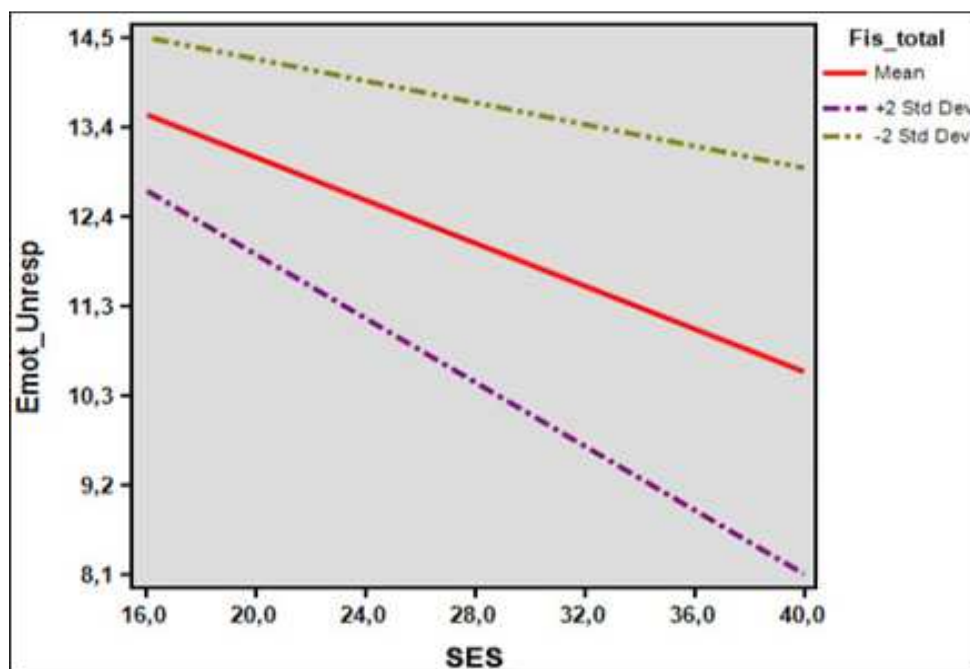
Model	B	SE	t	95% CI lower	95% CI upper
Constant	11.641	0.220	52.871	11.206	12.076*
Πατρική Εμπλοκή (FIS)	-0.091	0.024	-3.780	-0.138	-0.043*
Αυτοεκτίμηση (SES)	-0.127	0.046	-2.790	-0.217	-0.037*
FIS*SES	-0.003	0.004	-0.730	-0.011	0.005
Εξαρτώμενη έμμεση επίδραση σε συγκεκριμένα επίπεδα του τροποποιητή					
Πατρική Εμπλοκή (FIS)	B	SE	t	95% CI lower	95% CI upper
Υψηλό FIS	-0.096	0.061	-1.581	-0.215	0.024
Χαμηλό FIS	-0.158	0.065	-2.447	-0.286	-0.031*

$R^2=0.177, F(3,150)=9.959, p<.05$

Note: B = unstandardised b coefficients, SE = standard error.

* $p<.05$

Στον κάθετο άξονα του γραφήματος 6 τοποθετήθηκε η εξαρτημένη μεταβλητή που είναι η συναισθηματική αδιαφορία ενώ στον οριζόντιο άξονα υπάρχουν τιμές της ανεξάρτητης μεταβλητής που είναι η αυτοεκτίμηση των παιδιών. Η κόκκινη γραμμή αντιπροσωπεύει το μέσο όρο της πατρικής εμπλοκής, η καφέ και η μωβ γραμμή αντιπροσωπεύουν -2/+2 τυπικές αποκλίσεις από το μέσο όρο. Όπως φαίνεται και σχηματικά στο γράφημα 6 δεν υπάρχει αλληλεπίδραση.

Γράφημα 6. Γραφική αναπαράσταση της τροποποιητικής επίδρασης της πατρικής εμπλοκής (FIS) στην σχέση της αυτοεκτίμησης (SES) και της συναισθηματικής αδιαφορίας των παιδιών.

Σύμφωνα με τον πίνακα 12, το συνολικό μοντέλο παλινδρόμησης στο οποίο εξετάστηκε ο τροποποιητικός ρόλος της πατρικής εμπλοκής στην σχέση της αυτοεκτίμησης με τη συναισθηματική αστάθεια των παιδιών, έχει στατιστική σημαντικότητα: $F(3,150)=5.557, p<.05$. Το μοντέλο εξηγεί το 10.7% της συνολικής διακύμανσης. Στην αλληλεπίδραση των μεταβλητών (πατρική εμπλοκή-αυτοεκτίμηση), βρέθηκε ότι υπάρχει στατιστική σημαντικότητα: $p<.05$ (βλ. Γράφημα 7).

Πίνακας 12

Η τροποποιητική επίδραση της πατρικής εμπλοκής(FIS) στην σχέση της αυτοεκτίμησης (SES) και της συναισθηματικής αστάθειας των παιδιών.

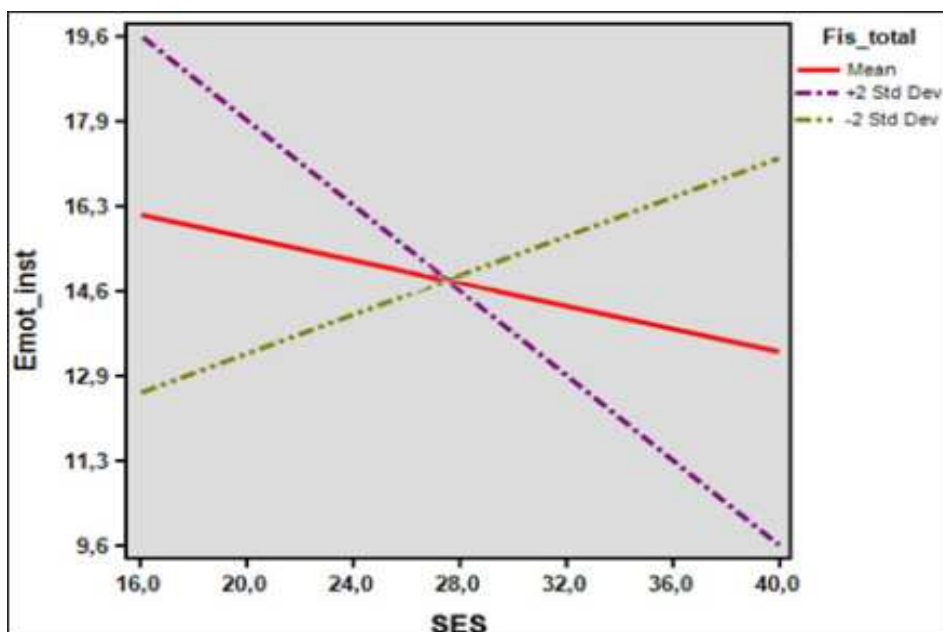
Model	B	SE	t	95% CI lower	95% CI upper
Constant	14.384	0.282	51.090	13.828	14.940*
Πατρική Εμπλοκή (FIS)	-0.059	0.026	-2.270	-0.109	-0.008*
Αυτοεκτίμηση (SES)	-0.112	0.058	-1.925	-0.228	0.003
FIS*SES	-0.015	0.004	-3.585	-0.023	-0.007*
Εξαρτώμενη έμμεση επίδραση σε συγκεκριμένα επίπεδα του τροποποιητή					
Πατρική Εμπλοκή (FIS)	B	SE	t	95% CI lower	95% CI upper
Υψηλό FIS	0.041	0.063	0.642	-0.084	0.166
Χαμηλό FIS	-0.265	0.080	-3.303	-0.424	-0.107*

$R^2=0.11$, $F(3,150)=5.557$, $p<.05$

Note: B = unstandardised b coefficients, SE = standard error.

* $p<.05$

Στον κάθετο άξονα του γραφήματος 7 τοποθετήθηκε η εξαρτημένη μεταβλητή που είναι η συναισθηματική αστάθεια ενώ στον οριζόντιο άξονα υπάρχουν τιμές της ανεξάρτητης μεταβλητής που είναι η αυτοεκτίμηση των παιδιών. Η κόκκινη γραμμή αντιπροσωπεύει το μέσο όρο της πατρικής εμπλοκής, η καφέ και η μωβ γραμμή αντιπροσωπεύουν -2/+2 τυπικές αποκλίσεις από το μέσο όρο. Σύμφωνα με το γράφημα 7 και τον πίνακα 12, φαίνεται ότι η χαμηλή πατρική εμπλοκή απέδωσε ένα διάστημα εμπιστοσύνης (bias corrected and accelerated) -0.084 έως 0.166, ενώ η υψηλή πατρική εμπλοκή απέδωσε -0.424 έως -0.107. Εφόσον, λοιπόν, μόνο το διάστημα εμπιστοσύνης για την υψηλή πατρική εμπλοκή δεν περιλαμβάνει το μηδέν, τότε η μόνη έμμεση επίδραση που είναι σημαντικά διαφορετική του 0 σε $p = 0.05$ είναι αυτή που απορρέει από την ομάδα των υψηλά εμπλεκόμενων πατέρων.

Γράφημα 7. Γραφική αναπαράσταση της τροποποιητικής επίδρασης της πατρικής εμπλοκής (FIS) στην σχέση της αυτοεκτίμησης (SES) και της συναισθηματικής αστάθειας των παιδιών.

Σύμφωνα με τον πίνακα 13, το συνολικό μοντέλο παλινδρόμησης στο οποίο εξετάστηκε ο τροποποιητικός ρόλος της πατρικής εμπλοκής στην σχέση της αυτοεκτίμησης με την αρνητική αξιολόγηση των παιδιών για τον κόσμο, έχει στατιστική σημαντικότητα: $F(3,150)=9.200$, $p<.05$. Το μοντέλο εξηγεί το 27.2% της συνολικής διακύμανσης. Στην αλληλεπίδραση των μεταβλητών (πατρική εμπλοκή-αυτοεκτίμηση), βρέθηκε ότι δεν υπάρχει στατιστική σημαντικότητα: $p>.05$ (βλ. Γράφημα 8).

Πίνακας 13

Η τροποποιητική επίδραση της πατρικής εμπλοκής (FIS) στην σχέση της αυτοεκτίμησης (SES) και της αρνητικής αξιολόγησης των παιδιών για τον κόσμο.

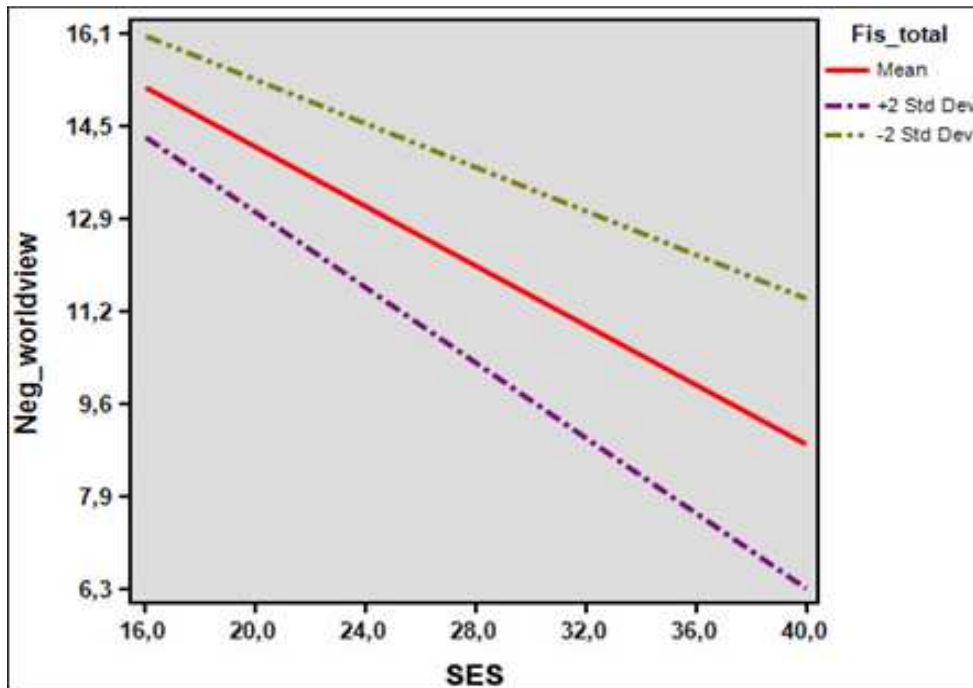
Model	B	SE	T	95% CI lower	95% CI upper
Constant	11.125	0.325	34.284	10.484	11.766*
Πατρική Εμπλοκή (FIS)	-0.096	0.064	-1.490	-0.223	.031
Αυτοεκτίμηση (SES)	-0.264	0.080	-3.293	-0.423	-0.106*
FIS*SES	-0.003	0.013	-0.265	-0.029	.022
Εξαρτώμενη έμμεση επίδραση σε συγκεκριμένα επίπεδα του τροποποιητή					
Πατρική Εμπλοκή (FIS)	B	SE	T	95% CI lower	95% CI upper
Υψηλό FIS	-0.229	0.180	-1.276	-0.229	0.180
Χαμηλό FIS	-0.299	0.123	-2.441	-0.299	0.123*

$R^2=0.27$, $F(3,150)=9.200$, $p<.05$

Note: B = unstandardised b coefficients, SE = standard error.

* $p<.05$

Στον κάθετο άξονα του γραφήματος 8 τοποθετήθηκε η εξαρτημένη μεταβλητή που είναι η αρνητική αξιολόγηση του κόσμου ενώ στον οριζόντιο άξονα υπάρχουν τιμές της ανεξάρτητης μεταβλητής που είναι η αυτοεκτίμηση των παιδιών. Η κόκκινη γραμμή αντιπροσωπεύει το μέσο όρο της πατρικής εμπλοκής, η καφέ και η μωβ αντιπροσωπεύουν -2/+2 τυπικές αποκλίσεις από το μέσο όρο. Όπως φαίνεται και σχηματικά στο γράφημα 8 δεν υπάρχει αλληλεπίδραση.

Γράφημα 8. Γραφική αναπαράσταση της τροποποιητικής επίδρασης της πατρικής εμπλοκής (FIS) στην σχέση της αυτοεκτίμησης (SES) και της αρνητικής αξιολόγησης των παιδιών για τον κόσμο.

2.5 ΣΥΖΗΤΗΣΗ

2.5.1 Συμπεράσματα της έρευνας

Κύριος στόχος της παρούσας έρευνας ήταν να διερευνήσει τον τροποποιητικό ρόλο της εμπλοκής του πατέρα στην σχέση ανάμεσα στην αυτοεκτίμηση και την ψυχολογική προσαρμογή σε παιδιά ηλικίας έντεκα έως δεκατριών ετών. Βασιζόμενοι σε ευρήματα προηγούμενων ερευνών, που υποδηλώνουν το πόσο σημαντικός είναι ο πατέρας για τη ζωή και την ανάπτυξη του παιδιού (Rohner, 1998. Rohner & Veneziano, 2001), επιχειρήσαμε να εξετάσουμε το πώς η εμπλοκή εκ μέρους του μπορεί να επηρεάσει την σχέση μεταξύ της αυτοεκτίμησης και της ψυχολογικής προσαρμογής των παιδιών.

Αναφορικά με την επίδραση του φύλου στην εμπλοκή του πατέρα, δεν βρέθηκαν διαφορές ανάμεσα στα αγόρια και στα κορίτσια. Παρά το σύνολο ερευνών που παρουσιάζουν διαφορές φύλου ως προς την εμπλοκή του πατέρα (Cabrera et al., 2007. McBride & Mills, 1993. Parke, 2000), σε αυτή την έρευνα δεν παρατηρήθηκε κάτι παρόμοιο. Μία πιθανή ερμηνεία αυτού μπορεί να είναι ο σχετικά περιορισμένος αριθμός δείγματος και η ηλικία αυτού (11έως13ετών). Ένα μεγαλύτερο δείγμα προερχόμενο από περισσότερες τάξεις του Δημοτικού Σχολείου ίσως να έδινε μία πιο ξεκάθαρη εικόνα σε αυτό το εύρημα, επιβεβαιώνοντας ή διαψεύδοντας το.

Η παρούσα έρευνα επιβεβαίωσε τις υποθέσεις, σύμφωνα με τις οποίες η αυτοεκτίμηση έχει σχέση με την ψυχολογική προσαρμογή των παιδιών, καθώς και η πατρική εμπλοκή έχει σχέση με την ψυχολογική προσαρμογή και την αυτοεκτίμηση αυτών. Συγκεκριμένα, βρέθηκε πως υπάρχει θετική συσχέτιση μεταξύ της αυτοεκτίμησης και της ψυχολογικής προσαρμογής των παιδιών. Όσο υψηλότερη είναι η αυτοεκτίμηση του παιδιού, τόσο θετικότερα είναι και τα αποτελέσματα αναφορικά με την ψυχολογική του προσαρμογή. Επιπλέον, διαπιστώθηκε πως υπάρχει θετική συσχέτιση ανάμεσα στην πατρική εμπλοκή και την ψυχολογική προσαρμογή των παιδιών. Όσο υψηλότερη είναι η εμπλοκή του πατέρα, τόσο υψηλότερα είναι και τα επίπεδα ψυχολογικής προσαρμογής του παιδιού. Φάνηκε, επίσης, πως η πατρική εμπλοκή σχετίζεται θετικά με την αυτοεκτίμηση των παιδιών. Όσο υψηλότερη είναι η συμμετοχή του πατέρα, τόσο υψηλότερη είναι και η αίσθηση

αυτοεκτίμησης του παιδιού. Τα ανωτέρω ευρήματα συμφωνούν με προηγούμενες έρευνες, στις οποίες έχει διαπιστωθεί θετική συσχέτιση μεταξύ αυτοεκτίμησης και ψυχολογικής προσαρμογής (Dubois et al., 1998), πατρικής εμπλοκής και ψυχολογικής προσαρμογής (Flouri, 2005. Flouri & Buchanan, 2003. Phares & Compas, 1992. Rohner & Veneziano, 2001. Videon, 2005. Wilson & Prior, 2011) καθώς και πατρικής εμπλοκής και αυτοεκτίμησης (Allen et al., 1994. Zimmerman et al., 1995). Τέλος, τα ευρήματα αυτά είναι σημαντικά, γιατί επέτρεψαν το μεθοδολογικό σχεδιασμό της μεσολάβησης της πατρικής εμπλοκής μεταξύ της αυτοεκτίμησης και της ψυχολογικής προσαρμογής των παιδιών.

Τα ευρήματα έδειξαν ότι η πατρική εμπλοκή επηρεάζει πράγματι την σχέση ανάμεσα στην αυτοεκτίμηση και τη γενικότερη ψυχολογική προσαρμογή των παιδιών. Ειδικότερα, βρέθηκε ότι σε περίπτωση όπου υπάρχει υψηλή πατρική εμπλοκή, η επίπτωση της χαμηλής αυτοεκτίμησης στην ψυχολογική προσαρμογή του παιδιού είναι χαμηλότερη από ότι η επίπτωση της χαμηλής αυτοεκτίμησης στην ψυχολογική προσαρμογή αυτού, όταν η πατρική εμπλοκή είναι χαμηλή. Με άλλα λόγια, η υψηλή εμπλοκή του πατέρα φάνηκε ότι μπορεί να μειώσει τις αρνητικές συνέπειες που έχει η χαμηλή αυτοεκτίμηση του παιδιού στην ψυχολογική του προσαρμογή. Το εύρημα αυτό συμφωνεί και με τους Baron και Kenny (1986) σύμφωνα με τους οποίους μια διαμεσολαβητική μεταβλητή μπορεί να είναι και τροποποιητική. Τέλος, το συγκεκριμένο εύρημα θεωρείται ιδιαίτερα ενδιαφέρον, αν σκεφτούμε πως προσθέτει ένα μικρό σώμα νέας γνώσης στην πενιχρή ελληνική βιβλιογραφία για τον πατέρα.

Πέρα του παραπάνω, στην παρούσα έρευνα διερευνήθηκε και το αν η πατρική εμπλοκή μπορεί να λειτουργήσει τροποποιητικά στην σχέση μεταξύ της αυτοεκτίμησης και των επιμέρους διαστάσεων της ψυχολογικής προσαρμογής των παιδιών. Σύμφωνα με τα ευρήματα της έρευνας, βρέθηκε ότι η πατρική εμπλοκή επηρεάζει την σχέση ανάμεσα στην αυτοεκτίμηση και α) την εχθρότητα/επιθετικότητα, β) τη συναισθηματική σταθερότητα. Αυτό σημαίνει ότι η υψηλή πατρική εμπλοκή αποτελεί προστατευτικό παράγοντα στην εμφάνιση υψηλής εχθρότητας/επιθετικότητας και συναισθηματικής αστάθειας, όταν το παιδί παρουσιάζει χαμηλή αυτοεκτίμηση. Αντίθετα, η εμπλοκή του πατέρα παρατηρήθηκε ότι δεν επηρεάζει την σχέση ανάμεσα στην αυτοεκτίμηση και α) την εξάρτηση, β) την αυτοεκτίμηση (ως διάσταση της ψυχολογικής προσαρμογής), γ) την αυτεπάρκεια, δ) τη συναισθηματική ανταπόκριση, ε) την αντίληψη του κόσμου. Τα ευρήματα αυτά

θεωρούνται αρκετά σημαντικά, αφού μπορεί να δώσουν το έναυσμα για τον σχεδιασμό εξειδικευμένων υπηρεσιών ψυχικής υγείας για τα παιδιά.

Τέλος, χρήσιμο για την καλύτερη κατανόηση των ευρημάτων της έρευνας είναι να αναφερθούν και τα ευρήματα μικρότερης εμβέλειας. Τέτοιου είδους ευρήματα αναφέρουν την επίδραση κάποιων διαστάσεων της ψυχολογικής προσαρμογής από την αυτοεκτίμηση ή/και την πατρική εμπλοκή, ακόμα και όταν η αλληλεπίδραση των μεταβλητών δεν ήταν στατιστικά σημαντική. Αναλυτικότερα, βρέθηκε ότι η αυτοεκτίμηση σχετίστηκε με τη διάσταση της αρνητικής αυτοεκτίμησης, της αρνητικής αυτεπάρκειας, της συναισθηματικής αδιαφορίας και της αρνητικής αντίληψης του κόσμου, ενώ η πατρική εμπλοκή σχετίστηκε με τη διάσταση της αρνητικής αυτοεκτίμησης και της συναισθηματικής αδιαφορίας, όταν η αλληλεπίδραση των μεταβλητών δεν ήταν στατιστικά σημαντική. Η αυτοεκτίμηση και η πατρική εμπλοκή διαπιστώθηκε ότι δε σχετίστηκαν με τη διάσταση της εξάρτησης, όταν η αλληλεπίδραση των μεταβλητών δεν ήταν στατιστικά σημαντική. Πρέπει να σημειωθεί ότι η διάσταση της εξάρτησης ήταν η μόνη διάσταση που δεν σχετίστηκε στατιστικώς σημαντικά με τις υπόλοιπες διαστάσεις της ψυχολογικής προσαρμογής, ενώ σχετίστηκε στατιστικώς σημαντικά αλλά ασθενώς με τη συνολική ψυχολογική προσαρμογή. Η πλειοψηφία των ευρημάτων αυτών συμφωνεί με τη βιβλιογραφία σύμφωνα με την οποία οι διαστάσεις της ψυχολογικής προσαρμογής σχετίζονται με την αυτοεκτίμηση καθώς και με την πατρική εμπλοκή (Flouri, 2005. Flouri & Buchanan, 2003. Phares & Compas, 1992. Rohner & Veneziano, 2001). Μεθοδολογικοί/ερευνητικοί ή δειγματοληπτικοί περιορισμοί πιθανόν δικαιολογούν το ότι ορισμένες διαστάσεις της ψυχολογικής προσαρμογής δεν σχετίστηκαν με την αυτοεκτίμηση ή/και με την πατρική εμπλοκή.

2.5.2 Περιορισμοί της έρευνας

Παρά το ότι καταβλήθηκε κάθε δυνατή προσπάθεια για τη διεξαγωγή της παρούσας έρευνας με τον καλύτερο τρόπο, αυτή έχει ορισμένους περιορισμούς. Οι περιορισμοί θα πρέπει να επισημανθούν και να ληφθούν υπόψη σε σχετική μελλοντική έρευνα. Στους περιορισμούς της έρευνας μπορούν να συμπεριληφθούν παράγοντες που αφορούν το δείγμα της έρευνας, τον τρόπο καθώς και τη διαδικασία συλλογής των ερευνητικών δεδομένων αυτής.

Ένας σημαντικός περιορισμός είναι ότι τα παιδιά που επιλέχθηκαν ήταν μαθητές των Δημοτικών Σχολείων του Νομού Αττικής και του Νομού Ρεθύμνου. Το γεγονός αυτό διαμορφώνει ένα συγκεκριμένο κοινωνικό-δημογραφικό προφίλ του δείγματος, που δύναται να επηρεάζει με συγκεκριμένο τρόπο τα αποτελέσματα. Επίσης, οι μαθητές προέρχονταν μόνο από τις δύο τελευταίες τάξεις του Δημοτικού Σχολείου. Αν και η παραπάνω επιλογή έγινε συνειδητά, δεν παύει να επιδρά στη γενίκευση των αποτελεσμάτων. Θα ήταν ιδιαίτερα ενδιαφέρον να συμμετέχουν στην έρευνα παιδιά και άλλων ηλικιακών ομάδων και συνεπώς τάξεων ώστε να δοθεί μια πιο ολοκληρωμένη εικόνα του υπό μελέτη θέματος. Επιπρόσθετα, ο αριθμός του δείγματος θα μπορούσε να ήταν μεγαλύτερος, αποσκοπώντας σε πιο σαφή και ασφαλή αποτελέσματα.

Έναν επιπλέον περιορισμό της έρευνας αποτελεί το γεγονός ότι χρησιμοποιήθηκαν ερωτηματολόγια αυτοαναφοράς. Αρκετές φορές, οι αναφορές των παιδιών για τις γονικές συμπεριφορές φαίνεται να περιέχουν διαστρεβλώσεις, παρανοήσεις και να χαρακτηρίζονται από υποκειμενικότητα. Για το λόγο αυτό θα ήταν σκόπιμο να δοθούν προς συμπλήρωση ερωτηματολόγια και στους γονείς/κηδεμόνες των παιδιών. Περιορισμό ενδεχομένως αποτελεί και ο συνολικός αριθμός ερωτήσεων/προτάσεων των ερωτηματολογίων. Οι απαντήσεις των μαθητών πιθανώς να επηρεάστηκαν και να ήταν τυχαίες ή μη ορθά επεξεργασμένες, λόγω κόπωσης. Ακόμα, να σημειωθεί ότι στην έρευνα αυτή δε χορηγήθηκε ερωτηματολόγιο για τη μητέρα και επομένως δεν ελέγχθηκε η ταυτόχρονη επίδραση της μητρικής εμπλοκής στην αυτοεκτίμηση και την ψυχολογική προσαρμογή των παιδιών.

Τέλος, όσον αφορά τη διαδικασία συλλογής ερευνητικών δεδομένων, να σημειωθεί ότι αν και έγινε προσπάθεια να λυθεί οποιαδήποτε απορία σχετικά με τις ερωτήσεις/προτάσεις των ερωτηματολογίων, κάποια σημεία μπορεί να μη

διευκρινίστηκαν επαρκώς. Αυτό ίσως συνέβη λόγω των χρονικών και άλλων εμποδίων που αντιμετωπίσαμε ή λόγω του ότι κάποιοι μαθητές ντρέπονταν να εκφράσουν την απορία τους, παρουσία όλης της τάξης. Ακόμα, άλλοι παράγοντες που είναι δυνατό να αποτελούν περιορισμούς της έρευνας είναι η παρουσία θορύβων, ήχων, φασαρίας και πλήθους αντικειμένων που διασπούσαν την προσοχή και τη συγκέντρωση των μαθητών την ώρα συμπλήρωσης των ερωτηματολογίων.

2.5.3 Μελλοντικές κατευθύνσεις-Προγράμματα παρέμβασης

Όπως έχει αναφερθεί σε προηγούμενες ενότητες της εργασίας, ο ρόλος του πατέρα και η εμπλοκή του πλέον θεωρείται ότι παίζουν καθοριστικό ρόλο στη συναισθηματική (Flouri, 2005. Flouri & Buchanan, 2003. Phares & Compas, 1992. Rohner & Veneziano, 2001. Videon, 2005. Wilson & Prior, 2011), γνωστική (McBride et al., 2005. Nettle, 2008. Tan & Coldberg, 2009. Wilson & Prior, 2011) και κοινωνική ανάπτυξη του παιδιού (Flouri, 2005. Flouri & Buchanan, 2003. Zhang, 2013).

Ο ρόλος του πατέρα, όπως προβάλλονταν μέσα από τα κοινωνικά ιδεώδη και στερεότυπα παλαιότερων δεκαετιών, τον αποθάρρυνε να συμμετάσχει ενεργά στην ανατροφή και την φροντίδα του παιδιού (Fetcher & Vissler, 2008). Ωστόσο, με την ανατροπή των κοινωνικοοικονομικών συνθηκών άλλαξαν τα στερεότυπα, που ήθελαν τη μητέρα να αναλαμβάνει εξ' ολοκλήρου την ανατροφή του παιδιού και τον πατέρα να διεκπεραιώνει βοηθητικούς ρόλους στην οικογένεια (π.χ. προμηθευτής υλικών αγαθών). Ο σύγχρονος ρόλος του πατέρα, του επιβάλλει την ύπαρξη μιας στενής σχέσης με το παιδί και την ενεργή ενασχόληση με την ανάπτυξη του παιδιού (Perse, 2011).

Παρά την αλλαγή που πραγματοποιήθηκε στο ρόλο του πατέρα, δεν υπήρξαν μεγάλες αλλαγές στις κοινωνικές δομές για υποστήριξη και βοήθεια των γονέων (Quinton, Pollock, & Anderson, 2002). Τα προγράμματα παρέμβασης στην πλειοψηφία τους παραμένουν προσανατολισμένα στο ρόλο και στις ανάγκες της μητέρας, αγνοώντας ή παραμελώντας το ρόλο του πατέρα (Quinton et al., 2002). Σε μια έρευνα των Brindis, Barenbaum, Sanchez-Flores, McCarter και Chand (2005) στις Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής και στο Ηνωμένο Βασίλειο αναφέρεται πως οι

κοινωνικές δομές αρνήθηκαν να παράσχουν συμβουλευτικές υπηρεσίες σε πατέρες. Επίσης, οι Higginbottom, Marsh, Mathers, Kirkham και Owen (2005) βρήκαν ότι οι κοινωνικές δομές της Αγγλίας προσέφεραν συμβουλευτικές υπηρεσίες σε μητέρες αλλά δεν έκαναν το αντίστοιχο για πατέρες. Οι ίδιοι αναφέρουν μάλιστα ότι τα αιτήματα για βοήθεια εκλαμβάνονταν ως αδιάφορα όταν υποβάλλονταν από πατέρες, ενώ εκλαμβάνονταν ως σημαντικά όταν υποβάλλονταν από μητέρες.

Βέβαια, αξίζει να αναφερθεί πως έχει σημειωθεί μια αύξηση των προγραμμάτων παρέμβασης που εστιάζουν και στο ρόλο του πατέρα (Quinton et al., 2002). Τα εν λόγω προγράμματα παρέμβασης συνήθως στοχεύουν στο να καλλιεργήσουν στον πατέρα την υπευθυνότητα που απαιτεί ο ρόλος του (Lero, Ashbourne, & Whitehead, 2006). Επιπλέον, πληροφορούν τον πατέρα για τις υποχρεώσεις του (π.χ. οικονομικές), για τα στάδια εξέλιξης του παιδιού, για τις μορφές φροντίδας και προστασίας καθώς και για τους τρόπους με τους οποίους αυτός μπορεί να αποκτήσει μια θετική σχέση με το παιδί (Lero et al., 2006). Κάποια από αυτά τα προγράμματα, επίσης, ενημερώνουν τον πατέρα για τα νομικά δικαιώματα του ρόλου του (Lero et al., 2006).

Τα προγράμματα παρέμβασης παρουσιάζονται να έχουν επίδραση στην ψυχοκοινωνική προσαρμογή τόσο του πατέρα όσο και του παιδιού (Quinton et al., 2002). Για παράδειγμα, πατέρες που συμμετέχουν σε κάποιο πρόγραμμα υποστήριξης είναι πιθανό να παρουσιάσουν υψηλότερη αυτοπεποίθηση, σε σχέση με τους πατέρες που δεν συμμετέχουν σε αντίστοιχο πρόγραμμα (Fagan & Stevenson, 2002). Ακόμα, έχει βρεθεί ότι η συμμετοχή του πατέρα σε προγράμματα παρέμβασης σχετίζεται θετικά με την ψυχική ισορροπία του παιδιού (Lero et al., 2006).

Συμπερασματικά, η παρούσα εργασία αναδεικνύει το ρόλο της πατρικής εμπλοκής στην σχέση της αυτοεκτίμησης με την ψυχολογική προσαρμογή των παιδιών. Τα παιδιά έχουν ανάγκη την ενεργό παρουσία του πατέρα, προκειμένου να εξασφαλίσουν την ψυχική τους υγεία. Τα ευρήματα αυτής της εργασίας μπορούν να αξιοποιηθούν κατάλληλα σε οργανισμούς, που ασχολούνται με την οικογένεια και τη γονεϊκότητα. Η συμμετοχή του πατέρα σε τέτοιου είδους οργανισμούς θα δώσει τη δυνατότητα σε αυτόν να εφαρμόσει εκείνες τις πρακτικές διαπαιδαγώγησης, που έχουν το καλύτερο αποτέλεσμα όσον αφορά την ψυχική ευημερία του παιδιού. Τέλος, σε ερευνητικό επίπεδο η εργασία προβάλλει την ανάγκη να συμπεριλαμβάνεται και ο πατέρας στις έρευνες που μελετούν τους παράγοντες που επηρεάζουν τους διάφορους τομείς ανάπτυξης του παιδιού.

BIBΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Allen, J. P., Hauser, S. T., Bell, K. L., & O'Connor, T. G. (1994). Longitudinal assessment of autonomy and relatedness in adolescent-family interactions as predictors of ego development and self-esteem. *Child Development*, 65, 179-194.

Amato, P. R. (1986). Marital conflict, the parent-child relationship and child self-esteem. *Family Relations*, 35, 403-410.

Amato, P. R. (1994). Father-child relations, mother-child relations, and offspring psychological well-being in early adulthood. *Journal of Marriage and the Family*, 56, 1031-1042.

Amato, P. R., & Rivera, F. (1999). Paternal involvement and children's behavior problems. *Journal of Marriage and the Family*, 61, 375-384.

Baron, R. M., & Kenny, D. A. (1986). The moderator-mediator variable distinction in social psychological research: Conceptual, strategic and statistical considerations. *Journal of Personality and Social Psychology*, 51, 1173-1182.

Battle, J. (1980). Relationship between self-esteem and depression among high school students. *Perceptual and Motor Skills*, 51, 157-158.

Baumeister, R. F., Campbell, J. D., Krueger, J. I., & Vohs, K. D. (2003). Does high self-esteem cause better performance, interpersonal success, happiness, or healthier lifestyles?. *American Psychology Society*, 4, 1-44.

Baumeister, R. F., & Leary, M. R. (1995). The need to belong: Desire for interpersonal attachments as a fundamental human motivation. *Psychological Bulletin*, 117, 497-529.

Biller, H. B. (1993). *Fathers and families: Paternal factors in child development*. Westport, CT: Auburn House.

- Bogels, S. M., & Brechman-Toussaint, M. L. (2006). Family issues in child anxiety: attachment, family functioning, parental rearing and beliefs. *Clinical Psychology Review*, 26, 834-856.
- Bogels, S., & Phares, V. (2008). Fathers' role in the etiology, prevention and treatment of child anxiety: A review and new model. *Clinical Psychology Review*, 28, 539-558.
- Bos, A. E. R., Muris, P., Mulkens, S., & Schaalma, H. P. (2006). Changing self-esteem in children and adolescents: A roadmap for future interventions. *Netherlands Journal of Psychology*, 62, 26-33.
- Brindis, C. D., Barenbaum, M., Sanchez-Flores, J., McCarter, V., & Chand, R. (2005). Let's hear it for the guys: California's male involvement program. *International Journal of Men's Health*, 4, 29-53.
- Brown, D. G. (1957). The development of sex-role inversion and homosexuality. *The Journal of Pediatrics*, 50, 613-619.
- Bulanda, R. E., & Majumdar, D. (2009). Perceived parent-child relations and adolescent self-esteem. *Journal of Child and Family Studies*, 18, 203-212.
- Cabrera, N., Fitzgerald, H. E., Bradley, R. H., & Roggman, L. (2007). Modeling the dynamics of paternal influences on children over the life course. *Applied Development Science*, 11, 185-189.
- Campo, A. T., & Rohner, R. P. (1992). Relationships between perceived parental acceptance-rejection, psychological adjustment, and substance abuse among young adults. *Child Abuse & Neglect*, 16, 429-440.
- Choi, J. K., & Jackson, A. P. (2011). Fathers' involvement and child behavior problems in poor African single-mother families. *Children and Youth Services Review*, 33, 698-704.
- Cole, D. A., & McPherson, A. E. (1993). Relation of family subsystems to adolescent depression: Implementing a new family assessment strategy. *Journal of Family Psychology*, 7, 119-133.

- Collishaw, S., Pickles, A., Messer, J., Rutter, M., Shearer, C., & Maughan, B. (2007). Resilience to adult psychopathology following childhood maltreatment: Evidence from a community sample. *Child Abuse and Neglect*, 31, 211-229.
- Culp, R. E., Schadle, S., Robinson, L., & Culp, A. M. (2000). Relationships among paternal involvement and young children's perceived self-competence and behavioral problems. *Journal of Child and Family Studies*, 9, 27-38.
- Deutsch, F. M., Servis, L. J., & Payne, J. D. (2001). Paternal participation in child care and its effects on children's self-esteem and attitudes toward gendered roles. *Journal of Family Issues*, 22, 1000-1024.
- Donnellan, M. B., Trzesniewski, K. H., Robins, R. W., Moffitt, T. E., & Caspi, A. (2005). Low self-esteem is related to aggression, antisocial behavior, and delinquency. *Psychological Science*, 16, 328-335.
- Dubois, D. L., Bull, C. A., Sherman, M. D., & Roberts, M. (1998). Self-esteem and adjustment in early adolescence: A social-contextual perspective. *Journal of Youth and Adolescence*, 27, 557-583.
- Dubois, D. L., & Tevendale, H. D. (1999). Self-esteem in childhood and adolescence: Vaccine or epiphenomenon. *Applied and Preventive Psychology*, 8, 103-117.
- Emmelkamp, P. M. G., & Heeres, H. (1988). Drug addiction and parental rearing style: A controlled study. *International Journal of Addictions*, 23, 207-216.
- Emler, N. (2002). Costs and causes of low self-esteem. *Youth Studies Australia*, 21, 45-48.
- Fagan, J., & Stevenson, H. (2002). An experimental study of an empowerment intervention for African American head start fathers. *Family Relations*, 51, 191-198.
- Fetcher, J. R., & Vissler, A. L. (2008). Facilitating father engagement: The role of family relationship centers. *Journal of Family Studies*, 14, 53-64.
- Flouri, E. (2005). Father's involvement and psychological adjustment in Indian and white British secondary school age children. *Child and Adolescent Mental Health*, 10, 32-39

Flouri, E. (2010). Fathers' behaviors and children's psychopathology. *Clinical Psychology Review*, 30, 363-369.

Flouri, E., & Buchanan, A. (2003). The role of father involvement in children's later mental health. *Journal of Adolescence*, 26, 63-78.

Gecas, V. (1971). Parental behavior and dimensions of adolescent self-evaluation. *Sociometry*, 34, 466-482.

Goetz, M. A. (1998). *My father myself*. UK: Element Books Limited.

Grant, K. E., O' Koon, J. H., Davis, T. H., Roache, N. A., Poindexter, L. M., Armstrong, M. L., Minden, J. A., & McIntosh, J. M. (2000). Protective factors affecting low income urban African-American youth exposed to stress. *The Journal of Early Adolescence*, 20, 388-417.

Greenberger, E., & Chen, C. (1996). Perceived family relationships and depressed mood in early and late adolescence: A comparison of European and Asian Americans. *Developmental Psychology*, 32, 707-716.

Greenberg, J., Solomon, S., Pyszczynski, T., Rosenblatt, A., Burling, J., Lyon, D., et al. (1992). Why do people need self-esteem? Converging evidence that self-esteem serves an anxiety buffering function. *Journal of Personality and Social Psychology*, 63, 913-922.

Hakvoort, E. M., Bos, H. M., Van Balen, F., & Hermanns, J. M. (2010). Family relationships and the psychosocial adjustment of school-aged children in intact families. *The Journal of Genetic Psychology*, 171, 182-201.

Healy, J. J., Malley, J. E., & Stewart, A. (1990). Children and their fathers after parental separation. *American Journal of Orthopsychiatry*, 60, 531-543.

Higginbottom, G., Marsh, P., Mathers, N., Kirkham, M., & Owen, J. (2005). *Experiences of black and minority ethnic young people in England: Final report*. London: DCSF.

- Hoeve, M., Dubas, J. S., Gerris, J. R. M., Van der Laan, P. H., & Smeenk, W. (2011). Maternal and paternal parenting styles: Unique and combined links to adolescent and early adult delinquency. *Journal of Adolescence*, 34, 813-827.
- Hughes, M. M., Blom, M., Rohner, R. P., & Britner, P. A. (2005). Bridging parental acceptance-rejection theory and attachment theory in the preschool strange situation. *Ethos*, 33, 378-401.
- Jacobs, J. N., & Kelly, M. L. (2006). Predictors of paternal involvement in childcare in dual-earner families with young children. *Fathering*, 4, 23-47.
- Jaffee, S. R. (2007). Sensitive, stimulating caregiving predicts cognitive and behavioral resilience in neurodevelopmentally at-risk infants. *Development and Psychopathology*, 19, 631-647.
- Kazura, K. (2000). Fathers' qualitative and quantitative involvement: An investigation of attachment, play, and social interactions. *The Journal of Men's Studies*, 9, 41-57.
- Kawabata, Y., Alink, L. R. A., Tseng, W.-L., Ijzendoorn, M. H., & Crick, N. R. (2011). Maternal and paternal parenting styles associated with relational aggression in children and adolescents: A conceptual analysis and meta-analytic review. *Developmental Review*, 31, 240-278.
- Kelly, J. B. (1993). Current research on children's post divorce adjustment. *Family Court Review*, 31, 29-49.
- Khaleque, A., & Rohner, R. P. (2002). Perceived parental acceptance-rejection and psychological adjustment: A meta-analysis of cross-cultural and intracultural studies. *Journal of Marriage and Family*, 64, 54-64.
- Khaleque, A., & Rohner, R. P. (2012). Pancultural associations between perceived parental acceptance and psychological adjustment of children and adults: A meta-analytic review of worldwide research. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 43, 784-800.
- Κουνενού, Κ. Ε. (2010). *Συμβουλευτική και θεραπεία οικογένειας*. Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση.

- Lamb, M. E. (2000). The history of research on father involvement. *Marriage & Family Review*, 29, 23-42.
- Lamb, M. E., Pleck, J. K., Charnov, E. L., & Levine, J. A. (1987). A biosocial perspective on paternal behavior and involvement. In J. B. Lancaster, J. Altman, A. S. Rossi, & L. R. Sherrod (Eds.), *Parenting across the lifespan: Biosocial dimensions* (pp. 111-142). New York: Aldine de Gruyter.
- Leary, M. R. (1999). Making sense of self-esteem. *Current Directions in Psychological Science*, 8, 32-35.
- Leary, M. R., & MacDonald, G. (2003). Individual differences in self-esteem: A review and theoretical integration. In M. R. Leary & J. P. Tangney (Eds.), *Handbook of self and identity* (pp.401-418). New York: The Guilford Press.
- Lefkowitz, M. M., & Tesiny, E. P. (1984). Rejection and depression: Prospective and contemporaneous analyses. *Developmental Psychology*, 20, 776-785.
- Lero, D. S., Ashbourne, L. M., & Whitehead, D. L. (2006). *Inventory of Policies and Policy Areas Influencing Father Involvement*. Canada: Father Involvement Research Alliance.
- Levant, R. F., Slattery, S. C., Loiselle, J. E., Sawyer-Smith, V. K., & Schneider, R. J. (1990). Nontraditional parental behavior with school aged-daughters: A discriminant analysis. *Austrian Journal of Marriage and Family*, 11, 28-35.
- Lingren, H. G. (1991). Self-esteem in children. *Children and Family*, 12, 1-3.
- Lundy, B. L. (2002). Paternal socio-psychological factors and infant attachment: The mediating role of synchrony in father-infant interactions. *Infant Behavior and Development*, 25, 221-236.
- Luster, T., & Small, S. A. (1997). Sexual abuse history and problems in adolescence: Exploring the effects of moderating variables. *Journal of Marriage and the Family*, 59, 131-142.

- Mann, M., Hosman, C.M.H., Schaalma, H. P., & De Vries, N. K. (2004). Self-esteem in a broad-spectrum approach for mental health promotion. *Health Education Research*, 19, 357-372.
- McBride, B. A., & Mills, G. (1993). A comparison of mother and father involvement with their preschool age children. *Early Childhood Research Quarterly*, 8, 457-477.
- McBride, B. A., Schoppe-Sullivan, S. J., & Ho, M. H. (2005). The mediating role of fathers' school involvement on student achievement. *Journal of Applied Developmental Psychology*, 26, 201-206.
- McGee, R., Williams, S., & Nada-Raja, S. (2001). Low self-esteem and hopelessness in childhood and suicidal ideation in early adulthood. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 29, 281-291.
- Meerloo, J. (1956). The father cuts the cord: the role of the father as initial transference figure. *American Journal of Psychotherapy*, 10, 471-480.
- Nash, J. (1965). The father in contemporary culture and current psychological literature. *Child Development*, 36, 261-297.
- Neiss, M. B., Sedikides, C., & Stevenson, J. (2002). Self-esteem: A behavioral genetic perspective. *European Journal of Personality*, 16, 351-367.
- Palkovitz, R. (2002). Involved fathering and child development: Advancing our understanding of good fathering. In C. S. Tamis-LeMonda & N. Cabrera (Eds.), *Handbook of father involvement* (pp. 33-64). Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum.
- Parke, R. D. (2000). Father involvement: A developmental psychological perspective. *Marriage & Family Review*, 29, 43-58.
- Pedersen, W. (1994). Parental relations, mental health, and delinquency in adolescents. *Adolescence*, 29, 975-990.
- Perse, St. J. (2011). Ο ρόλος του πατέρα στην εξέλιξη του παιδιού. Στο Γ. Τσιάντης (Επιμ. Έκδ.), *Ψυχική υγεία του παιδιού και της οικογένειας* (σσ.19-43). Αθήνα: Εκδόσεις Καστανιώτη.

Phares, V., & Compas, B. E. (1992). The role of fathers in child and adolescent psychopathology: Make room for daddy. *Psychological Bulletin*, 111, 387-412.

Quinton, D., Pollock, S., & Anderson, P. (2002). *The transition to fatherhood in young men: Influences on Commitment*. Bristol: School for Policy Studies, Bristol University.

Rahmani, P. (2011). The relationship between self-esteem, achievement goals and academic achievement among the primary school students. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 29, 803-808.

Rohner, R. P. (1986). *The warmth dimension: Foundations of parental acceptance-rejection theory*. Beverly Hills, CA: Sage Publications, Inc.

Rohner, R. P. (1998). Father love and child development: History and current evidence. *American Psychological Society*, 7, 157-161.

Rohner, R. P. (2004). The parental "Acceptance- Rejection Syndrome": Universal correlates of perceived rejection. *American Psychologist*, 59, 830-840.

Rohner, R. P. (2005). Glossary of Significant Concepts in Parental Acceptance-Rejection Theory (PARTheory). Retrieved, April 1, 2005 from <http://vm.uconn.edu/~rohner/>.

Rohner, R. P., & Britner, P. A. (2002). Worldwide mental health correlates of parental acceptance-rejection: Review of cross-cultural and intracultural evidence. *Cross-Cultural Research*, 36, 16-47.

Rohner, R. P., Khaleque, A., & Cournoyer, D. E. (2003). Cross-national perspectives on parental acceptance-rejection theory. *Marriage & Family*, 35, 85-105.

Rohner, R. P., Khaleque, A., & Cournoyer, D. E. (2005). Parental acceptance-rejection: Theory, methods, cross-cultural evidence, and implications. *Ethos*, 33, 299-334.

Rohner, R. P., & Rohner, E. C. (1980). Antecedents and consequences of parental rejection: A theory of emotional abuse. *Child Abuse & Neglect*, 4, 189-198.

- Rohner, R. P., & Veneziano, R. A. (2001). The importance of father love: History and contemporary evidence. *Review of General Psychology*, 5, 382-405.
- Rosenberg, C. M. (1971). The young addict and his family. *British Journal of Psychiatry*, 118, 469-470.
- Rustia, J. G., & Abbott, D. (1993). Father involvement in infant care: two longitudinal studies. *International Journal of Nursing Studies*, 30, 467-476.
- Schmitt, D.P., & Allik, J. (2005). Simultaneous administration of the Rosenberg Self-Esteem Scale across 53 nations: Exploring the universal and culture-specific features of global self-esteem. *Journal of Personality and Social Psychology*, 89, 623-642.
- Schweitzer, R. D., Seth-Smith, M., & Callan, V. (1992). The relationship between self-esteem and psychological adjustment in young adolescents. *Journal of Adolescence*, 15, 83-97.
- Shears, J., & Robinson, J. (2005). Fathering attitudes and practices: Influences on children's development. *Child Care in Practice*, 11, 63-79.
- Shedler, J., & Block, J. (1990). Adolescent drug use and psychological health. A longitudinal inquiry. *American Psychologist*, 45, 612-630.
- Shek, D. T. L. (1999). Parenting characteristics and adolescent psychological well-being: A longitudinal study in a Chinese context. *Genetic, Social, and General Psychology Monographs*, 125, 27-44.
- Shek, D. T. L. (2000). Parental marital quality and well-being, parent-child relational quality, and Chinese adolescent adjustment. *The American Journal of Family Therapy*, 28, 147-162.
- Storksén, I., Roysamb, F., Moum, T., & Tambs, K. (2005). Adolescents with a childhood experience of parental divorce: A longitudinal study of mental health and adjustment. *Journal of Adolescence*, 28, 725-739.
- Stott, M.W. R., Gaier, E. L., & Thomas, K. B. (1984). Supervised access: A judicial alternative to noncompliance with visitation arrangements following divorce. *Children and Youth Services Review*, 6, 207-217.

Tan, E. T., & Goldberg, W. A. (2009). Parental school involvement in relation to children's grades and adaption to school. *Journal of Applied Developmental Psychology*, 30, 442-453.

Thomas, A., & Forehand, R. (1993). The role of paternal variables in divorced and married families: Predictability of adolescent adjustment. *American Journal of Orthopsychiatry*, 63, 126-135.

Trzesniewski, K. H., Donnellan, M. B., Moffitt, T. E., Robins, R. W., Poulton, R., & Caspi, A. (2006). Low self-esteem during adolescence predicts poor health, criminal behavior, and limited economic prospects during adulthood. *Developmental Psychology*, 42, 381-390.

Turkat, I. D. (1994). Child visitation interference in divorce. *Clinical Psychology Review*, 14, 737-742.

Veneziano, R. A. (2003). The importance of paternal warmth. *Cross-Cultural Research*, 37, 265-281.

Videon, T.M. (2005). Parent-child relations and children's psychological well-being: Do dads matter?. *Journal of Family Issues*, 26, 55-78.

Wilson, K. R., & Prior, M. R. (2011). Father involvement and child well-being. *Journal of Paediatrics and Child Health*, 47, 405-407.

Zhang, X. (2013). Bidirectional longitudinal relations between father-child relationships and Chinese children's social competence during early childhood. *Early Childhood Research Quarterly*, 28, 83-93.

Zimmerman, M. A., Salem, D. A., & Maton, K. I. (1995). Family structure and psychosocial correlates among urban African-American adolescent males. *Child Development*, 66, 1598-1613.

Zinn, M., & Eitzen, D. (1999). *Diversity in families* (5th Edition). New York: Longman.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

1)ΤΟ ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗΣ ΤΗΣ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΤΗΤΑΣ (PERSONALITY ASSESSMENT QUESTIONNAIRE–CHILD PAQ)

Στο φυλλάδιο αυτό θα βρεις κάποιες προτάσεις που περιγράφουν τρόπους με τους οποίους οι άνθρωποι αισθάνονται για τον εαυτό τους. Διάβασε κάθε πρόταση προσεκτικά και σκέψου πόσο καλά σε περιγράφει. Μην καθυστερείς, γράψε αυτό που σου έρχεται πρώτα στο μυαλό και προχώρησε στην επόμενη πρόταση. Μην κολλήσεις σε καμία πρόταση.

Υπάρχουν τέσσερα «κουτάκια» δίπλα από κάθε πρόταση.

Αν μια πρόταση είναι σε γενικές γραμμές αλήθεια για σένα, τότε ρώτησε τον εαυτό σου:

► «Είναι σχεδόν πάντα αλήθεια;» ή «Είναι μερικές φορές αλήθεια;». Αν νομίζεις ότι μια πρόταση είναι σχεδόν πάντα αλήθεια, τότε βάλε ένα X στο κουτάκι ΠΑΝΤΑ ΑΛΗΘΕΙΑ, ενώ αν νομίζεις ότι η πρόταση είναι μόνο μερικές φορές αλήθεια, τότε βάλε ένα X στο κουτάκι ΜΕΡΙΚΕΣ ΦΟΡΕΣ ΑΛΗΘΕΙΑ.

Αν μια πρόταση δεν είναι σε γενικές γραμμές αλήθεια για σένα, τότε ρώτησε τον εαυτό σου:

► «Είναι σπάνια αλήθεια;» ή «Δεν είναι ποτέ αλήθεια;». Αν είναι σπάνια αλήθεια, τότε βάλε ένα «X» στο κουτάκι ΣΠΑΝΙΑ ΑΛΗΘΕΙΑ. Αν νομίζεις ότι η πρόταση δεν είναι σχεδόν ποτέ αλήθεια, βάλε ένα «X» στο κουτάκι ΠΟΤΕ ΑΛΗΘΕΙΑ.

Να θυμάσαι ότι δεν υπάρχουν σωστές ή λάθος απαντήσεις για κάθε πρόταση, γι' αυτό σε παρακαλούμε να είσαι όσο πιο ειλικρινής μπορείς. Απάντησε σε κάθε πρόταση όπως νομίζεις ότι είσαι πραγματικά και όχι όπως θα ήθελες να είσαι.

Για παράδειγμα: Αν σχεδόν πάντα νοιώθεις καλά με τον εαυτό σου, τότε βάλε ένα «:

	Είναι αλήθεια για μένα		Δεν είναι αλήθεια για μένα	
	<i>Πάντα Αλήθεια</i>	<i>Μερικές φορές Αλήθεια</i>	<i>Σπάνια Αλήθεια</i>	<i>Ποτέ Αλήθεια</i>
Νοιώθω καλά με τον εαυτό μου	☒	☐	☐	☐

Τώρα σε παρακαλώ, γύρισε στην επόμενη σελίδα.

		Είναι αλήθεια για μένα		Δεν είναι αλήθεια για μένα	
		<i>Πάντα Αλήθεια</i>	<i>Μερικές φορές Αλήθεια</i>	<i>Σπάνια Αλήθεια</i>	<i>Ποτέ Αλήθεια</i>
1.	Έχω συνέχεια στο μυαλό μου να μαλώνω ή να είμαι αγενής.	☐	☐	☐	☐
2.	Μου αρέσει να βλέπω τους γονείς μου να στεναχωριούνται για μένα όταν είμαι άρρωστος/η.	☐	☐	☐	☐

3.	Μου αρέσει ο εαυτός μου.	☐	☐	☐	☐
4.	Νιώθω ότι μπορώ να κάνω τα πράγματα το ίδιο καλά με τους περισσότερους ανθρώπους.	☐	☐	☐	☐
5.	Δυσκολεύομαι να δείξω στους άλλους το πώς αισθάνομαι.	☐	☐	☐	☐
6.	Αισθάνομαι άσχημα ή εκνευρίζομαι όταν προσπαθώ να κάνω κάτι και δεν μπορώ.	☐	☐	☐	☐
7.	Νιώθω ότι η ζωή είναι ωραία.	☐	☐	☐	☐
8.	Θέλω να χτυπήσω κάτι ή κάποιον.	☐	☐	☐	☐
9.	Μου αρέσει οι γονείς μου να μου δίνουν πολλή αγάπη.	☐	☐	☐	☐
10.	Νιώθω ότι δεν είμαι καλός/ή και ότι ποτέ δε θα είμαι.	☐	☐	☐	☐
11.	Νιώθω ότι δεν μπορώ να κάνω τα πράγματα καλά.	☐	☐	☐	☐
12.	Είναι εύκολο για μένα να είμαι αγαπημένος/η με τους γονείς μου.	☐	☐	☐	☐
13.	Είμαι κακοδιάθετος/η και κακόκεφος/η χωρίς σημαντικό λόγο.	☐	☐	☐	☐
14.	Βλέπω τη ζωή ότι είναι γεμάτη κινδύνους.	☐	☐	☐	☐
15.	Θυμώνω τόσο πολύ που πετάω και σπάω πράγματα.	☐	☐	☐	☐
16.	Όταν είμαι στεναχωρημένος/η, προτιμώ να λύνω τα προβλήματα μου μόνος/η μου.	☐	☐	☐	☐
17.	Όταν γνωρίζω κάποιον για πρώτη φορά, νομίζω ότι είναι καλύτερος/η από εμένα.	☐	☐	☐	☐
18.	Μπορώ να διεκδικήσω με επιτυχία πράγματα που θέλω.	☐	☐	☐	☐
19.	Δυσκολεύομαι να κάνω και να διατηρήσω καλούς φίλους.	☐	☐	☐	☐
20.	Εκνευρίζομαι όταν τα πράγματα δεν πηγαίνουν καλά.	☐	☐	☐	☐

21.	Νομίζω ότι ο κόσμος είναι ένα ευχάριστο και ευτυχισμένο μέρος.	☐	☐	☐	☐
22.	Κοροϊδεύω τους άλλους όταν κάνουν χαζά πράγματα.	☐	☐	☐	☐
23.	Μου αρέσει όταν οι γονείς μου δίνουν πολλή προσοχή.	☐	☐	☐	☐
24.	Νομίζω ότι είμαι καλό άτομο και ότι οι άλλοι άνθρωποι πιστεύουν το ίδιο.	☐	☐	☐	☐
25.	Πιστεύω ότι είμαι αποτυχημένος/η.	☐	☐	☐	☐
26.	Είναι εύκολο για μένα να δείξω στην οικογένειά μου ότι τους αγαπώ.	☐	☐	☐	☐
27.	Τη μια στιγμή είμαι γεμάτος/η ζωντάνια και χαρούμενος/η και την άλλη στιγμή κατσούφης/α και στεναχωρημένος/η.	☐	☐	☐	☐
28.	Για μένα ο κόσμος είναι ένα δυσάρεστο μέρος.	☐	☐	☐	☐
29.	Σουφρώνω τα χείλη ή κρατώ μούτρα όταν θυμώνω.	☐	☐	☐	☐
30.	Μου αρέσει να μου δίνουν θάρρος όταν δυσκολεύομαι σε κάτι.	☐	☐	☐	☐
31.	Νοιώθω αρκετά καλά με τον εαυτό μου.	☐	☐	☐	☐
32.	Αισθάνομαι ότι δεν μπορώ να κάνω πολλά πράγματα από αυτά που προσπαθώ.	☐	☐	☐	☐
33.	Είναι δύσκολο για μένα να δείξω το πώς πραγματικά αισθάνομαι σε κάποιον/α που συμπαθώ.	☐	☐	☐	☐
34.	Δε συνηθίζω να εκνευρίζομαι και να στεναχωριέμαι.	☐	☐	☐	☐
35.	Βλέπω τον κόσμο σαν ένα επικίνδυνο μέρος.	☐	☐	☐	☐
36.	Δυσκολεύομαι να ελέγξω τον θυμό μου.	☐	☐	☐	☐
37.	Μου αρέσει οι γονείς μου να μου κάνουν όλα τα χατίρια όταν έχω χτυπήσει ή είμαι άρρωστος.	☐	☐	☐	☐

38.	Είμαι στεναχωρημένος/η με τον εαυτό μου.	☐	☐	☐	☐
39.	Νιώθω ότι πετυχαίνω στα πράγματα που κάνω.	☐	☐	☐	☐
40.	Είναι εύκολο να δείξω στους φίλους μου ότι πραγματικά τους συμπαθώ.	☐	☐	☐	☐
41.	Εκνευρίζομαι εύκολα όταν πρέπει να αντιμετωπίσω δύσκολα προβλήματα.	☐	☐	☐	☐
42.	Η ζωή για μένα είναι κάτι καλό	☐	☐	☐	☐

2) Η ΚΛΙΜΑΚΑ ΠΑΤΡΙΚΗΣ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗΣ (FATHER INVOLVEMENT SCALE-FIS)

Πόσο σε βοηθάει ο πατέρας σου στις παρακάτω πλευρές της ζωής σου; Στις ερωτήσεις που ακολουθούν, σημείωσε το κουτάκι που πιστεύεις ότι περιγράφει καλύτερα τη συμπεριφορά του πατέρα σου απέναντι σου.

		Σχεδόν πάντα 4	Καμιά φορά 3	Σπάνια 2	Σχεδόν ποτέ 1
1.	Σε βοηθάει στον τρόπο σκέψης σου;	☐	☐	☐	☐
2.	Σε βοηθάει στο να καλλιεργείς τα συναισθήματά σου;	☐	☐	☐	☐
3.	Σε βοηθάει στις σχέσεις σου με τους άλλους ανθρώπους;	☐	☐	☐	☐
4.	Σε βοηθάει στο να γίνεσαι καλύτερο παιδί;	☐	☐	☐	☐
5.	Σε βοηθάει στο να καταλάβεις τον εαυτό σου και τον κόσμο γύρω σου;	☐	☐	☐	☐

6.	Σε βοηθάει στην ανάπτυξη της σωματικής σου ικανότητας; (π.χ. αθλητισμός)	☐	☐	☐	☐
7.	Σου δίνει πληροφορίες για τα διάφορα επαγγέλματα που υπάρχουν;	☐	☐	☐	☐
8.	Σε βοηθάει στο να γίνεις πιο υπεύθυνος/η;	☐	☐	☐	☐
9.	Σε βοηθάει στο να γίνεις πιο ανεξάρτητος/η;	☐	☐	☐	☐
10.	Σε βοηθάει στο να αναπτύσσεις τις δυνατότητές σου;	☐	☐	☐	☐
11.	Παίζει και διασκεδάζει μαζί σου στον ελεύθερο χρόνο;	☐	☐	☐	☐
12.	Σου δίνει χρήματα και ξοδεύει χρήματα για σένα;	☐	☐	☐	☐
13.	Μοιράζεται μαζί σου ενδιαφέροντα και δραστηριότητες;	☐	☐	☐	☐
14.	Σε διδάσκει και σε καθοδηγεί;	☐	☐	☐	☐
15.	Σε φροντίζει;	☐	☐	☐	☐
16.	Σε προστατεύει;	☐	☐	☐	☐
17.	Σε συμβουλεύει;	☐	☐	☐	☐
18.	Σου βάζει όρια πειθαρχίας εκεί που πρέπει;	☐	☐	☐	☐
19.	Σε βοηθάει με τα μαθήματα του σχολείου;	☐	☐	☐	☐
20.	Τον θεωρείς έναν καλό σου φίλο;	☐	☐	☐	☐

3) ΚΛΙΜΑΚΑ ΑΥΤΟΠΕΠΟΙΩΘΗΣΗΣ (THE ROSENBERG SELF-ESTEEM SCALE-SES)

Οι παρακάτω δηλώσεις αφορούν τα γενικότερα συναισθήματά που έχετε για τον εαυτό σας. Επιλέξτε την απάντηση που σας αντιπροσωπεύει περισσότερο.

συμφωνώ απόλυτα	συμφωνώ	διαφωνώ	διαφωνώ απόλυτα
1	2	3	4

1.	Νιώθω ότι αξίζω τουλάχιστον όσο αξίζουν και οι άλλοι.	1	2	3	4
2.	Νιώθω ότι έχω αρκετές αρετές.	1	2	3	4
3.	Σε γενικές γραμμές, αισθάνομαι αποτυχημένος/η.	1	2	3	4
4.	Είμαι ικανός/η να κάνω πράγματα εξίσου καλά με τους περισσότερους ανθρώπους.	1	2	3	4
5.	Νιώθω ότι δεν έχω πολλά για τα οποία να είμαι περήφανος/ η.	1	2	3	4
6.	Διατηρώ μια θετική στάση απέναντι στον εαυτό μου.	1	2	3	4
7.	Συνολικά, είμαι ικανοποιημένος/η με τον εαυτό μου.	1	2	3	4
8.	Μακάρι να μπορούσα να σέβομαι περισσότερο τον εαυτό μου.	1	2	3	4
9.	Σίγουρα νιώθω άχρηστος/η κατά καιρούς.	1	2	3	4
10.	Κατά καιρούς αισθάνομαι εντελώς άχρηστος/η.	1	2	3	4

ΦΟΡΜΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ-ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΩΝ ΣΤΟΙΧΕΙΩΝ

ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

Όπου έχει τελίτσες, γράψε την απάντηση που λείπει και όπου έχει α,β,γ,δ, βάλε έναν κύκλο γύρω από το γράμμα που σου ταιριάζει.

1) Σχολείο: Τάξη:

2) Φύλο: α) αγόρι β) κορίτσι

3) Πότε γεννήθηκες; Έτος Μήνας

4) Σε ποια χώρα γεννήθηκες; α) στην Ελλάδα

β) σε άλλη χώρα. Σε ποια;

5) Που μένεις; α) σε πόλη. Σε ποια;

β) σε κομόπολη. Σε ποια;

γ) σε χωριό. Σε ποιο;

6) Ο πατέρας σου έχει φοιτήσει μέχρι το: α) δημοτικό

β) γυμνάσιο

γ) λύκειο

δ) πανεπιστήμιο / ΤΕΙ

7) Η μητέρα σου έχει φοιτήσει μέχρι το: α) δημοτικό

β) γυμνάσιο

γ) λύκειο

δ) πανεπιστήμιο / ΤΕΙ

ΕΝΗΜΕΡΩΤΙΚΟ ΦΥΛΛΑΔΙΟ ΓΙΑ ΤΟ ΠΑΡΙΕΧΟΜΕΝΟ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΡΗΤΗΣ
ΤΜΗΜΑ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑΣ

Υπεύθυνος Έρευνας:

Άκης Γιοβαζολιάς, Επίκ. Καθηγητής

(giovazot@uoc.gr)

Ερευνήτρια:

Αγγελική Ξυλιά, τελειόφοιτη φοιτήτρια Ψυχολογίας

Αγαπητέ/ή μαθητή/τρια,

Το ερωτηματολόγιο που έχεις μπροστά σου αποτελεί μέρος πανελλαδικής έρευνας πάνω στις σχέσεις γονέων και παιδιών. Θα θέλαμε να σε παρακαλέσουμε να συμπληρώσεις όλες τις ερωτήσεις ώστε να αποκτήσουμε μια καλή εικόνα του τι συμβαίνει με το συγκεκριμένο ζήτημα.

Να θυμάσαι ότι:

- Όλες οι απαντήσεις είναι ανώνυμες, δεν χρειάζεται να γράψεις πουθενά το όνομά σου!
 - Κανείς δεν θα μπορεί να καταλάβει ποιες απαντήσεις έχεις δώσει εσύ προσωπικά!
 - Αν κάποια στιγμή θελήσεις, μπορείς να διακόψεις την συμπλήρωση του ερωτηματολογίου χωρίς να χρειάζεται να εξηγήσεις τους λόγους για αυτό!
- Αν όμως αποφασίσεις να το συμπληρώσεις, είναι σημαντικό να απαντήσεις με ειλικρίνεια σε όλες τις ερωτήσεις.

Σε ευχαριστούμε πολύ για τον χρόνο σου!

ΑΙΤΗΣΗ ΣΥΝΑΙΝΕΣΗΣ ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΓΟΝΕΙΣ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΡΗΤΗΣ
ΤΜΗΜΑ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑΣ

Υπεύθυνος Έρευνας:

Άκης Γιοβαζολιάς: Επίκ. Καθηγητής

(e-mail: giovazot@uoc.gr, tel: 28310-77520)

ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΓΟΝΕΙΣ

ΑΙΤΗΣΗ ΑΔΕΙΑΣ ΧΟΡΗΓΗΣΗΣ ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟΥ ΣΤΟ ΣΧΟΛΕΙΟ

Θα θέλαμε να σας ενημερώσουμε ότι το Παν/μιο Κρήτης πραγματοποιεί μια ευρεία πανελλαδική μελέτη πάνω στο ζήτημα της ψυχολογικής προσαρμογής και των σχέσεων των παιδιών στο πλαίσιο του σχολείου. Η έρευνα πραγματοποιείται σε δημοτικά σχολεία. Ως εκ τούτου, θα θέλαμε να ζητήσουμε την άδειά σας, ώστε να χορηγήσουμε την κλίμακα που διερευνά αυτά τα φαινόμενα και στο παιδί σας, ως μαθητή/τρια του σχολείου, το οποίο έχει επιλεγεί για την έρευνα. Η χορήγηση των ερωτηματολογίων είναι ακίνδυνη, γίνεται μαζικά στην τάξη, αφορά όλα τα παιδιά και είναι ανώνυμο. Πρόκειται για ερωτηματολόγια που έχουν χρησιμοποιηθεί σε πολλές μελέτες στην Ευρώπη και στις Η.Π.Α. Η συμμετοχή και η ανταπόκριση του παιδιού σας, με τη δική σας άδεια στο συγκεκριμένο ερωτηματολόγιο, θα συμβάλλει ουσιαστικά στον σχεδιασμό κατάλληλων παρεμβάσεων για την καλύτερη προσαρμογή και τη βελτίωση της καθημερινότητας των παιδιών στο σχολικό περιβάλλον.

Με εκτίμηση,

Ο υπεύθυνος της έρευνας

*** Συμφωνώ με τη χορήγηση του ερωτηματολογίου για τη διερεύνηση του ζητήματος της ψυχολογικής προσαρμογής και των σχέσεων των παιδιών στο σχολικό περιβάλλον από τους ερευνητές του Παν/μίου Κρήτης**

Όνοματεπώνυμο:

Υπογραφή:

Ημερομηνία: